

HET ROERMONDSE KARTUIZERCONVENT VÓÓR DE 16e EEUW. ¹⁾

DOOR

Mr. H. J. J. SCHOLTENS

I. DE PERIODE VAN OPKOMST EN OPBLOEI

In de jaren 1348-1350 hadden ontzettende pestepidemieën vele kloosters der Orde geteisterd. Het aantal Kartuziers was dientengevolge meer dan gedecimeerd. Niet minder dan 900 leden der Orde zijn toen aan de zwarte dood bezweken blijkens de visitatieverslagen over deze jaren. Alleen het jaar 1349 maakte in de verschillende huizen 465 slachtoffers. Hier en daar stierf nagenoeg een geheel convent uit. In Dauphiné in de omgeving van de Grande Chartreuse was deze ramp nog voorafgegaan door hongersnood ten gevolge van korenschaarste ²⁾.

¹⁾ GEBEZIGDE AFKORTINGEN

- AGAU: Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht.
 BB: Bossche Bijdragen.
 c.: Chartae capituli generalis Ordinis Cartusiensis (hs Archives de la Grande Chartreuse).
 HB: Haarlemse Bijdragen (Bijdragen voor de Geschiedenis van het bisdom Haarlem).
 KEUSSEN: H. KEUSSEN, *Die Matrikel der Universität Köln 1389 bis 1559*, I (Bonn 1892).
 Nocr.: *Anniversaria Cartusiae Ruremundensis* (hs 18de eeuw Redemptoristenklooster Nijmegen). Het hs telt 344 bladen. Blijkens de overlijdensdata moet het omstreeks 1730 zijn geschreven aan de hand van oudere gegevens. Aanvangende met het jaar 1730 is het register door andere handen bijgehouden. Na „31 December” komen nog 13 bladzijden voor met namen dergenen „quorum dies obitus ignoratur”. Het gedeelte van 1 Jan. tot en met 19 Febr. ontbreekt.
 NNBW: *Nieuw Nederl. Biografisch Woordenboek*, I—X (Utrecht 1911—1937).
 LOTTLEY: JOHANNES LOTTLEY, *Chronologia Cartusiae Coloniensis* (hs 17de eeuw Kartause Hain, Düsseldorf-Unterrath).
 BUNGARTZ: JOHANNES BUNGARTZ, *Annales Cartusiae Coloniensis* (hs 18de eeuw alsvoor).
 OGE: Ons Geestelijk Erf.

²⁾ C. LE COUTEULX, *Annales Ordinis Cartusiensis*, V (Monstrolli 1890), 474.

In 1343 was het eerste klooster der Orde in het hertogdom Gelre ontstaan, namelijk Monnikhuizen bij Arnhem. Als stichters waren opgetreden hertog Reinoud II en zijn gemalin Eleonora van Engeland. Verschillende leden van het hertogelijk huis van Gelre hebben daar later hun laatste rustplaats gekregen. Dit Arnhemse klooster werd in de Orde veelal genoemd het Gelderse huis, domus Gelrie, ook nadat in Roermond een tweede kartuize op Gelders gebied was ontstaan.

In de aangrenzende Picardische provincie der Orde kwam in 1357 en volgende jaren een nieuwe nederzetting tot stand: de chartreuse op de Mont-Cornillon bij Luik. De eerste monniken zijn daar uit Parijs, Abbeville en Arnhem gekomen. De nobele bisschop Engelbert van der Marck had dit plan bevorderd op voorspraak van een zijner kanunniken, Helmich van Moylant († 1370), die een der grote weldoeners uit de aanvangsjaren is geweest. Een andere kanunnik, eveneens geboortig uit het land van Kleef en eveneens een bloedverwant van de bekende Hendrik van Kalkar, namelijk Bernard van Egher († 1394), bekostigde daar grotendeels de bouw van de grote kruisgang ³⁾.

Toen een aanvang is gemaakt met de allereerste voorbereidingen tot stichting van een klooster in Roermond — dat was in het jaar 1368 — telde de Orde ongeveer 150 huizen, verdeeld over 17 provincies. Juist in dat jaar heeft het generaal kapittel de oude statuten van 1259 herzien en aangevuld. Deze nieuwe codificatie, waarin de sedert 1259 ontstaan zijnde gebruiken, uitleggingen en aanvullingen waren verwerkt, werd aangeduid met de benaming Statuta Nova. Zij had mede ten doel de gevolgen der ontwrichting en de gevaren van verslapping, hier en daar dreigend na de voorafgegangene rampen, op te heffen.

Een grote brand heeft kort na de invoering van de nieuwe statuten, te weten in 1371, de gebouwen der Grande Chartreuse in vlammen doen opgaan. Dit was een onverwachte nieuwe tegenslag, welke zich ook in de provincies zou doen gevoelen. Want de lasten, verbonden aan de bouw van een stenen kloostercomplex, waartoe na de brand van 1320 was overgegaan, drukten nog zwaar. Nog in 1369 had het bestuur der Orde de kloosters aangeslagen tot betaling van een algemene omslag in de kosten. De communiteit van het grote klooster moest zo goed en zo kwaad als het ging voor geruime tijd onderdak zoeken in de op een kwartier afstands gelegen Corrierie. Hier was het houden van een volledig generaal kapittel niet wel mogelijk, want zulk een vergadering bracht omstreeks 300 prioren en broeders uit de vreemde naar de bakermat der Orde. Nog in 1373 werd het aantal prioren der provincie, dat kon worden ontvangen, beperkt tot twee naast de beide visitatoren. Opnieuw moest een zeer dringend beroep worden gedaan

³⁾ LE COUTEULX, V, 568.

op alle provincies om de middelen tot stichting van een nieuw hoofdklooster bijeen te brengen ⁴).

Toen de plannen tot stichting van een kartuizerklooster te Roermond rijpten, is Joannes de Breida, monnik van het Keulse convent, als eerste rector naar Opper-Gelder geroepen om daar de eerste voorbereidingen te treffen. In welk jaar hij daarvoor is aangewezen, staat niet vast. Vermoedelijk had hij zich nog slechts korte tijd hiermede beziggehouden, toen hij in 1369 is vervangen door Jacob Hottman, die tegelijkertijd van het prioraat van het Keulse huis is ontheven. In zijn plaats is toen Joannes de Breida prior van het huis zijner professie geworden. Hij heeft dit klooster tot zijn dood, 21 Mei 1377, bestuurd. Ook als prior van het Sint Barbara-convent te Keulen, van waar uit in deze jaren de grondslag is gelegd voor de nieuwe nederzetting te Roermond, heeft hij voortdurend bemoeienis gehouden met de verwezenlijking van deze plannen.

Jacob Hottman, die in 1369 als tweede rector is opgetreden, was een man van grote ervaring. Hij was te voren gedurende 23 jaren prior van het klooster te Keulen geweest. Welke vorderingen tijdens zijn rectoraat (1369—1371) het stichtingsplan te Roermond heeft gemaakt, blijkt uit onze bronnen niet. Wel is toen de Bethlehem-kerk gesticht. Dit was een openbare kapel buiten het eigenlijke gebouwencomplex van het klooster gelegen. Zij verrees op een punt, dat belend werd door het terrein, waar de kartuize zou worden gebouwd. In 1370 had namelijk Werner van Swalmen, teruggekeerd uit het H. Land, het voornemen te kennen gegeven om deze kapel ter ere van de H. Maagd te stichten. Zij zou vier altaren hebben. Ook was de milde gever voornemens een aan die kapel grenzend gasthuis te stichten met één altaar ⁵). In een akte van 29 Juni 1370 schonk hertog Eduard van Gelder de tienden van Posterholt in het kerspel van Vlodrop aan deze kapel ⁶). In een akte van 4 Dec. 1374 wordt reeds melding gemaakt van de kapel van Onze Lieve Vrouw „in de Steghe” ⁷).

Misschien hebben de verwickelingen, welke in Gelre zijn ontstaan door

⁴) LE COUTEULX, VI, 120—122; *La Grande Chartreuse par un Chartreux*, 8me édition (Grenoble 1950), 45—58.

⁵) Het is zeer opmerkelijk, hoeveel personen uit het Kleefse op het einde van de 14de eeuw in of buiten de Orde de Kartuziers hebben begunstigd. De goederen Moylant en Eger lagen in elkanders nabijheid. Met het riddergoed Moylant was in 1307 magister Jacob van Eger begiftigd, aan wie de opvoeding van de zonen van graaf Otto van Kleef was toevertrouwd. Leden van dit patricisch geslacht hadden zitting in het stadsbestuur van Kalkar en waren daar zeer in aanzien. Jacob Hottman van Emmerik was 1361—1370 prior van de Kartuziers te Keulen. Hendrik van Eger van Kalkar bekleedde dit ambt 1377—1384 en is opgevolgd door Jacob Isendick van Wesel. In de jaren 1417—1430 is Theodorus Wammel van Kleef prior in Keulen geweest. Onder de oudste monniken van de Luikse kartuize bevonden zich Ricoldus van Kleef († 1398), Hendrik van Wesel († 1398) en Dirk Momm van Kleef († 1441). (*Chronique Archéologique du pays de Liège*, 37e année, 1936, pp. 58—64).

⁶) *De Maasgouw* 1934, blz. 66: DE NEREE TOT BABBERICH, *Hillenraad, Asselt en Swalmen* (1924), blz. 6—7, 27—28.

⁷) *Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond*, 3e stuk, 1ste afl., blz. 240.

de onverwachte dood van hertog Eduard op 24 Aug. 1371 — drie dagen na zijn overwinning te Baesweiler — de plannen voor de stichting van een kartuizerklooster vertraagd. Na de dood van deze hertog kwam zijn broeder Reinoud III, bevrijd uit een tienjarige gevangenschap, aan het bewind. Hij is echter reeds 4 September van hetzelfde jaar overleden. Toen ontstond de bekende strijd over de erfopvolging tussen zijn zusters Mechteld en Maria, de gemalin van hertog Willem II van Gulik, de strijd tussen de Heekerens en de Bronkhorsten. Deze twist stortte Gelre in een diepe ellende en heeft in het Overkwartier tot 1374 voortgeduurd. Doch de partijtwisten bleven ook daarna nog onrust in de omgeving van de stad medebrengen. Eerst in 1377, toen hertog Willem, de zoon van Willem II hertog van Gulik en Maria van Gelre, de regering in handen nam, luwde de strijd ⁸⁾.

In 1373 is Hottman in het rectoraat te Roermond opgevolgd door Hendrik van Egger van Kalkar, evenals hij geboortig uit het land van Kleef. Hottman is toen teruggekeerd naar Keulen, waar hij 14 Maart 1391 als vicaris is gestorven. Hendrik van Kalkar had in Parijs gestudeerd en was in 1365 te Keulen Kartuizer geworden. Toen hij als rector naar Roermond werd gedirigeerd, had hij juist een vijfjarig prioraat (1368—1373) in Arnhem achter de rug. Ook hij was derhalve een figuur, wiens ervaring en roep de beste waarborgen boden voor een vruchtbaar bestuur.

Voor hem was te Roermond de taak weggelegd om aan het stichtingsplan, dat nog weinig gevorderd schijnt te zijn geweest, vaste vorm te geven. In zijn tractaat *Ortus et decursus ordinis Cartusiensis* geeft hij zelf een kort relaas van de stichting van dit huis ⁹⁾. Daaruit blijkt, dat de stichter lange tijd heeft gearzeld met betrekking tot de vorm, waarin hij ter gedachtenis aan zijn pelgrimstocht naar Palestina zijn gelofte om een godshuis te stichten zou verwezenlijken. Toen hij tot het besluit was gekomen om een kartuizerklooster te stichten, kostte de keuze van de plaats hem hoofdbrekens. Nu eens had hij deze, dan weer die plaats op het oog. De H. Maagd deed hem verstaan, dat zijn terreinen, gelegen aan „die Steeghe” nabij Roermond, daarvoor bestemd moesten worden. Omdat die plaats en haar omgeving slecht befaamd waren, gaf de stichter niet zonder

⁸⁾ P. N. VAN DOORNINCK en Dr. J. S. VAN VEEN, *De graven en hertogen van Gelre* (Arnhem 1904), 14—18; C. J. A. MEERDINK, *Roermond in de Middeleeuwen* (Roermond 1909), 89—95; Dr. R. JENTJENS, *Reinald IV, der zweite und letzte Regent in den vereinigten Herzogtümern Geldern und Jülich* (Münster i. W. 1913), 1—3; *Civitas Ruremundensis. Gedenkboek ter gelegenheid van het zeventhonderdjarig bestaan van Roermond als stad* (Roermond 1932).

⁹⁾ „Ruermunde domus, eciam post varia fundatoris, hominis satis mirabilis militis, proposita, locandi nunc hic nunc ibi, instuendique nunc hospitale nunc aliud diversorium, tandum, nutu Dei et Beatae Mariae, venit in opidum; nominataque est ipsa inspirante domus Bethleem Mariae; cuius chorus et ecclesia ordinacione divina, licet multum recalitrante ipso fundatore, nunc stant in loco olim satis immundo et inhonesto, ordinante quasi Beata Virgine ibi filium suum benedici, ubi prius turpia solebant fieri. Que et dyabolo semper restitit, quando, nunc per amicos fundatoris, nunc per alios quosque, domum impedire satagit.” (Dr. H. B. C. W. VERMEER, *Het tractaat „Ortus et decursus ordinis Cartusiensis” van Hendrik Egger van Kalkar. Met een biografische inleiding*, Wageningen 1929, 112).

strijd gehoor aan deze aanwijzing ¹⁰). In het jaar 1376 was men reeds met de bouw bezig ¹¹). Wellicht was daarmee eerst onder het rectoraat van Kalkar een aanvang gemaakt.

De eigenlijke stichtingsbrief is gedagtekend 25 Juli 1376 ¹²). Ten overstaan van de magistraat van Roermond en in tegenwoordigheid van Joannes de Breida, prior van de Kartuziers te Keulen, en van Ricoldus, prior van het klooster te Coblenz, daartoe door het bestuur der Orde speciaal gemachtigd, verklaarden Heer Werner van Swalmen, zijn echtgenote Bertha van Geilenkirchen en zijn broeder Robinus van Swalmen, Kanunnik van St. Servaas te Maastricht, de door hen reeds begonnen kloosterbouw te zullen voltooien en te begiftigen. Zij zouden de nieuwe stichting zodanig doteren, dat ten minste kon worden gerekend op een jaarlijkse rente van 500 goudguldens voor het onderhoud van een prior en twaalf monniken ¹³), alsmede van conversen en verdere „familia” van het huis. Zij droegen aan het convent over de terreinen, gelegen in en bij de buurt genaamd „die Steeghe”, die reeds voor een deel met gebouwen waren bezet en voor een ander deel nog moesten worden bebouwd, met de daaromheen gelegen muur, de kapel, het gasthuis, de poort, het huis en al hetgeen nog gebouwd of voltooid moest worden. Werner van Swalmen behield zich echter het vruchtgebruik voor van het voormelde huis en de genoemde poort, welke beide gebouwen zij evenals de kapel en het gasthuis door een binnenmuur van het klooster zouden afscheiden. De Kartuziers verklaarden een en ander te aanvaarden en zich te verbinden om in de kapel Heilige Missen te zullen opdragen of doen opdragen.

Diezelfde dag ontvingen de Kartuziers van genoemde stichters nog de eigendom van een oude hoeve te Swalmen. Bovendien werd hun toegezegd zeker eiland gelegen bij „Dele” aan de Maas, benevens alle pachten en renten van „den kleenen Swalmen”. Op 30 Juli daaropvolgende schonken de stichters nog aan de monniken hun hoeve „ten Homme”, in de parochie van Herkenbosch ¹⁴). Mochten de reeds geschonken goederen en rechten niet toereikend blijken te zijn ter verzekering van de jaarlijkse inkomsten, die zij hadden toegezegd, dan zouden zij het nog ontbrekende aanvullen. In September van hetzelfde jaar (1376) schonk hertog Willem aan de Roermondse Kartuziers alle privilegiën, welke ook die van het klooster te Keulen genoten ¹⁵).

Zowel uit de tijdsduur, die met de verwezenlijking van het stichtingsplan gemoeid was, als uit de woorden van Hendrik van Kalkar moeten wij op-

¹⁰) Vgl. ook P. DORLANDUS, *Chronicon Cartusiense* (Coloniae 1609), 355—356.

¹¹) LE COUTEULX VI, 136—137.

¹²) LE COUTEULX VI, 135—140; A. MIRAEUS, *Opera diplomatica*, II, 890—891.

¹³) Een aantal cellen van ten minste 13 voor de koorreligieuzen was een vereiste.

¹⁴) LE COUTEULX VI, 139.

¹⁵) *De Maasgouw* 1937, blz. 42.

maken, dat er verschillende moeilijkheden en wederwaardigheden moesten worden overwonnen, voordat het welslagen verzekerd was.

Hendrik van Kalkar was inmiddels omstreeks 1375¹⁶⁾ nevens het rectoraat te Roermond belast met het ambt van visitator van de provincia Alemanniae inferioris.

Het was hem niet gegeven het Roermondse huis in zoverre voltooid te zien, dat het door de Grande Chartreuse kon worden geïncorporeerd. 21 Mei 1377 stierf de prior van Keulen Joannes de Breida. In Juni van dat jaar riep men Kalkar als diens opvolger naar Keulen, naar het huis van zijn professie. Hij heeft dit klooster gedurende zeven jaar bestuurd. Als bestuurder der provincie bleef hij evenwel ook na zijn vertrek uit Roermond een werkzaam aandeel behouden in de verdere voltooiing van het klooster „Bethlehem Mariae”.

In het voorjaar van 1378 bepaalde het generaal kapittel, dat aan Kalkar als prior van Keulen werd opgedragen, op het daarvoor geschikte tijdstip een rector in Roermond te benoemen¹⁷⁾. Hieruit valt op te maken, dat Kalkar aanvankelijk nog van verre de leiding over de jonge nederzetting heeft waargenomen.

Tijdens het rectoraat van Kalkar of kort daarna stierf een der stichters van Bethlehem, namelijk Bertha van Geilenkirchen. Haar echtgenoot Werner van Swalmen overleed korte tijd later¹⁸⁾. De Orde hield voor de zielerust van ieder der echtelieden een tricenarium in al haar kloosters.

De Van Swalmen's zetelden in het dorp van die naam. Men vindt Robinus reeds in 1358 vermeld in een akte, waarbij hij een claustraal huis kocht gelegen in het claustrum van Sint Servaas te Maastricht¹⁹⁾. Omstreeks 1380 heeft hij zijn kasteel Oost te Swalmen overgedragen aan zijn oomzegger Dirk van Oest, waarna Hillenrade is gebouwd. Nog in 1380 is een geschil ontstaan tussen het kartuizerconvent en Robinus van Swalmen, hetwelk door scheidsrechters is beslist²⁰⁾.

In 1380 begon het bewogen tijdvak in de geschiedenis van de Orde van Sint-Bruno, dat veroorzaakt is door het grote Westerse schisma. De kapittelvaders, die in April 1380 in de Grande Chartreuse bijeen waren, konden zich niet verenigen met het voorzichtige voorstel van de 8 diffinitoren —

¹⁶⁾ VERMEER, blz. Nooit hebben wij een geval ontmoet als dit, waarbij het visitatorschap aan een rector en niet aan een prior was opgedragen. Nochtans is Kalkar volgens eigen getuigenis van 1373 tot 1377 „rector” te Roermond geweest. (DORLANDUS, 132).

¹⁷⁾ c. 1378: „Priori Coloniae non fit misericordia; et committitur sibi quod possit rectorem instituere in domo Ruremundae loco et tempore opportunis.”

¹⁸⁾ c. 1378: „Obiit D. Bertha fundatrix domus Ruremundanae, quae habet tricenarium per totum Ordinem”; c. 1379: „Obiit Dominus Wernerus de Swalmen, miles, fundator domus novae Bethleem in Ruremunda, habens tricenarium per totum Ordinem.”

¹⁹⁾ *Publications* 1931, blz. 357; DE NERÉE TOT BABBERICH, t.a.p., 6—7, 31 e.v.; *De Maasgouw* 1932, blz. 61—63.

²⁰⁾ *Ibidem*.

Hendrik van Kalkar prior te Keulen en visitator van de provincie *Alemania Inferior*, was een van hen — dat iedere prior met zijn convent ten aanzien van de obediëntie de partij zou volgen van de bisschop van het betrokken diocees. In de vergadering ontstond verwarring. De Clementijnen die in de meerderheid waren, hielden vast aan hun zienswijze en de generaal der Orde, Guillaume de Raynal, verklaarde te staan aan de kant van Paus Clemens. Hierdoor voltrok zich een scheiding in de Orde. De aanhangers van de paus van Rome verlieten het kapittel. Feitelijk was toen de Orde in tweeën gesplitst. De Grande Chartreuse bleef het middelpunt van de Kartuziers, die aan de paus van Avignon gehoorzaamden, terwijl het andere gedeelte der Orde een eigen bestuur vormde, dat aanvankelijk zijn zetel had in Italië, doch sedert 1391 gevestigd is geweest in het kartuizerklooster te Seitz in Stiermarken. Deze tijdelijke scheuring heeft geduurd tot het jaar 1410²¹⁾.

De Italiaanse, Duitse en Engelse huizen waren, behoudens uitzonderingen, in het algemeen al aanstonds de partij der Urbanisten toegedaan. De Franse, Spaanse en Schotse kozen de zijde van Avignon. Nochtans legden aan weerszijden verschillende conventen aanvankelijk een zekere neutraliteit aan de dag. Meer dan één prior aarzelde in de beginne om zijn houding te bepalen. In 1382 is echter op bevel van paus Urbanus te Rome een vergadering belegd van de prioren uit de Urbanistisch gezinde provinciën der Orde. Zij verwierpen toen formeel het gezag van de toenmalige prior van de Grande Chartreuse en kozen de prior van Napels, Joannes de Baro, tot prior-generaal. Onder diens leiding werden energieke tuchtmaatregelen genomen tegen degenen, die tijdens het Schisma met het grote klooster bij Grenoble in relatie zouden blijven. Ook de neutraliteit werd ernstig veroordeeld. Een soortgelijke activiteit is evenzeer van Clementijnse kant aan de dag gelegd²²⁾.

Wie de directe opvolger van Hendrik van Kalkar is geweest als rector van de nog steeds niet voltooide stichting te Roermond weten wij niet. De gegevens uit de thans volgende jaren zijn zó schaars, dat ons zelfs, op enkele uitzonderingen na, de namen en de bestuursjaren onbekend zijn van al degenen, die tussen 1377 en 1418 het klooster hebben bestuurd. De benoeming van een nieuwe rector te Roermond, waartoe Hendrik van Kalkar blijkens het bovenstaande in 1378 gemachtigd was, heeft plaats gehad. Uit een akte van 3 November 1378 blijkt, dat er op dat tijdstip een rector was. Aan deze werd namelijk door zekere „here Bertolde” ten overstaan van schepenen te Roermond een onroerend goed verkocht²³⁾. In het

²¹⁾ LE COUTEULX, VI, 248—250.

²²⁾ LE COUTEULX, VI, 294—297.

²³⁾ *Publications*, XIX, 369—370. Bij vergissing is bedoelde Berthold o.a. door Welters als rector aangezien.

voorjaar van 1380 is deze bestuurder door het generaal kapittel in zijn functie gehandhaafd. Aan de prioren van Keulen en van Luik werd echter tegelijkertijd opgedragen om in zijn plaats een ander te belasten met de leiding van het jonge klooster. Dientengevolge bevonden zich bedoelde prioren, onderscheidenlijk Hendrik van Kalkar en Jacob van Liedekerke, de 30ste Juni 1380 in Roermond. Namens de Orde incorporeerden zij de nieuwe nederzetting, welke thans officieel genoemd werd: domus Bethlehem Beate Marie, terwijl nu het convent onder het bestuur kon worden gesteld van een prior²⁴⁾. Zij voorzagen hierin door Jan van Weert in die waardigheid te benoemen.

Ook in het Luikse diocees hadden zich, vooral na de dood van bisschop Jan van Arkel (30 Juni 1378), verwarde verhoudingen ontwikkeld. Diens opvolger, Eustache Persand de Rochefort, koos de zijde van Avignon, doch moest reeds in 1379 plaats maken voor Arnoud van Hoorn²⁵⁾. Deze gebeurtenissen zullen ongetwijfeld haar schaduw hebben geworpen op de opkomst van het nog onvoltooide klooster te Roermond. Bijzonderheden zijn ons daaromtrent evenwel niet bekend. Wel weten wij, dat het bestuur van de Urbanistische tak Hendrik van Kalkar in 1381 wegens zijn Clementijnse neigingen heeft ontheven van het visitatorschap. Het in 1382 in Rome gehouden generaal kapittel der Urbanisten heeft hem echter in dit ambt hersteld, daar hij inmiddels positief hun zijde had gekozen.

Reeds na een tweejarig bestuur heeft de dood 7 Oct. 1382 een einde gemaakt aan het prioraat van Jan van Weert te Roermond. Kort na het begin van zijn bestuur, namelijk 31 Juli 1380, had hertog Willem van Gelre ten gunste van zijn klooster alle privilegiën erkend, welke de Orde in het algemeen had²⁶⁾.

Wie in 1382 is opgetreden als prior van het convent kon niet worden vastgesteld. Er is een hiaat in de gegevens, zodat het 1391 wordt, voor men weer een prior met name vindt vermeld. Reeds kort na het verscheiden van Jan van Weert schijnt het huis door tegenspoed te zijn bedreigd. De oorlogsgevaaren maakten het in 1385 voor het generaal kapittel nodig te bepalen, dat de visitatoren gemachtigd werden om, zo nodig, de conventen in hun ressort, in het bijzonder die van Roermond en Trier, tijdelijk te verdelen over andere huizen der Orde, of naar bevind van zaken andere voorzieningen te treffen²⁷⁾.

Het convent van Bethlehem schijnt evenwel ongestoord in Roermond te zijn gebleven. Kort daarna echter hebben de Kartuziers opnieuw veel te

²⁴⁾ Onjuist is de mededeling bij A. RAISSIUS, *Origines Cartusiarum Belgii* (Duaci 1632), p. 88, dat deze incorporatie in 1378 is geschied.

²⁵⁾ H. NELIS, *Documents relatifs au Grande Schisme*, Tome III (Rome 1934), pp. XII—XVI en 87, noot.

²⁶⁾ *De Maasgouw*, 1932, blz. 61—63.

²⁷⁾ LE COUTEULX, VI, 373—374, *Civitas Ruraemundensis*, blz. 33 e.v.

duchten gehad van de strijd, welke de Brabanters voerden tegen de hertog van Gelre. Hoewel in het tijdvak van 1385 tot 1400 meermalen sprake is geweest van het vertrek der kloosterlingen naar elders, vonden wij nergens bevestigd, of zij inderdaad genoodzaakt zijn geweest om tijdelijk uit te wijken. Zelfs uit het jaar 1387, toen de stad door de Fransen is belegerd, zijn geen bijzonderheden over de lotgevallen van het convent bewaard ²⁸).

Wel is het tijdens de regering van hertog Willem (+ 1402) geschied, dat het Gulikse krijgsvolk zich een voorraad wijn had toegeëigend, welke door de procurator der chartreuse was gekocht om te bewaren voor de zieken. Op een klacht van de procurator gelastte de landsheer, dat het gestolene terstond zou worden teruggegeven. Men gaf hieraan gevolg, doch degene, die de wijn onder zich had, hield daarvan een vat van de zachtste soort achter met de bedoeling het voor zich en zijn zwangere vrouw te behouden. Toen het vat op een wagen naar de woning van de dief was gebracht, wilde zijn vrouw er dadelijk van proeven. Op hetzelfde ogenblik echter, dat het vat werd aangeraakt, bezweken de stevige hoepels en viel het uit elkander, zodat de inhoud geheel verloren ging. Dit voorval werd ruchtbaar in de stad en een ieder maakte zich vrolijk over deze bestraffing ²⁹).

In 1397 was de strijd tegen de Brabanters in het Gelderse Overkwartier opnieuw ontbrand. De aanvallers werden gesteund door Jan van Beieren, elect van Luik, terwijl ook die van het graafschap Looz als bondgenoten van de vijand optraden. In 1398 volgde een langdurige belegering van Roermond. Eerst de vrede van Ravestein bracht verademing ³⁰).

Behalve de namen van de hiervoor reeds genoemde officiales van het convent, die elkander in het bestuur hebben opgevolgd, is weinig bekend van de degenen, die in de 14de eeuw tot de communiteit van het klooster hebben behoord. De overlijdensberichten van de Grande Chartreuse uit die tijd zouden ons hebben kunnen inlichten, maar hiervan zijn, wat de Nederlandse conventen betreft, slechts kleine fragmenten bewaard. Wat Roermond aangaat vonden wij, behalve de reeds genoemde bestuurders, slechts drie conventualen vermeld. Het zijn de monniken Christianus ³¹) en Jodocus ³²) en een convers, Nicolaas geheten ³³).

In 1400 heeft het bestuur der Orde een ingrijpende wijziging gebracht in de provinciale indeling der kloosters, wat de Duitse huizen betreft. Door het ontstaan van tal van nieuwe nederzettingen was de provincie Alemannia

²⁸) LE COUTEULX, VI, 373, 374, 401.

²⁹) LE COUTEULX, VI, 374; *Dorlandus*, 293—295.

³⁰) E. DE DYNTER, *Chronique des ducs de Brabant*, ed. P. F. X. DE RAM (Bruxelles 1854—1860), III, 638—642; *Publications*, VII, 14.

³¹) c. 1392: „Obiit D. Christianus monachus et sacerdos domus Ruremundae, habens tricenarium.”

³²) c. 1396: „Obiit D. Jodocus monachus et sacerdos domus Ruremundae habens tricenarium.”

³³) c. 1399: „Obiit fr. Nicolaus conversus domus Ruremundae habens tricenarium.”

Inferior allengs te groot geworden. De in het Rijngebied gelegen kartuizen, daaronder begrepen die bij Utrecht en Amsterdam, zijn toen verenigd tot een afzonderlijk ressort, de Rijnprovincie. Zolang de eenheid in de Orde niet was hersteld, zijn daarbij ook tijdelijk ingedeeld de kloosters te Gent, Zeelhem, Geertruidenberg, Brugge (monialen) en Luik. Als eerste visitorator in dit gebied werd aangewezen de prior van Keulen, Herman van Deventer ³⁴⁾ (1400—1402), die in 1396 Hendrik van Kalkar reeds was opgevolgd als visitorator van de provincia Alemanniae Inferioris. Herman van Deventer was een alumnus van Hendrik van Kalkar uit diens Arnhemse tijd en een bijzondere figuur, die door Geert Grootte met betrekking tot de kartuize te Coblenz, waar hij ook prior is geweest, genoemd is „pulcer lapis Hermannus” ³⁵⁾. Na hem heeft de Geertruidenbergse prior Hendrik van Coesfeld een aantal jaren tot de visitoratoren behoord.

Onze bronnen lichten ons niet in omtrent het wel en wee van het Roermondse huis gedurende het eerste decennium der 15de eeuw. Slechts weten wij, dat de in 1407 of 1408 overleden prior Conradus is opgevolgd ³⁶⁾ door Alphairt van Amsterdam, een zeer geletterde monnik van het Arnhemse convent, die in vroegere jaren professor en rector was geweest van de Heidelbergse universiteit. Dan nadert het jaar 1410, een uiterst belangrijk keerpunt in de uitwendige geschiedenis van de Orde.

Onmiddellijk na het Concilie van Pisa en de pauskeuze van Alexander V werd in de beide takken der Orde gestreefd naar een hereniging. Nadat in 1409 te Seitz het laatste generale kapittel van de Urbanistische tak was gehouden, bleven enkele prioren daar achter om de prior-generaal met raad en daad ter zijde te staan. Onder deze raadslieden bevond zich ook Hendrik van Coesfeld, die toen als prior te Geertruidenberg fungeerde en ook als ervaren visitorator zeer gezien was. In Januari 1410 is daarop ingevolge het initiatief van de prior-generaal van Seitz een bijeenkomst gevolgd van de voornaamste prioren zijner obediëntie, welke ook is bijgewoond door enige Franse prioren. In deze vergadering, waar ook Coesfeld aanwezig was, is het plan der hereniging voorbereid. In de daaropvolgende maand April kwam de prior van Seitz, vergezeld o.a. door Coesfeld, in het oude moederklooster bij Grenoble aan, waar het generaal kapittel een aanvang nam. Onder leiding van de 8 diffinitoren, waaronder zich 4 Urbanisten bevonden — Hendrik van Coesfeld behoorde tot dit viertal — is tot hereniging besloten. De beide prioren-generaal traden af en men koos tot „prior Cartusie”, generaal der Orde, Jean de Griffenberg, een geboren Duitser, die toen prior was van chartreuse de Vauvert te Parijs ³⁷⁾.

³⁴⁾ NNBW, VII, 367.

³⁵⁾ *Gerardi Magni Epistolae*, ed. MULDER (Antwerpen 1933), 6.

³⁶⁾ Zie de dagtekening van een akte d.d. 1408 in het oud archief van Roermond, no. 434.

³⁷⁾ Le COUTEULX, VII, 258—281.

In 1414 had Albertus Buer het prioraat te Utrecht verwisseld met dat van het Roermondse huis. Hij was een geleterd man, die aan de Keulse universiteit enkele graden had behaald en blijk heeft gegeven van bijzondere belangstelling voor boekerijen en kloostergebouwen. Zijn tijdgenoot te Basel, Heinrich Arnold von Ahlfeld, schetst Buer, die later daar prior is geweest, als „vir in temporalibus et spiritualibus multum expertus valdeque pacificus et pius ac in facie prelatorum concilii Basiliensis bene visus”³⁸). Op 26 Nov. 1416 heeft keizer Sigismund alle privilegiën van de Roermondse Kartuziers bevestigd³⁹).

Albert Buer is in het bestuur van het huis opgevolgd door Joannes Boethop, die in 1420 of 1421 is gestorven. In 1429 vindt men Hendrik van Orsoy als prior genoemd, die misschien de rechtstreekse opvolger van Boethop is geweest. In deze periode, namelijk 25 Juni 1423, is Reinoud IV, hertog van Gelre, gestorven. Zijn stoffelijk overschot werd begraven bij de Kartuziers van Monnikhuizen bij Arnhem, waar ook hertog Willem en zijn gemalin rustten. Zijn overlijden werd in 1424 door de Grande Chartreuse medegedeeld, waarbij het houden van een tricenarium voor zijn zielerust is gelast (c. 1424). Op 27 Sept. van hetzelfde jaar is hertog Arnold te Roermond gehuldigd. De nieuwe vorst was de monniken van Sint Bruno zo genegen, dat hij later bij zijn dood door de Grande Chartreuse zou worden geprezen als „magnus fautor Ordinis et multa bona fecit Ordini”.

Het is ook in deze jaren geweest, namelijk in 1424, dat Dionysius van Rijckel op 21-jarige leeftijd te Roermond het kartuizerkleed heeft ontvangen. Van hem zou het necrologium van het klooster later blijvend getuigen, dat hij was een sieraad van dit huis, „decus huius domus”⁴⁰).

II. HET KLOOSTER EN ZIJN VERHOUDING TOT DE ORDE

Op het einde van de 13de eeuw telde de Orde, waarvan de H. Bruno in 1084 de grondslag had gelegd, ongeveer 70 kloosters. Dit aantal is in de 14de eeuw vermeerderd met niet minder dan 110. Reeds in het midden dier eeuw was de toenmalige Duitse provincie allengs te groot geworden, hetgeen voor de zo belangrijke geregelde visitatie bezwaren medebracht. Het generaal kapittel moest dan ook in dat jaar dit ressort splitsen in een Opperduitse en een Nederduitse provincie⁴¹). Onder laatstgenoemde provincie der Orde kwamen toen te behoren de volgende huizen: (met vermelding van de stichtingsjaren): Mainz (1320), Grünau (1328), Coblenz (1331), Trier (1331), Keulen (1334), Straatsburg (1335), Geer-

³⁸) *Basler Chroniken herausgeg. von der Hist. Gesellschaft in Basel*, I (Leipzig 1872), 200.

³⁹) *De Maasgouw* 1937, blz. 43.

⁴⁰) *NECR.* 12 Maart; P. TEEUWEN, *Dionysius de Karthuizer*, 10—19.

⁴¹) *LE COUTEULX*, V, 542—543.

truidenberg (1336), Monnikhuizen bij Arnhem (1343), Freiburg i.Br. (1346) en Würzburg (1348). Daarna is deze provincie, welke in de Orde werd aangeduid als de provincia Alemanniae Inferioris, nog uitgebreid door nieuwe nederzettingen te Tüchelhausen (1356), Erfurt (1372), Roermond (1376), Eisenach (1379), Nürnberg (1380), Nordlingen (1384), Amsterdam (1392) en Utrecht (1393).

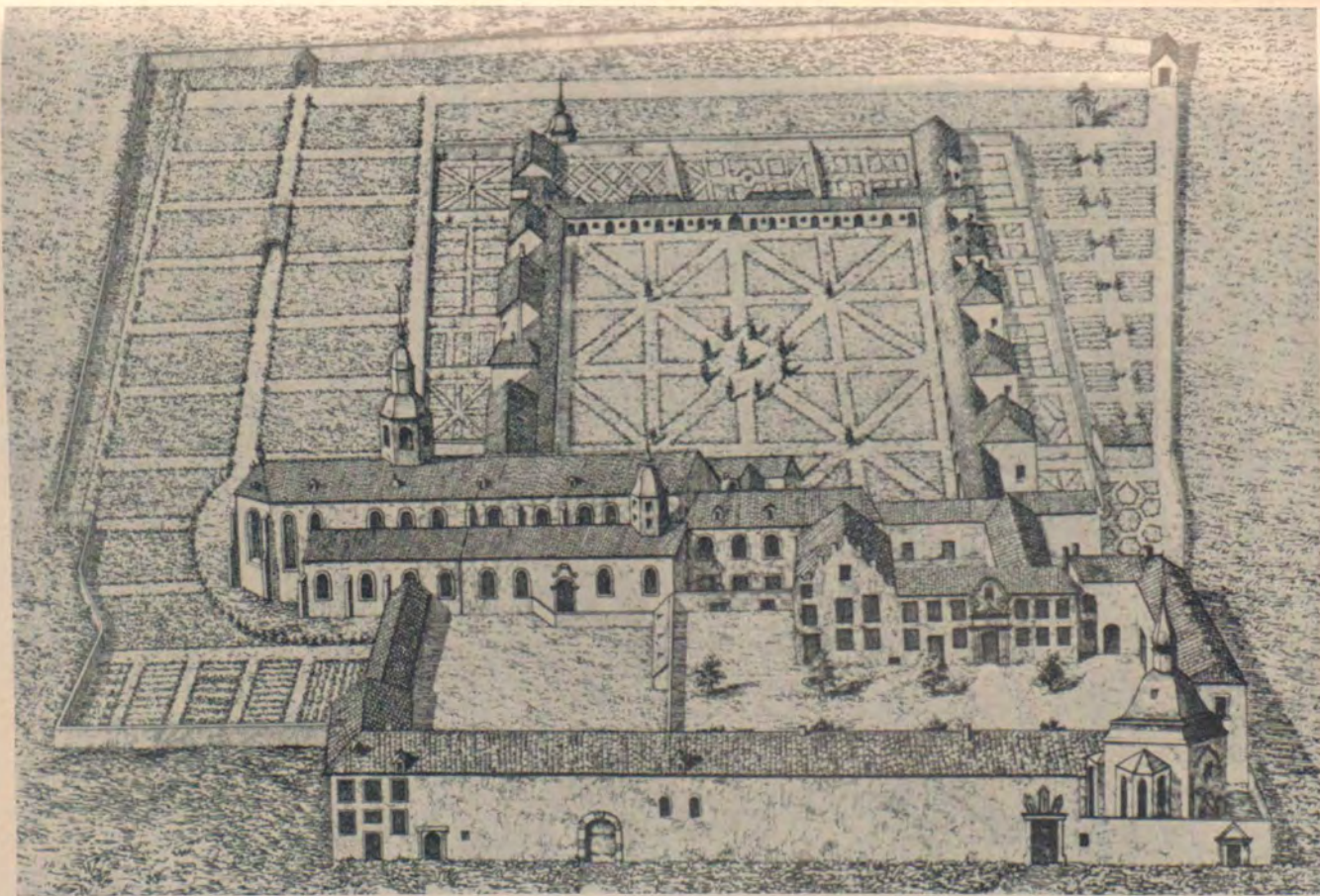
Ten slotte is ook deze provincie te groot geworden, zodat bij de eeuwwisseling de in het Rijngebied gelegen kloosters zijn afgescheiden en verenigd tot een afzonderlijke provincie Rheni. Bij de aanvang van de 15de eeuw zijn tot deze groepering gerekend de kloosters te Mainz, Coblenz, Trier, Keulen, Straatsburg, Geertruidenberg, Arnhem, Freiburg i.Br., Roermond, Utrecht en Amsterdam, terwijl voor de duur van het toen heersende Westerse schisma bovendien de Kartuziers te Zeelhem bij Diest, Gent, Brugge (monialen) en Luik, die voorheen hadden behoord tot de Picardische provincie, zouden gerekend worden te behoren tot de Rijnprovincie ⁴²). In 1410, toen de eenheid in de Orde — waarover aanstonds meer — was hersteld, zijn de vier laatstgenoemde kloosters weder gesteld onder het gezag van de visitatoren der toen gevormde Noord-Picardische provincie. In 1427 heeft de Grande Chartreuse de kartuzen buiten Amsterdam en buiten Utrecht alsnog afgescheiden van de Rijnprovincie en gerangschikt onder de provincia Picardie Remotioris. Hetzelfde geschiedde in 1440 met de kartuize bij Arnhem. In de loop van de 15de eeuw is de Rijnprovincie nog vermeerderd door nieuwe nederzettingen bij Bern (1397) ⁴³), Basel (1401), Wesel (1417), Dülmen (1476), Rettel (1477) en Gulik (1478). Van de voormalige kloosters in Noord- en Zuid-Nederland, ten slotte 20 in getal, is het Roermondse huis derhalve het enige geweest, dat altijd bij de Rijnprovincie heeft behoord.

De Orde heeft immer een buitengewone waarde gehecht aan het instituut der kloostervisitatie. De visitaties van de huizen ener provincie werden verricht door twee monniken, een visitator en een convisitator. Deze functionarissen waren tevens prior van een klooster in hun ressort. Om de twee jaren moesten zij elk convent bezoeken. Voor de visitatie van het eigen klooster werd de betrokkene door een ander vervangen.

In de provincie Alemannia Inferior heeft de bekende Hendrik van Egger van Kalkar van 1376 tot 1396, behoudens een korte onderbreking in 1381 en 1382, het ambt van eerste visitator bekleed. Zo vertoefde hij 30 Juni 1380 met de prior van het Luikse klooster te Roermond, waar zij als visitatoren het nieuwe huis namens de Orde hebben geïncorporeerd en Jan van Weert als prior hebben geïnstalleerd. Kalkar is in dit officie opgevolgd door Herman van Deventer. Op deze is spoedig gevolgd Hendrik

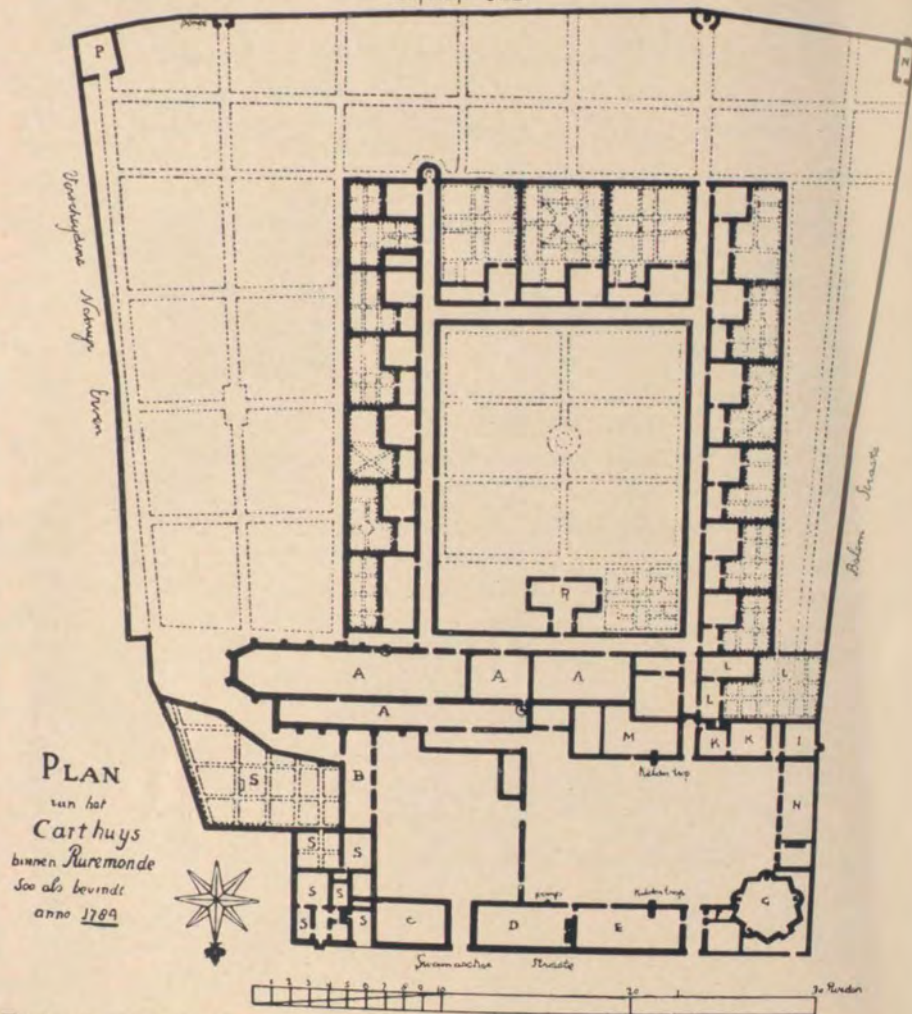
⁴²) LE COUTEULX, VII, 112, 302 e.v.

⁴³) Vóór de hereniging was dit huis de obediëntie van de Clementijnse tak der Orde toegedaan.

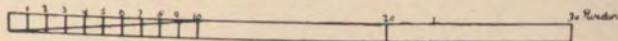

Vogelperspectief van het Kartuiserklooster te Roermond in de 18de eeuw
(naar een afbeelding, voorkomend in *Maisons de l'Ordre des Chartreux*, IV, Parkminster 1919, p. 88).

Verg. Leijer Straat

PLAN
van het
Cartuys
binnen Ruremonde
Soo als bevindt
anno 1784

Explication des lettres.

A. Eglise avec son vestibule, la chambre adjacente et le réfectoire.	F. Sacristie.	O. Maison d'été avec tourelles	Les cellules et les jardins des Pères sont contre le mur de trois cotés du cloître.
B. Remise et étable.	G. Chapelle de Bethelem.	P. Grange.	
C. Ecurie.	H. Chambres des Frères.	Q. Petite Chapelle de S. Denys.	
D. Brasserie et cuisine.	I. Parloir des Dames.	R. Buanderie ou lavacrum.	
E. Logement des étrangers et chambre du portier.	K. Cellule du Procureur.	S. Maison avec jardin, remise et écurie, propriété des Chartreux et marquée (donnée à louage.)	
	L. Cellule et jardin du Prieur.		
	M. Cuisine pour les Pères.		
	N. Orangerie.		

(Ainsi trouvé par moi soussigné, arpenteur juré à Ruremonde en Mars 1784: J. J. Smabers.)

Plattegrond van de Roermondse Kartouze in 1784
(tekening in het Algemeen Stadsarchief te Brussel).

van Coesfeld (1406—1410), prior te Geertruidenberg, die evenals Kalkar een bijzonder bindende figuur in de Orde is geweest. Als eerste visitatoren van de Rijnprovincie zijn na hem onder anderen opgetreden Johan Kessler van Frankfort, prior te Mainz, en 1418—1422 de Arnhemse prior Alphardus de Hollandia, dan diens opvolger in het prioraat van Monnikhuizen Hendrik van Hessen, vervolgens de Utrechenaar Albert Buer en tot 1439 de prior van Straatsburg Heinrich Kotlo de Ludenscheid. De Roermondse prior Bartholomeus van Maastricht, die in 1442 in de reeks verschijnt, is twee jaren later opgevolgd door Jan Scunde van Doetinchem, prior van de Karthause te Keulen. In 1411 was Johan Kessler, toen prior te Mainz, met zijn convisitator Alphardus de Hollandia, die destijds aan het hoofd stond van het convent te Erfurt, in Roermond.

Telken jare kort na Pasen kwamen de bestuurders van alle huizen der Orde, indien het hun mogelijk was, voor het generaal kapittel in de Grande Chartreuse bijeen. Naast hen behoorden ook de geproteste monniken van het grote klooster in Dauphiné tot deze vergadering, welke de hoogste macht in de Orde was. Na de openingsplechtigheden koos men acht diffinitoren, die tezamen met de „prior Cartusie”, dat is de prior-generaal, de leiding nemen en met absolute volmachten zijn bekleed. Op de derde en laatste kapitteldag werpt de generaal zich ter aarde en vraagt ontheffing uit zijn ambt. „Misericordiam petere”, barmhartigheid vragen, heette dat in kartuizertaal. Alle andere prioren volgden zijn voorbeeld. Het diffinitorium had nu de handen geheel vrij en kon aldus de kloosteroversten, wier ontslag om de een of andere reden wenselijk werd geoordeeld, vervangen. Bij hun thuisreis kregen de patres capitulares zogenaamde chartae mede, zeer beknopt gestelde akten van algemene strekking, inhoudende de overlijdensberichten sedert het vorige generaal kapittel, nieuwe of vernieuwde ordonnanties inzake de observantie, en soms ook bijzondere bevelen, aanwijzingen, lofprijzingen, vermaningen, troostwoorden of beslissingen voor een of ander convent met betrekking tot speciale gevallen of betreffende het bestuur van een klooster. De visitatoren zagen toe, dat iedere prior kreeg, hetgeen voor zijn communauteit was bestemd.

Niet altijd zijn de kapittelvaders in de Grande Chartreuse samengekomen. Tijdens de Westerse scheuring, welke de Orde tijdelijk verdeeld hield, kwamen o.a. de Nederlandse en Duitse prioren aanvankelijk in Italië en later te Seitz in Stiermarken samen, waarheen in 1391 de bestuurszetel van de Urbanistische tak der Orde was overgebracht. De provincies of afzonderlijke huizen, die de paus van Avignon erkenden, bleven echter de Grande Chartreuse als het centrale punt behouden. In 1410 is deze scheiding op een gelukkige wijze opgeheven en de eenheid in de Orde hersteld.

De chartae capituli generalis, waarover in het voorgaande iets is mede-

gedeeld, leveren niet onbelangrijke bouwstoffen op ook voor de geschiedenis van het Roermondse convent. Hieruit verkrijgt men een aantal, dikwijls kleine gegevens, welke in verband met en niet zelden bij gebreke van andere berichten van betekenis zijn ⁴⁴). Zij zijn evenwel niet volledig bewaard. Wat de 14de eeuw betreft, zijn zij zelfs nagenoeg verloren en wat de 15de eeuw aangaat, zijn er in de collecties hiaten, welke tezamen een dertigtal jaren omvatten. In hoeverre er, wat Roermond aangaat, aanleiding heeft bestaan tot ingrijpen, vermanen of beschikken, moge uit het volgende blijken.

In 1435 vermaande het generaal kapittel D. Arnoldus, monnik van het Roermondse huis, geduld te betrachten en het convent evenzo, daar hij toch aldaar was aangenomen en geprotest ⁴⁵). Vijf jaren later werd met betrekking tot een monnik, die zich schriftelijk tot de patres capitulares der Orde had gewend, aan de visitatoren der provincie opgedragen hem onder handen te nemen, tenzij hij hetgeen hij had geschreven genoegzaam kon waar maken ⁴⁶). Het generaal kapittel van 1444 gaf aan de prior van Keulen Jan Scunde van Doetinchem in zijn hoedanigheid van visitorator opdracht om Gerard van Munster, monnik van het klooster te Roermond, een gastvrije cel te verschaffen in een ander huis van zijn provincie ⁴⁷).

In het jaar 1446 heeft de vergadering in de Grande Chartreuse Bartholomeus van Maastricht op zijn dringend verzoek wegens zijn leeftijd en zijn ziekten ontheven van het prioraat te Roermond. Vervolgens laakte hetzelfde generaal kapittel merkwaardigerwijze de overtredingen en tamelijk ernstige misbruiken van twee Roermondse monniken, te weten Dionysius van Ryckel en de reeds genoemde Gerard van Munster. Mogelijk had eerstgenoemde in zijn ijver tot de studie of in zijn belangstelling tot de grote problemen van zijn tijd de strenge gebruiken der Orde niet voldoende in acht genomen. In zijn kwaliteit van visitorator werd de prior van Keulen belast met het nemen van maatregelen overeenkomstig de hem afzonderlijk toegezonden aanwijzingen van het generaal kapittel ⁴⁸).

⁴⁴) Zie daarover uitvoeriger BB, XVIII, blz. 28—29. Wij hebben citaten, het Roermondse convent betreffende, getrokken uit een moderne copie, berustend in de Archives de la Grande Chartreuse, A—V, no. 213b.

⁴⁵) c. 1435: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et D. Arnoldus habeat patientiam et conventus cum ipso, cum ibi sit probatus et professus.” Deze vermaning betrof waarschijnlijk Arnoldus de Eylz, die in 1461 of 1462 als procurator is gestorven. (c. 1462).

⁴⁶) c. 1440: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et de his quae scribit quidam monachus ejusdem capitulo generali, nisi poterit sua scripta justificare sufficienter, visitatores justitiam Ordinis secundum demerita sua sibi administrent.”

⁴⁷) c. 1444 [in domo Coloniae:] „et committimus sibi [priori] collocationem D. Guerardi de Monasterio, professi domus Ruremundae, in aliqua domo suae provinciae.”

⁴⁸) c. 1446: „Et transgressionones atque abusus satis graves duorum monachorum dictae domus professorum, videlicet Dionysii et Guerardi de Monasterio, tolerare non debentes, injungimus priori Coloniae visitoratori ut provideat secundum instructiones per capitulum generale sibi ad partem transmissas.”

De kapittelvaders van 1448 en volgende jaren hebben zich moeten verdiepen in rekwesten omtrent of van een drietal monniken uit Roermond. In 1448 is geresolveerd, dat de aangelegenheid van D. Wessel, over wie de prior had geschreven, ter afdoening werd overgedragen aan de bestuurders der provincie ⁴⁹). In 1450 kregen de visitatoren opnieuw opdracht om hetgeen D. Wessel inmiddels had geschreven te onderzoeken, alsmede om naar de eis te zijnen opzichte te beslissen ⁵⁰). In 1451 werd voor goed een einde gemaakt aan het geschrijf van deze monnik, daar dit onbescheiden en leugenachtig bleek te zijn. Hij ontving het verbod om zich verder nog schriftelijk te richten tot de prior van de Grande Chartreuse of tot het generaal kapittel of tot buitenstaanders, tenzij met mede-ondertekening van zijn overste ⁵¹). Men hoort er daarna niet meer van. In 1485 of 1486 is D. Wessel gestorven ⁵²).

De tweede monnik, wiens brieven in deze jaren aandacht hebben gevraagd, was Gerard van Straelen, die blijkbaar met scrupules te kampen had. In 1448 kreeg de prior van Trier opdracht om adressant van antwoord te dienen, waarmede deze vrede moest hebben ⁵³). Zes jaren later had Gerard van Straelen zich nogmaals tot het generaal kapittel gericht. Opnieuw werd de prior van Trier met de behandeling van zijn verzoek belast ⁵⁴). Uit de chartae van het jaar 1455 blijkt, dat hij had verzocht om naar een andere Orde te mogen overgaan. Dit werd hem uit de aard der zaak niet toegestaan. De kapittelvaders spoorden hem aan om in de roeping, welke hij had gevolgd, te volharden ⁵⁵). Hij heeft daarin berust en is 4 Dec. 1477 in zijn klooster gestorven ⁵⁶).

De derde monnik uit Roermond, waarmede het bestuur der Orde zich heeft moeten inlaten, was de reeds eerder vermelde Gerard van Munster. Deze had het generaal kapittel tot vervelens toe met brieven lastig gevallen. Onder bedreiging van strenge straffen is hem in 1453 te kennen gegeven, dat hij niet meer mocht schrijven, tenzij met mede-ondertekening van zijn

⁴⁹) c. 1448: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et causam fr. Wesseli monachi, de quo scribit, et dispositionem de eodem committimus visitoribus.”

⁵⁰) c. 1550: „Et scripta D. Wesseli monachi dictae domus committimus visitoribus examinanda, quibus et eundem monachum juxta scriptorum suorum exigentiam committimus judicandum.”

⁵¹) c. 1451: „Et D. Wesselus propter indiscretionem et mendosam falsitatem scriptorum suorum non scribat amplius Reverendo Patri Cartusiae vel capitulo generali aut quibuscumque extraneis nisi cum suscriptione superioris.”

⁵²) c. 1486.

⁵³) c. 1448: „Scriptis autem D. Gerardi de Straelen, monachi dictae domus, super quibusdam scrupulis conscientiae pie respondebit prior Trevirensis, cujus informatione idem monachus stet contentus.”

⁵⁴) c. 1454: „Et super his quae fr. Gerardus de Straelen, monachus professus dictae domus, petit, prior Trevirensis sibi respondebit.”

⁵⁵) c. 1455: „Et hortamur fr. Gerardum de Straelen ut stabilius maneat in vocatione qua vocatus est, quia translatio ad aliam vocationem, quam petit, ei non conceditur.”

⁵⁶) c. 1478: „Obiit D. Gerardus de Straelen monachus professus domus de Bethlehem in Ruremunda.”

prior en de twee of drie oudsten van zijn convent ⁵⁷). Zijn naam komt later in de chartae van het generaal kapittel niet meer voor. In 1461 of 1462 is hij gestorven (c. 1463).

In 1460 hadden prior en convent zich tot de Grande Chartreuse gewend met een verzoek, betrekking hebbende op de naleving van de dagen der algemene aderlatingen. Het generaal kapittel volstond met adressanten te verwijzen naar de statuten en de gebruiken der Orde ⁵⁸).

Het generaal kapittel van 1469 vermaande D. Bartholomeus, monnik van de Roermondse kartuize, vrede te hebben met de instructies van de visitatoren. Strenger moest in 1480 worden opgetreden tegen een der monniken van het huis, wiens naam niet is overgeleverd. Hem werd gelast te gehoorzamen aan het voor ons niet bewaarde bevel van zijn provinciale oversten van het voorgaande jaar en te breken met zijn vroegere dwalingen. Zo niet, dan zou hij een vrijheidsstraf kunnen verwachten om te voorkomen, dat hij anderen zou aansteken en een gevaar zou worden voor het zieleheil van hem zelf en van anderen ⁵⁹).

In het jaar 1485 moest men in het grote klooster van Dauphiné wederom stelling nemen tegen een paar ongenoemde monniken uit Roermond, die zich schriftelijk tot het generaal kapittel hadden gewend. De een had over zijn prior geklaagd. De visitatoren werden met een onderzoek belast. Indien hun zou blijken, dat de klachten vals waren, moest hij voorbeeldig worden gestraft. Met betrekking tot het schrijven van de ander werd evenzo beslist ⁶⁰).

In 1489 kwam van de Grande Chartreuse een beslissing af aangaande het testament van een der monniken, gepaard met een kleine terechtwijzing ⁶¹). Misschien had deze betrekking op dezelfde, die kort daarna is gestorven. Het generaal kapittel van 1490 had vernomen, dat laatstbedoelde bij zijn dood in het bezit was bevonden van aanmerkelijke eigendommen. Derhalve onthield het zich er van om in het openbaar voor hem te laten bidden, terwijl eerbiedshalve aan de visitatoren werd overgelaten

⁵⁷) c. 1453: „Et D. Gerardus de Monasterio monachus professus dictae domus, propter causas rationabiliter nos moventes, amplius non scribat Reverendo Patri Cartusiae aut capitulo generali nec alicui alteri nisi cum subscriptione prioris sui et duorum aut trium seniorum dictae domus, sub poena incellationis aut incarcerationis sibi praesidentis arbitrio irremissibiliter infligenda.”

⁵⁸) c. 1460: „Et super eo quod prior et conventus dictae domus petunt sibi concedi circa observationem dierum minutionum generalium remittimus eos ad statuta et generalem consuetudinem Ordinis.”

⁵⁹) c. 1480: „Et D.N. professus domus Ruremundae obediat ordinationi chartae visitatorum anni 1479 et recipiscat praeteritis erroribus suis; si contrarium fecerit carceri mancipetur, ne hujus modi erroribus suis alios inficiat in sui et aliorum periculum animarum.”

⁶⁰) c. 1485: „Et de his quae scribit D.N. monachus eiusdem domus Ruremundae contra priorem committimus visitatoribus provinciae examinanda; et si ea falsa reperint, puniatur juxta formam statutorum ut aliis cedat in exemplum et idem fiat de his quae scribit fr. N., monachus dictae domus.”

⁶¹) c. 1489: „Et testamentum D.N. et mutationem ejus annullemus cum de jure nullum sit, et quod de coetero de rebus paternis se non intromittat quoquomodo.”

te beslissen over zijn begrafenis buiten het kloosterkerkhof⁶²). Dezelfde vergadering heeft zich ernstig moeten bezig houden met de zaak van een Roermondse monnik, eveneens een anonymus, die door het schrijven van een verhandeling over de Antichrist ergernis had gegeven. Nadat de visitatoren desbevolen een onderzoek hadden ingesteld, werd de schuldige in zijn klooster een kerkerstraf opgelegd, totdat hij ten genoegen van de provinciale oversten zijn handelwijze had goed gemaakt⁶³).

In 1495 nodigde het generaal kapittel de Roermondse prior uit het volgende jaar nauwkeuriger informaties te verstrekken omtrent het leven en de dood van een monnik van zijn convent, die onlangs was overleden, opdat de vergadering kan uitmaken of de overledene de weldaden der Orde al of niet deelachtig moet worden⁶⁴).

De Kartuziers van Roermond hadden achtereenvolgens met enkele kloosters der Orde een confoederatio of associatio, een bijzondere gebedsgemeenschap, gesloten. Wat een dergelijke wederkerige overeenkomst placht in te houden, kan men in de bijvoegsels van het necrologium der Utrechtse Kartuziers lezen⁶⁵). 28 Maart 1429, tijdens het prioraat van Hendrik van Orsoy van Wesel, sloot de kartuize van Roermond onder goedkeuring van het generaal kapittel zulk een overeenkomst met het convent van Wesel, welks klooster *Insula Regina Coeli* een tiental jaren te voren door de hertog van Kleef was gesticht⁶⁶). De belangstelling van de toenmalige Roermondse prior voor de confraters, die bij zijn geboortestad waren gevestigd, was hieraan wellicht niet vreemd. In hetzelfde jaar, te weten Zaterdag na Laetare, is ook een confraterniteit aangegaan met het convent van Monnikhuizen⁶⁷). Hendrik van Orsoy, de prior van Roermond, was monnik van het Arnhemse huis, terwijl de toenmalige Arnhemse prior Albert Buer oud-prior van de kartuize te Roermond was.

In 1461 onder het prioraat van Wouter van Leendt heeft deze namens zijn communiteit een associatio aangegaan met de Orde van het H. Kruis, waarvan toen Theodorus van Hal magister-generaal was⁶⁸).

Het convent te Roermond heeft zich ook altijd nauw verbonden gevoeld met dat van Keulen, hoewel er tussen deze huizen geen associatio heeft bestaan. Van Keulen uit toch was in de tweede helft der 14de eeuw de grondslag gelegd van het convent te Roermond. Toen laatstbedoeld klooster

⁶²) c. 1490: „Et quia D.N. monachus ejusdem domus in notabili proprietate, ut accepimus, mortuus inventus est, publice pro illo orandum non disponimus, de exhumatione vero ipsius certis respectibus visitoribus provinciae inquirendum et canonice disponendum committimus.”

⁶³) Zie blz. 230.

⁶⁴) c. 1495: „Et prior domus Ruremundae informet futurum capitulum certius de vita et morte D.N., monachi ejusdem domus noviter defuncti ut discernere possit si beneficii Ordinis gaudere debeat.”

⁶⁵) *Bijdragen en Medelingen van het Hist. Genootschap gevestigd te Utrecht*, IX, 189.

⁶⁶) *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein*, LII, 69.

⁶⁷) AGAU, LXII, 254; Algemeen Rijksarchief Brussel, Archives Ecclésiastiques, no. 18493, f. 38.

⁶⁸) *De Kruistriomf*, 4de jaarg., blz. 7.

na de plundering en het bloedbad van 1572 in een desolate toestand verkeerde, was het de Kartause van Sint-Barbara te Keulen, die alles in het werk heeft gesteld om de geteisterde kloostergemeenschap van Roermond bij te staan en die daardoor ten tweede male als haar grondlegster kon worden geprezen⁶⁹).

Tot tweemaal toe is van Roermond uit medewerking verleend aan de stichting van een nieuw klooster der Orde. Reeds in 1462 zijn de eerste stappen gedaan om in de omgeving van 's-Hertogenbosch een nederzetting van Kartuziers te verkrijgen. De prior van de Roermondse kartuize had zich deswege schriftelijk tot de Grande Chartreuse gewend, waarop het generaal kapittel van dat jaar aan de prior van Keulen Herman van Appeldorn van Xanten opdroeg omtrent een en ander inlichtingen in te winnen⁷⁰). Twee jaren later blijkt de Roermondse prior over deze plannen aan de kapittelvaders te hebben geschreven, nadat een tweetal kanunniken van Sint-Jan te 's-Hertogenbosch, te weten Ludolphus van den Waeter en Martinus van Erkenbroeck van Someren⁷¹), zich in verbinding hadden gesteld met Dionysius van Ryckel en aanmerkelijke goederen voor de nieuwe stichting ter beschikking hadden gesteld. Met grote aandrang hadden zij verzocht een gunstige beslissing te willen bevorderen. Een Nijmegenaar, de hoogbejaarde Jan van Roosendael, was in deze jaren (1463—1472) prior van het grote klooster in Dauphiné. De prior van het Roermondse klooster heeft daarop in 1464 van het generaal kapittel opdracht ontvangen om de adressanten te antwoorden overeenkomstig de afzonderlijk aan hem toegezonden aanwijzingen⁷²).

In 1465 is men een stap verder gegaan. Het generaal kapittel gelastte de bestuurders van de Noord-Picardische provincie, namelijk Jan Versaren, prior te Gent, en Arnold Kaerman, prior te Herne bij Edingen, zich nader betreffende de stichtingsplannen op de hoogte te stellen. Wanneer deze genoegzaam gevorderd waren, werden zij gemachtigd om twee of drie Kartuziers derwaarts te zenden⁷³). Dezelfde vergadering wees op verzoek van de eerste visitator niemand minder dan Dionysius aan om ter plaatse de

⁶⁹) *Publications*, LXXVI, 23.

⁷⁰) c. 1462: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et de his quae scribit de Boscuducis prior Coloniae faciat se informari.”

⁷¹) Zie over hem M. DIJKMANS S. J., *Obituaire du Monastère de Groenendael* (Bruxelles 1940), 324—325, 417, alsmede NNBW X, 1244.

⁷²) c. 1464: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et super his quae scribit capitulo generali de nova domo constituenda prope Boscumducis ad magnam instantiam quorumdam canonicorum committimus dicto priori, ut dictis canonicis faciat responsum, secundum informationem ad partem sibi missam.”

⁷³) c. 1465: „Et committimus visitatoribus provinciae [sc. Picardiae Remotioris] ut de nova plantatione, quam quidem Domni canonici in Boscumducis Ordini devoti prope eandem civitatem optant erigere, se informant. Et si eis visum fuerit, poterunt, aptatis prius ad hoc necessariis aedificiis, duos vel tres personas ad eam mittere.”

nodige voorbereidingen te treffen ⁷⁴). In het volgende jaar heeft de Grande Chartreuse Dionysius tot rector van het wordende convent te Olland bij 's-Hertogenbosch benoemd. Naar aanleiding van de schriftelijke berichten, welke van de prior en de procurator der Roermondse kartuize en van Dionysius zelf waren ontvangen, is de prior te Roermond bij brief van 3 Juli 1466 ⁷⁵) gemachtigd om ten behoeve van de nieuwe nederzetting alle geschonken goederen en terreinen namens de Orde te aanvaarden ⁷⁶).

Tegelijk ontving Dionysius machtiging om in overleg met zijn prior te Roermond uit andere huizen drie monniken te kiezen, „qui sint religiosae conversationis, viros probos, exemplares et Ordinis zelatores”, om de grondslag te leggen voor de nieuwe communiteit. Verder werd hem vergund om evenzo twee goede en bruikbare donaten uit andere huizen te ontbieden. De namen dezer grondleggers zijn ons niet bekend. Wel staat het vast, dat zij merendeels door Dionysius zijn gekozen uit zijn Roermondse comprofessi. Van Thomas Driel weten wij dat met zekerheid ⁷⁷).

In 1469 heeft het bestuur der Orde Dionysius ontheven van het rectoraat. Hij keerde terug naar het huis van zijn professie ⁷⁸). De Roermondse Kartuizers zijn echter ook in de volgende jaren nog nauw betrokken gebleven bij de nieuwe stichting buiten 's-Hertogenbosch. In 1472 was deze zover gevorderd, dat zij door de Grande Chartreuse kon worden geïncorporeerd, terwijl Wouter van Leendt, de man, die als prior te Roermond hierbij zulk een belangrijke rol had vervuld, naar het jonge convent werd gezonden om daarover als eerste het prioraat te gaan bekleden. Hij heeft tot 1475 aan het hoofd van het Vughtse klooster gestaan en is daarna in Roermond teruggekeerd, waar hij een jaar later is gestorven.

Het getuigt wel van de grote bloei van het Roermondse huis, dat het reeds heel kort daarna andermaal krachten kon afstaan en wel voor een nieuwe nederzetting te Vogelzang bij Gulik ⁷⁹). In 1478 namelijk is van het convent te Roermond uit deze stichting voorbereid, waartoe het in 1478 door een aanzienlijke schenking van hertog Willem IV van Gulik en zijn gemalin Elisabeth van Nassau in staat was gesteld ⁸⁰). Bethlehem zond als „initiatores” daarheen zes monniken, twee of drie conversen en enige

⁷⁴) c. 1465: [in domo Ruremundensi:] „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et fr. Dionysius professus dictae domus, cum desuper requisitus fuerit per priorem Gandavi, vadat ad novam plantationem conceptam prope Buscumducis ad Ordinis voluntatem.”

⁷⁵) De tekst van dit stuk is medegedeeld door RAISSIUS, 129—131.

⁷⁶) Een uitvoerige beschrijving van de wordingsgeschiedenis van het klooster bij 's-Hertogenbosch is gegeven in mijn artikel „De Kartuizers buiten 's-Hertogenbosch”, (BB, XVI, 1939).

⁷⁷) c. 1475: „Et conceditur priori et conventui domus Ruremundae facultas recipiendi novicios in locum monachorum missorum ad novam plantationem in Buscumducis.”

⁷⁸) c. 1469: „Et fr. Dionysius, quem absolvimus ab officio rectoratus novellae plantationis juxta Buscumducis, revertatur ad dictam domum Ruremundae suae professionis.”

⁷⁹) IGN. WILDEN, *Chronicon Cartusiae Compassionis B. Mariae* (ms Karthaus Hain, Düsseldorf-Unterrath).

⁸⁰) *Ididem*.

donaten en knechten. Gerrit van Haarlem, monnik van de kartuize te Roermond, is daar als eerste rector opgetreden ⁸¹). In 1479 heeft het generaal kapittel hem van dit bestuur ontheven. In zijn plaats werd de leiding toevertrouwd aan Jan van Dinslaken, tot dusver prior te Roermond ⁸²). Deze heeft de bestuurslast onder tal van moeilijkheden tot zijn dood in 1484 of 1485 behouden ⁸³).

Daarna is een andere monnik van het Roermondse huis rector te Vogelsang geworden, namelijk Arnold van Herck. Deze is op zijn beurt in 1487 vervangen door zijn Roermondse comprofessus Jacob van Nijmegen, die tot dan toe te Vogelsang als procurator had gefungeerd. Tegelijkertijd heeft het generaal kapittel van dat jaar de belangen van het jonge klooster bijzonder in de zorgen van de prior van Bethlehem aanbevolen ⁸⁴). Ook in het volgende jaar heeft de Grande Chartreuse nogmaals het Roermondse huis verzocht zich het arme klooster bij Gulik te willen aantrekken ⁸⁵). Jacob van Nijmegen is tot 1495 belast geweest met het bestuur van de kartuize te Vogelsang, waarna hij in 1498 als prior is overgeplaatst naar Rettel ⁸⁶).

In 1496 heeft het bestuur der Orde de prior van Roermond in het bijzonder belast met het toezicht op het nieuwe klooster te Vogelsang. Hem werd verzocht om in overleg met de visitorator en zo nodig met de hulp van de prior van Coblenz het convent aldaar te voorzien van een goed bestuur ⁸⁷).

III. BESTUUR EN INRICHTING VAN HET CONVENT

De zogenaamde Statuta Nova van 1368 waren de regelen, welke in de periode, waarover wij schrijven, voor de Orde in haar geheel en voor elk

⁸¹) Niet te verwarren met zijn naam- en tijdgenoot, die professus van het klooster te Keulen was en 1500—1506 prior te Coblenz en 1506—1512 prior te Vogelsang is geweest.

⁸²) c. 1479: „Rectori novae plantationis prope Juliicum fit misericordia et revertatur ad domum suae professionis in Ruremunda. Et praeficimus in rectorem eiusdem plantationis novae D. Joannem absolutum a prioratu domus Ruremundae.”

⁸³) c. 1485: „Obiit D. Joannes prior domus Compassionis Mariae prope Juliicum, qui alias fuit prior domus Ruremundae.”

⁸⁴) c. 1487: „Et committimus eidem [sc. priori Ruremundae] ut diligentiam habeat et curam de domo Compassionis Mariae ex sua domo fundata et initiata, ne magis deficiat.”

⁸⁵) c. 1488: „Et hortamur [sc. priorem Ruremundae] ut manus adjutrices porrigat fratribus pauperulae domus Compassionis juxta domus suae facultates, maxime quia de eadem domo originem traxit.”

⁸⁶) c. 1498: „Praeficimus in priorem domus Rutilae D. Jacobum de Noviomago monachum professum domus Ruremundae.”

⁸⁷) c. 1496: „Et committimus priori domus Ruremundae cum auctoritate capituli generalis usque ad revocationem ejusdem juxta commissionem sibi dudum ab eodem factam domum Compassionis Beatae Mariae prope Juliicum ut diligenter provideat dictae domui de bono regimine, assumpto pro adjutorio, cum necessarium visum fuerit, priore Confluentiae; nihil tamen magni faciat inconsulto visitatore, ne per praefati prioris et conventus negligentiam contingat iterum Ordinem ut pridem infamiae et confusio exponi.”

van haar kloostergemeenten afzonderlijk van kracht waren⁸⁸). De oorspronkelijke sterkte van de Roermondse communauteit was die van hetgeen men bij de Kartuziers noemde een „conventus simplex”: een prior, twaalf monniken en enige lekebroeders. In overeenstemming hiermede was het aantal cellen of kluizen, dat voor de monniken rondom het grote pand was opgetrokken. In de loop der tijden heeft dit aantal te Roermond geleidelijk enige uitbreiding ondergaan tot ongeveer 16 cellen. Monnikhuizen bij Arnhem was, in afwijking van het overgrote gedeelte der kloosters in de Nederlanden, echter van de aanvang af opgezet voor een „conventus duplex”, d.i. voor een prior met 24 monniken.

Zoals uit de stichtingsbrief van 1376 reeds is gebleken, hadden de stichters van de kartuize te Roermond de middelen verstrekt voor de bouw van een klooster met een prioraat en 12 gewone cellen. In het necrologium uit de 18de eeuw worden voorts nog als stichters van cellen vermeld Wilhelmus van Brede, proost van Sint Cunibert te Keulen⁸⁹), Willem van Vlodrop, vriend van het huis, die cel O stichtte⁹⁰) en de donaat Rumoldus Herck, die de cel, gemerkt R, heeft geschonken⁹¹). Hun sterfjaren konden echter niet worden vastgesteld.

Als oudste belangrijke weldoener wordt vermeld Gerrit, kanunnik te Roermond⁹²). De overlijdensberichten van de Grande Chartreuse noemen nog als magni benefactores: de weduwe Aleydis Scassen (1461), Goeswinus Sutor (1469), jonker Godfried van Vlodrop (1477) en Gerardus Butwech (1484). In 1493 is het doodsbericht afgegeven van vrouwe Felicitas van Oest, die een cel had gesticht en gedoteerd⁹³). Haar echtgenoot, die raadsheer van hertog Arnold was, had onder Helden land, genaamd de Wijldertienden, aan het klooster geschonken. In hetzelfde jaar is nog het overlijden medegedeeld van een andere grote weldoener, te weten ridder Willem van Vlodrop. In het begin van de 16de eeuw stierven nog de volgende grote weldoeners: de vrouwe van Meer⁹⁴) en vrouwe Alveradis van Harff, echtgenote van Willem van Vlodrop, heer van Dalenbroeck⁹⁵).

Ook het verscheiden van hertog Arnold van Gelre op 23 Februari 1472 is niet alleen voor de Orde in haar geheel, maar ook voor het Roermondse huis als een verlies gevoeld, zoals in het overlijdensbericht van het generaal

⁸⁸) H. ELIE, *Les éditions des Statuts de l'Ordre des Chartreux* (Lausanne 1943).

⁸⁹) *Necr.* 4 Oct.: „D. Wilhelmus Brede S. T. doctor praepositus Cuniberti Coloniae, fundator cellae”.

⁹⁰) *Necr.* 22 Febr.: „Nobilis vir Wilhelmus Floedorp amicus huius domus, fundator cellae litterae O.”

⁹¹) *Necr.* 8 April: „Rumoldus Herck donatus huius domus et fundator cellae R.”

⁹²) c. 1394: „Obiit Dominus Gerhardus canonicus Ruremundensis, magnus benefactor domus ibidem, habens tricenarium.”

⁹³) c. 1493: „Obiit Domina Felicitas de Oest, domina de Rikele, fundatrix unius cellae cum uno monacho sacerdote domus prope Ruremundam.”

⁹⁴) c. 1501: „Obiit generosa Domina de Meer, militissa, magna benefactrix domus Ruremunde.”

⁹⁵) c. 1524: „Obiit generosa Domina Alverdis Dalenbroeck, magna benefactrix domus Ruremundaе.”

kapittel tot uitdrukking kwam⁹⁶⁾. In het necrologium staat achter zijn naam „amicus huius domus”. (*Necr.* 23 Febr.). In de 18de eeuw heeft het convent er zich in een lopend proces op beroepen, dat hij de stichter van het klooster was geweest. Terecht werd zulks door de tegenpartij betwist⁹⁷⁾.

Gewoonlijk duurde het vele jaren, eer het gehele gebouwencomplex van een kartuizerklooster was voltooid. De kloosterkerk te Roermond was in 1398 reeds tot stand gekomen. De oud-rector van het huis, Hendrik van Kalkar, die in dat jaar te Keulen zijn tractaat *Ortus et decursus Ordinis Cartusiensis* heeft geschreven, gewaagt daarin van de Roermondse kartuize, „cuius chorus et ecclesia ordinacione divina, licet multum recalitrante ipso fundatore, nunc stant in loco olim satis immundo et inhonesto”⁹⁸⁾. Dit gegeven stemt overeen met de beschrijving, welke van dit gebouw — thans de kapel van het Groot-Seminarie — is opgenomen in de „Voorloopige Lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst”, deel VIII (Provincie Limburg), blz. 391. De kerk wordt daar beschreven als een gebouw uit de 14de of 15de eeuw, opgetrokken van baksteen, vormende een eenbeukige, vijf traveeën lange ruimte, met aan de noordzijde de vroegere sacristie, eveneens uit de 14de of 15de eeuw. Later is aan de noordzijde van deze kerk nog de Lieve Vrouwekapel gebouwd, welke men er thans nog vindt. In een aflaatbrief van kardinaal Nicolaas van Cusa wordt deze kapel aangeduid als „capella annexa ecclesiae monasterii Carthusiensium, quae in honorem B. Marie Virginis consecrata est”⁹⁹⁾. Uit dezelfde tijd dagtekent een aflaatbrief van bisschop Thomas Wingston, gedateerd 26 Sept. 1451, krachtens welke een aflaat werd verleend aan hen, die de kloosterkerk der Roermondse Kartuziers bezoeken of bijdragen tot haar onderhoud en de instandhouding of vermeerdering der kerk-sieraden.

Uit de tweede helft der 15de eeuw is nog op de westmuur van de oude sacristie een muurschildering bewaard. Deze schildering, welke in 1925 voor de dag is gekomen, zij het vrij beschadigd, meet 2 bij 5 m. Het is een voorstelling van de hel bij het laatste oordeel: een wijd opengesperde Leviathansmuil, waarin men Lucifer ziet met kroon en scepter, omringd door scharen verdoemden. Een groepje wordt door een duivel aan een ketting opgebracht. Links boven een monnik, gegrepen door een duivel, doch door een engel, die hem het Kruis toereikt, beschermd¹⁰⁰⁾. Op het einde der 15de eeuw schijnen plannen te hebben bestaan tot aanzienlijke verbouwingen. Althans 21 Nov. 1492 heeft de wijbisschop van Luik, Johannes de

⁹⁶⁾ c. 1473: „Obiit Illustrissimus princeps et dominus Arnoldus dux Gelrie, magnus fautor Ordinis et multa bona fecit Ordini, habens per totum Ordinem plenum monachatum.”

⁹⁷⁾ *Deductie van Feyt ende Rechten* (Stadsarchief Roermond, gedrukt z.j.).

⁹⁸⁾ VERMEER, blz. 112.

⁹⁹⁾ *De Maasgouw* 1934, blz. 66.

¹⁰⁰⁾ *Het Gildeboek*, IX, 1926, blz. 34—35.

Lyerne, aan de Kartuziers verlot gegeven om de kerk te doen wijden, de kerk „quam suo tempore aedificare intenditis”¹⁰¹). Aanwijzingen of en in hoeverre deze plannen tot uitvoering zijn gekomen, hebben wij echter niet aangetroffen.

De oorspronkelijke gebouwen van de kartuize zijn ernstig geteisterd door de grote stadsbrand, welke in Juli 1554 in Roermond heeft gewoed. In het bijzonder de kerk en haar omgeving schijnen bij die gelegenheid zwaar te zijn gehavend. Ook de O. L. Vr. kapel heeft daarbij veel geleden¹⁰²). Bij de daarop gevolgde restauratie is in 1556 de thans nog bestaande kapittelzaal in het verlengde van de beuk der kerk gesticht. Gucciardini¹⁰³) noemde het klooster in 1567: „coenobium illud amplissimum opulentissimumque Carthusianorum”. Nieuwe beproevingen hebben de gebouwen ondergaan na de vermoording van 12 monniken en broeders in 1572 en na de verdrijving van de overlevende Kartuziers. Het verlaten klooster werd het mikpunt van rovers en plundersaars. Enorme schade heeft het toen geleden, zowel van buiten als wat het inwendige betreft. Ook de stadsbrand van 1665 heeft het klooster niet geheel gespaard. Een zeer grondige restauratie der kloostergebouwen heeft tenslotte in het tijdvak 1743—1773 plaats gehad. Hoe de plattegrond er bij de opheffing van het klooster heeft uitgezien, toont de plattegrond, die in 1784 door J. J. Smabers is getekend¹⁰⁴).

Op deze plattegrond ziet men op de zuidwesthoek der terreinen ook de Bethlehemkapel, die reeds in 1370 met vier altaren door Werner van Swalmen was gesticht. Deze heeft gestaan op de hoek van de Bethlehemstraat en de Swalmerstraat. De Kartuziers hebben haar als buitenkapel gebezigd. In 1391 bepaalde de Grande Chartreuse, dat men een priester mocht aanwijzen voor de dienst in de buitenkapel. Bij de visitatie van 1421 heeft de visitator Alphairt toegestaan, dat de conventualen in deze kapel, welke binnen de kloostermuren was gebouwd, mochten komen, mits alsdan de poort in de buitenmuur was gesloten en geen vrouwen in de kapel waren toegelaten¹⁰⁵).

Wat de kloosterterreinen betreft, hebben in de loop der eeuwen eveneens ingrijpende veranderingen plaats gehad. Zo werd bij de visitatie van 1411 goedgevonden, dat het klooster, daar zijn terrein te klein was, aan de noord- en oostzijde een tuin mocht hebben voor en achter de kerk en de cellen¹⁰⁶). In 1474 is aan het convent toegestaan, onverminderd het be-

¹⁰¹) *Civitas Ruremundensis*, 41; *Publications*, LXXXVI, 102—103, 109—110; *Voorloopige Lijst der Monumenten van geschiedenis en kunst*, prov. Limburg, p. 392.

¹⁰²) *Ibidem*.

¹⁰³) *Belgicae sive Inferioris Germaniae descriptio* (Amstelodami 1660), III, 22.

¹⁰⁴) Zie de afbeelding.

¹⁰⁵) HABETS, *Geschiedenis van het bisdom Roermond*, I, 66 e.v., 80; *Limburgsch Jaarboek*, XVIII (1912).

¹⁰⁶) *De Maasgouw* 1934, blz. 66 e.v.; 1937, blz. 42, 53. De gezusters Lysken en Greth Buetweggen hadden 24 April 1562 aan het klooster geld geschonken met de last „unser lieven Vrouwen looffinden Capellen Bethlehem des aventz te doen syngen.”

paalde op dat punt in de statuten, te gaan in de nieuwe tuin, mits deze eerst zou zijn ommuurd ¹⁰⁷). In 1557 is het convent met zekere Johan Boeckmans o.m. overeengekomen „als dat Johan voern. in dess conventz muyr kaeten sall moegen van der behuisinge gelegen in den Stiegen tegen die Moerkenspoirt oever”. Boeckmans verplichtte zich „des conventz muir op synen kosten gelich syns selffs muyr tot den daick toe hoich op te muynen ind then ewigen dagen thue te onderhouden”. In 1593 schonk Catharine van Lom aan het klooster „eine timmerplaetse cum suis et juribus gelegen in die Bethlemstrate an den Driesch,” waarbij uitdrukkelijk is bedongen, dat deze plaats niet betimmerd zou mogen worden, doch te allen tijde tuin moest blijven ¹⁰⁸).

De Orde der Kartuziers is een strikt contemplatieve orde. Wat het leven van haar leden karakteriseert is de combinatie van eremitisme en van kloosterleven in gemeenschap. De monnik leeft in zijn klooster ook individueel in afzondering. Zijn kluis is een kleine, uiterst eenvoudige woning met ommuurd tuintje. Elke cel komt met een deur uit in de grote kruisgang. Terzijde van deze deur bevindt zich een luik, waardoor de bewoner zijn maaltijden in ontvangst neemt. Alleen op Zon- en feestdagen eten de monniken gezamenlijk in de refter.

Eenmaal in de week maken de koorreligieuzen gezamenlijk buiten de kloostermuren een wandeling van enkele uren. De oude kloosterterm hiervoor is: spatiamentum. Voor ieder huis der Orde was door de visitatoren een ruime wandelkring uitgezet. Binnen de limieten (termini) van deze kring mochten de wekelijkse wandelingen zich bewegen. Afzonderlijke termini waren vastgesteld voor de procurator. In 1484 werden deze zodanig verruimd, dat de bewegingsvrijheid van de procurator was gelimiteerd tot een afstand van ten hoogste negen mijlen van het klooster. Driemaal per jaar, in geval van strikte noodzakelijkheid meer, was het hem toegestaan voor de stoffelijke aangelegenheden van 't huis buiten die kring te gaan ¹⁰⁹).

Aan het hoofd van een kartuizerklooster staat een prior. De vicaris staat hem in zijn bestuur terzijde en treedt bij zijn afwezigheid als plaatsvervanger op. Andere officiales van het convent zijn de procurator en de sacrista. De procurator is belast met het economisch beheer en met de leiding van hetgeen men noemde de familia van het klooster (lekebroeders en knechten). Aan de sacrista is de zorg voor kerk, altaren en sacristie toevertrouwd.

In de kartuizen onderscheidde men destijds monniken, clerici redditi, conversen, laici redditi en proveniers of prebendarii. Door een professie waren de kloosterlingen aan een bepaald klooster gebonden. Wanneer zij

¹⁰⁷ *De Maasgouw* 1937, blz. 42—43.

¹⁰⁸) Overdrachtsregisters Roermond 1548—1591, f. 153 v., 1592—1607, f. 12 v. De Heer Jan Verzijl te Maastricht heeft mij welwillend de betreffende uittreksels willen afstaan.

¹⁰⁹) *De Maasgouw* 1937, blz. 52.

voor kortere of langere tijd in een andere kartuize verbleven, werden zij daar gasten, hospites genoemd. Soms legden zij daar met goedvinden van het huis hunner professie een zogenaamde tweede professie af en werden aldus elders gestabiliseerd, terwijl de band met hun oorspronkelijke convent eindigde.

De clerici redditi, die in de vroegere kartuizerkloosters een enkele maal werden aangetroffen, volgden in verzachte vorm de levenswijze der monniken. 28 Nov. 1482 overleed fr. Gerlach van Buggenum clericus redditus van het Roermondse huis¹¹⁰). De conversen waren lekebroeders met eeuwige geloften. Hun aantal was afwisselend. Men kan in het algemeen zeggen, dat de kartuizerconventen gemiddeld op elke drie monniken één lekebroeder telden. In een convent van 16 monniken pasten dus ongeveer 5 lekebroeders. Hoevelen van hen conversen en hoevelen donaten waren, hing af van toevallige omstandigheden. Zij droegen in tegenstelling tot de monniken een baard met geschoren bovenlip, terwijl zij uiteraard geen geschoren kruin hadden. Een soort lekebroeders of oblaten waren ook de donaten. Evenmin als de clericus redditus kwam de laicus redditus in de vroegere kartuizerconventen altijd voor. Zij zijn steeds zeldzame uitzonderingen geweest onder de bewoners van een kartuize. Terwijl de donaten zich door een soort overeenkomst aan het klooster hadden gegeven, zonder evenwel geloften te hebben afgelegd, kan de laicus redditus meer worden vergeleken met een kloosterknecht met zekere verplichtingen en voorrechten. Ook de proveniers, wereldlijke personen, die tegen vergoeding het voorrecht hadden verkregen in het klooster te leven, kwamen bij de Kartuizers zeer zelden voor.

Als hoofd van het convent trad de prior het meest op de voorgrond. Zo lang een klooster nog niet door de Orde was geïncorporeerd of wanneer het prioraat langere tijd vacant was, werd tijdelijk in het bestuur voorzien door benoeming van een rector. Een zo volledig mogelijke „catalogus priorum” van het Roermondse convent met enkele bijzonderheden over ieder van deze bestuurders moge hier thans volgen. De lijst bestrijkt, overeenkomstig onze opzet, het tijdvak liggende tussen de eerste voorbereidingen der stichting en het einde van de 15de eeuw¹¹¹).

Joannes de Breida. ± 1368—1369.

Deze eerste rector van de voorgenomen stichting te Roermond was monnik van het klooster te Keulen¹¹²). De kronieken van het Keulse huis

¹¹⁰) c. 1483; *Necr.* 28 Nov.

¹¹¹) Vgl. onze bijdrage „Het Roermondsche kartuizerconvent in de 16de eeuw” in *Publications*, LXXVI, (1940), blz. 3—33.

¹¹²) L. LE VASSEUR, *Ephemerides ordinis Cartusienensis* (Monstrolii 1891) II, 140; CHR. SCHNEIDER, *Die Kölner Kartause von ihrer Gründung bis zum Ausgang des Mittelalters* (Köln 1932), 37.

noemen hem „primus initiator” van de nieuwe nederzetting te Roermond. Slechts korte tijd kan hij zich ter plaatse met de voorbereiding van het plan hebben bezig gehouden, want in 1369 is hij vervangen door Jacob Hottman, die toen het prioraat van de Kartuizers te Keulen had neergelegd. In zijn plaats is D. Joannes prior geworden van dit huis. Hij heeft het klooster te Keulen bestuurd tot zijn dood, zodat hij voortdurend gelegenheid heeft gehad om van daar uit het door zijn convent ondernomen vestigingsplan te Roermond te bevorderen. Hendrik van Egger van Kalkar volgde hem op als prior te Keulen. De kronieken prijzen hem als een voortreffelijk bestuurder, van wiens schranderheid en handigheid de oude handschriften van het klooster met lof melding maken. Tijdens zijn prioraat te Keulen, namelijk in 1371, toen hij aanwezig was op het generaal kapittel in de Grande Chartreuse, verkreeg hij op zijn verzoek goedkeuring om voor zijn convent een geestelijk deelgenootschap aan te gaan met het convent van Groenendael bij Brussel ¹¹³).

Jacobus Hottman de Embrica, rector, 1369—1373.

Hij was professor van het Sint-Barbaraklooster te Keulen. In 1346 is hij daar prior geworden. Hij was de eerste monnik van dit jonge convent, die aldaar met het prioraat werd bekleed. In 1369 heeft hij het bestuur van het Keulse huis verwisseld met het rectoraat van de nieuwe nederzetting te Roermond, terwijl Joanes de Breida, die sinds kort hier prior was, in zijn plaats prior te Keulen is geworden ¹¹⁴). De plannen voor de nieuwe stichting te Roermond hadden toen nauwelijks een begin van uitvoering gekregen.

In 1373 is Hottman in het rectoraat opgevolgd door zijn comprofessus Hendrik van Egger van Kalkar. Hij is toen teruggekeerd naar Keulen, waar hij 14 Maart 1391 als vicaris is gestorven ¹¹⁵).

Hendrik van Egger van Kalkar, rector. 1373—1377.

Deze bestuurder, meer bekend onder de naam Hendrik van Kalkar, was

LOTTLEY, anno 1377: „21 maii obiit D. Joannes de Breida, quintus prior, vir praeclarus et omni laude dignus, fuitque in re familiari procuranda industrius, opera utens D. Hermanni de Botis procuratoris, cuius solertia et dexteritas in veteribus manuscriptis opprime commendatur. Ipse prius ordinavit et instituit librum defunctorum pro personis huius domus.”

¹¹³) Pater M. Dykmans S.J. te Leuven was zo vriendelijk mij dit mede te delen.

¹¹⁴) BUNGARTZ, annis 1370, 1391; LE VASSEUR, I, 335; LE COUTEULX, VI, 445—446; SCHNEIDER, 37.

¹¹⁵) BUNGARTZ, anno 1391: „14 Martii obiit D. Jacobus Hottman, olim quartus prior. Devotus hic pater natione Germanus, patria Embricensis, primus filiorum huius domus, qui postea ad prioratum admotus, insigni celebratur elogio in libro primo benefactorum hisce verbis: D. Jacobus Hottman de Embrica apud nos Ordinem intravit, et devote, laudabiliter ac religiose multis annis vixit, siquidem officium prioratus in domo hac et Ruremundana aliquibus annis tenuit ac bene rexit, tandem vita discessit Coloniae in officio vicarii”; c. 1391: „Obiit D. Jacobus, vicarius domus Coloniae, habens tricennarium.”

in de tweede helft van het jaar 1328 geboren in of nabij het stadje van die naam. Gesproken uit een aanzienlijke familie ontving hij het eerste onderwijs aan de Latijnse school in zijn geboorteplaats. Na vervolgens in Keulen onderricht te hebben genoten, studeerde hij aan de universiteit van Parijs. Hij was kanunnik van St. Georg te Keulen en van St. Swibertus te Keizersweerd. In 1365 is hij monnik geworden in het kartuizerklooster van Sint Barbara te Keulen. Van 1368 tot 1373 was hij prior van Monnikhuizen bij Arnhem, 1373—1377 rector te Roermond, 1377—1384 prior te Keulen en 1384—1396 prior te Straatsburg. In het huis van zijn professie teruggekeerd is hij daar 20 Dec. 1408 gestorven ¹¹⁶).

Naast de genoemde bestuursambten is hij, behoudens een korte onderbreking in 1381—1382, gedurende het tijdvak 1375—1396 visitator van de provincie Alemannia Inferior geweest. Bovendien verrichtte hij in opdracht van de Grande Chartreuse bijzondere visitaties in België, Frankrijk en Bohemen.

....., rector, 1378—1380.

Hendrik van Kalkar heeft in zijn hoedanigheid van visitator op autorisatie van het generaal kapittel in 1378 een rector te Roermond benoemd, wiens naam niet bekend is. Deze rector is in 1380 na de incorporatie van het huis vervangen door Jan van Weert, die de eerste prior van de Roermondse kartuize is geweest ¹¹⁷).

Jan van Weert, prior. 1380—1382.

Deze is 30 Juni 1380 door de visitatoren benoemd tot prior van het convent, nadat de nieuwe nederzetting door de Orde was geïncorporeerd. Van welk klooster deze monnik professus is geweest, blijkt niet. Later heeft hij zich door een zogenaamde tweede professie aan het Roermondse convent verbonden ¹¹⁸). Hij is de eerste in de reeks prioren van de kartuize te Roermond. Bij zijn optreden had de tijdelijke scheuring in de Orde zich reeds voltrokken.

Men vindt hem ook vermeld als: Jan van Werde. Hij is reeds 7 Oct. 1382 als prior gestorven ¹¹⁹). Hij moet niet verwisseld worden met zijn naamgenoot, die professus en prior (1418—1424) van het Luikse huis is geweest ¹²⁰).

¹¹⁶) VERMEER, t.a.p.; c. 1409: „Obiit D. Henricus Calcar monachus et sacerdos habens monachatum et tricenarium sibi specialiter reservatum.”

¹¹⁷) c. 1380: „Rectori Ruremundae non fit misericordia et committimus prioribus Coloniae et Leodii ipsius absolutio et alterius profectio.” Vlg. A. HAVENSIUS, *Historica Relatio* (Coloniae 1608), p. 3.

¹¹⁸) Dit blijkt uit *Necr.* 7 Oct.: „Obiit D. Joannes Weertensis, professus et prior huius domus.”

¹¹⁹) c. 1383: „Obiit D. Joannes prior domus Ruremundae, habens tricenarium.” Vlg. ook *De Maasgouw* 1932, blz. 61—62, en 1937, blz. 41.

¹²⁰) *Obituaire de la chartreuse de Cornillon* (hs. Staatsarchief Luik), f. 62 e.v.

....., 1382—1391.

Onze bronnen laten ons in de steek met betrekking tot de vraag wie tussen de jaren 1382 en 1391 het prioraat te Roermond heeft of hebben bekleed.

Coenraet. ±1391—±1407.

In 1408 heeft het generaal kapittel het overlijden medegedeeld van prior Conradus ¹²¹), die in 1391 reeds de leiding van het klooster had ¹²²). Nader bijzonderheden omtrent hem zijn niet aangetroffen. Was hij professus van het klooster? In Trier is 21 Aug. 1413 een monnik van het convent aldaar gestorven, genaamd Conradus de Indagine ¹²³). Tot de communautiteit van de Kartause te Mainz heeft Konrad van Worms behoord, die in 1402—1407 het rectoraat over de kartuize van Basel heeft bekleed en die dit huis later nog eens als prior heeft bestuurd. (1418—1424) ¹²⁴). Te Mainz is 1373—1374 Konrad von Fritzlar prior geweest. Mogelijk is een van deze drie identiek met de Roermondse prior Coenraet.

Alphairt Christiaenz. van Amsterdam, 1408.

Hij had gestudeerd aan de universiteit van Parijs en is vervolgens docent en in 1388 rector geweest van de kort te voren gestichte universiteit van Heidelberg. Te Monnikhuizen bij Arnhem is hij Kartuiser geworden. Wanneer hij als prior naar Roermond is gekomen en hoe lang hij daar de kartuize heeft bestuurd, staat niet vast. Zijn naam als prior van dit klooster is tot dusver alleen aangetroffen in een akte van 9 April 1408. Van omstreeks 1415 tot 1420 heeft hij het Amsterdamse kartuiserklooster bestuurd en vervolgens heeft hij nog aan het hoofd gestaan van het convent buiten Geertruidenberg. In deze functie is hij 17 Sept. 1425 gestorven ¹²⁵).

Hij moet niet worden verward met zijn tijdgenoot en comprofessus Alphardus de Hollandia, die 1409—1424 prior is geweest van het klooster Monnikhuizen en tevens 1401—1405 convisitator en 1405—1409 visitator van de provincia Alemanniae Inferioris, 1410—1414 convisitator en 1418—1422 visitator van de Rijnprovincie. Deze Alphardus is 14 Aug. 1424 gestorven.

¹²¹) c. 1408: „Obiit D. Conradus prior domus Bethlehem in Ruremunda, habens tricenarium.”

¹²²) *De Maasgouw* 1932, blz. 62.

¹²³) LE VASSEUR, III, 110.

¹²⁴) *Basler Chroniken herausgeg. von der Historischen Gesellschaft in Basel*. Erster Band (Leipzig 1872), 270, 283; H. SCHREIBER, *Die Bibliothek der ehemaligen Mainzer Kartause* (Leipzig 1927), 224—225.

¹²⁵) c. 1426: „Obiit D. Alphardus Christiani de Amsterdam, monachus domus in Monichusen. Zie over hem ook AGAU, LVI, 1932, 33—37, 51—63, en BB, XVIII, 66—70, alsmede *Inventaris oud archief Roermond*, 3de stuk. 1ste afl., blz. 256.

Simon. 14...—1414.

Alphairt van Amsterdam is waarschijnlijk rechtstreeks opgevolgd door D. Simon. Nadere gegevens over deze hebben wij niet aangetroffen, behalve dat hij in 1390 als procurator van het huis fungeerde ¹²⁶). In 1414 is hij als prior vervangen. Dit geschiedde tussentijds, want in het voorjaar van 1414 had de Grande Chartreuse de prior van het Roermondse huis nog in zijn officie gehandhaafd ¹²⁷). Kort daarna is hij gestorven. Het is echter niet uitgesloten, dat deze Simon, van wie wij niets als het overlijdensbericht kennen, tussen de jaren 1382 en 1391 prior is geweest, en dat na Alphairt en vóór 1414 een bestuurder is opgetreden, wiens naam niet is bewaard.

Albert Buer van Utrecht. 1414—141...

De prior, die in 1414 met instemming van het gehele convent naar Roermond is geroepen, was Albert Buer ¹²⁸). Het generaal kapittel van 1415 heeft hem in dit officie bevestigd ¹²⁹). Hij had in de jaren 1389—1398 aan de universiteit van Keulen de graden van magister artium en van medicinae doctor behaald. Daarna was hij ingetreden bij de Kartuziers van Monnikhuizen bij Arnhem. Van omstreeks 1411 tot 1414 is hij te Utrecht prior geweest. Hoe lang hij het Roermondse klooster heeft bestuurd, was niet vast te stellen. In een schepenbrief van 24 Juni 1418 compareert als prior Joannes de Boethop ¹³⁰).

Ten tweede male is Buer prior van de Utrechtse kartuize geweest 1421—1426. Vervolgens heeft hij van 1426 of 1427 tot omstreeks 1430 de kartuize Monnikhuizen bij Arnhem bestuurd. Omstreeks 1431 heeft hij enige tijd als hospes verbleven bij de Kartuziers van Gent. In 1432 werd hij prior te Basel. Deze benoeming hield verband met het grote Concilie, dat daar was begonnen. Het bestuur der Orde achtte het raadzaam in plaats van Joannes Eselweg, die overigens een voortreffelijk bestuurder was, in deze omgeving een prior te plaatsen, die meer welbespraakt en vlotter was en wiens geleerdheid daar mede van nut kon zijn ¹³¹). Buer is bij de vaders van het Concilie in aanzien geweest. Onder zijn prioraat aldaar werd de librye van zijn klooster ingericht en is de grondslag gelegd voor de later

¹²⁶) *De Maasgouw*, 1937, blz. 41—42.

¹²⁷) c. 1414: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia. Et concedimus sibi licentiam de donatis recipiendis pro quibus scripsit”; c. 1415: „Obiit D. Simon dudum prior domus Bethlehem in Ruremunda.”

¹²⁸) LE COUTEULX, VII, 561; LE VASSEUR, II, 447; KEUSSEN, I, 15, 18; AGAU, LIII, 320—323, en LVI, 45—48; *Basler Chroniken*, 290—294; H. M. MEYER, *Gründungs-Geschichte der Karthause „St. Margarethental” in minderen Basel* (Basel 1905), 78—81; *Necr.* 6 Juli.

¹²⁹) c. 1415: „Priori domus Bethlehem non fit misericordia. Et sumus informati quod legitime et canonice est praefectus in priorem cum consensu et voluntate omnium de conventu, et singula singulorum auctoritate capituli generalis.”

¹³⁰) *Publications*, LXXIII, 188.

¹³¹) „Comperto autem quod prelibatus prior [sc. Joannes Eselweg] non fuit magne litteraturae neque sufficienter facundus, licet alias optime presideret, provisum fuit capituli generalis auctoritate ordinis Cartusiensis de ipsius absolutione” (*Basler Chroniken*, t.a.p., 287).

zo aanzienlijke boekenschat van dat huis. 6 Juli 1439 is hij daar gestorven ¹³²).

De Utrechtenaar Albertus Buer is door vroegere schrijvers wel verward met zijn tijdgenoot Albertus Kivet, een Arnhemmer, die eveneens professor van Monnikhuizen is geweest. Deze heeft achtereenvolgens geleefd in de kloosters bij Arnhem, Amsterdam en Wesel. Hij stierf te Wesel 17 Mei 1449 ¹³³).

Joannes Boethop. 141...—1420 of 1421.

Uit de reeds vermelde akte van 24 Juni 1418 blijkt, dat op dat tijdstip Joannes Boethop prior van de kartuize was. In dit stuk heeft hij zijn tussenkomst verleend bij een accord tussen de stedelijke overheid en de pastoor der parochiekerk, waarbij eerstgenoemde het recht verkreeg om de bouw van de Kapel in 't Zand voort te zetten, haar te doen wijden, aldaar H.H. Missen te doen opdragen, enz.

Omtrent zijn persoon en zijn bestuur is overigens niets bekend. Is zijn naam in de akte juist overgenomen? Kronenburg heeft gelezen Boethop ¹³⁴). In de Publications LXXIII, blz. 188, heeft men zijn naam uit de kapelbrieven van 1418 gelezen: Johan van Botthep. Heette hij misschien Van Boeckholt of Van Bocholtz, de naam van een Limburgs adellijk geslacht? Uit andere bronnen zou vroeg of laat het antwoord misschien gegeven kunnen worden. Prior Joannes is in 1420 of in het begin van 1421 overleden ¹³⁵). In het 18de eeuwse necrologium van het klooster wordt onder 15 April vermeld een Roermondse prior Joannes Trajectensis, die elders in de reeks prioren tot dusver niet kon worden thuisgebracht ¹³⁶). Zo hij identiek mocht zijn met de hier bedoelde prior, zou Joannes Boethop 15 April 1420 zijn gestorven.

Hendrik van Orsoy van Wesel. 1420 of 1421—1432.

Hoewel men hem eerst in een akte van 28 Maart 1429 als prior te Roermond vermeld vindt ¹³⁷), is hij misschien de directe opvolger geweest van D. Joannes. Vrij zeker is hij dezelfde, als degene wiens naam in 1409 in de studentenlijsten van de universiteit van Erfurt voorkomt als: Henricus Or-

¹³²) c. 1440: „Obiit D. Albertus Buer, qui fuit prior in domibus Trajecti, Ruremundae, Monichusen et Vallis Sanctae Margaritae in Basilea, habens per totum Ordinem plenum monachatum.”

¹³³) AGAU, LVI, 9—10, 47—48; HB, LIV, 33—34, 37—38.

¹³⁴) *Maria's Heerlijkheid in Nederland*, VI, 352.

¹³⁵) In *Publications* 1939, blz. 158, wordt een Joannes Boeckholt vermeld als scriptor, abbreviator, familiaris papalis en pastoor te Leuven, die begiftigd was met prebenden te Bonn, Xanten, Maastricht (sedert 1394), Keulen en Utrecht. Mgr. Dr. P. J. M. van Gils was zo vriendelijk mij in dit verband nog opmerkzaam te maken op een accrostisch gedicht op de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch, waaruit men leest: Johannes de Boekholt de Ruremunda. — c. 1421: Obiit D. Joannes Bostroete (?) monachus et prior domus Ruremundae.”

¹³⁶) *Necr.* 15 April: „Obiit D. Joannes Trajectensis professor et prior huius domus.”

¹³⁷) *Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein*, LII (1891), 69; *De Maasgouw* 1932, blz. 62; AGAU LIII, 54—57, LXII, 254.

soy de Wesalia ¹³⁸). In die tijd namelijk heeft Alphardus de Hollandia het prioraat van de kartuize te Erfurt verwisseld met dat van Monnikhuizen bij Arnhem, waar Hendrik van Orsoy is ingetreden.

In 1432 heeft het generaal kapittel hem ontheven van het bestuur van het Roermondse klooster. Na vervolgens enige jaren te hebben doorgebracht in het huis zijner professie en daar de functie van procurator te hebben vervuld, is hij omstreeks 1444 prior geworden van het huis te Zeelhem bij Diest. Omstreeks 1448 is hij vandaar als prior naar Monnikhuizen overgeplaatst, welk klooster hij tot ongeveer het jaar 1456 heeft bestuurd. 6 Aug. 1462 is hij te Monnikhuizen gestorven ¹³⁹). Men verwarre deze Hendrik van Orsoy niet met zijn naam- en tijdgenoot ¹⁴⁰), die professus is geweest van de Kartuizers buiten Geertruidenberg, in de jaren 1475—1482 als prior de chartreuse te Luik heeft bestuurd en 21 Mei 1484 bij Geertruidenberg is gestorven.

Leo van Orsoy? 1432—±1438.

In 1432, toen het generaal kapittel aan de prior van het Roermondse klooster — gelijk het in kartuizertaal heet — „misericordia” had verleend, bepaalde het, dat aan het convent de keuze van zijn opvolger werd overgelaten. Wie deze was, hebben wij niet met zekerheid kunnen achterhalen.

In het necrologium staat echter bij 8 Augustus: „Obiit D. Leo professus et prior huius domus”. In de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse vindt men echter geen andere D. Leo als Leo van Orsoy, wiens sterven in 1439 ¹⁴²) werd bericht, doch met de toevoeging, dat hij vicaris was. Wij moeten derhalve hierbij een vraagteken plaatsen.

In 1435 heeft de prior van Keulen, Jan Scunde van Doetinchem, opdracht ontvangen om met de prior van Roermond het klooster Monnikhuizen bij Arnhem te visiteren ¹⁴³).

Joannes Scherer de Unna. 1439—±1441.

Na te hebben gestudeerd aan de universiteit van Keulen trad hij aldaar in 1417 in het kartuizerklooster ¹⁴⁴). In 1429 is hij prior geworden van de kartuize bij Freiburg in Breisgau. In 1432 vindt men hem vermeld als

¹³⁸) Dr. J. C. H. WEISSENBORN, *Acten der Erfurter Universität*, I (Halle 1881), 87.

¹³⁹) c. 1432: „Priori domus Ruremundae fit misericordia et committitur electio conventui.”

¹⁴⁰) c. 1463: „Obiit D. Henricus Orsoy monachus professus domus Beate Marie in Monichusen, alias prior dictae domus et domorum Bethlehem in Ruremunda et Sancti Joannis Baptistae in Zeelhem, habens per totum Ordinem plenum cum psalteriis monachatum.”

¹⁴¹) In NNBW, VI, 1083 is dit bijvoorbeeld gedaan. Vgl. BB, XVIII, 78.

¹⁴²) c. 1439: „Obiit D. Leo de Orsoy, vicarius domus Beatae Mariae Bethlehem in Ruremunda, pro quo quilibet sacerdos dicat unam missam.” Hij zou dan 8 Augustus 1438 zijn gestorven.

¹⁴³) AGAU, LVI, 49.

¹⁴⁴) LOTTLEY, 1439, 1458; KEUSSEN, I, 179; SCHNEIDER, 55.

procurator van het huis zijner professie. Hij stierf aldaar 31 Mei 1458. Blijkens zijn overlijdensbericht is hij ook nog prior geweest te Rettel en te Bern ¹⁴⁵). In laatstbedoeld klooster was hij overste van omstreeks 1453 tot omstreeks 1456.

In Roermond heeft hij zijn functie blijkbaar neergelegd na het generaal kapittel van 1441, derhalve tussentijds. Want deze vergadering heeft de prior van Roermond in zijn officie gehandhaafd, hem vermanende geduld te hebben in zijn bediening ¹⁴⁶).

Men verwarre hem niet met een Joannes de Unna, die geprofest monnik is geweest van het Roermondse convent en aldaar 24 Febr. 1501 als vicaris is overleden ¹⁴⁷).

Bartholomeus van Maastricht. 1441—1446.

Omstreeks 1433 is hij te Roermond Kartuiser geworden, nadat hij te voren aan de universiteit te Heidelberg had gestudeerd en na aldaar in het begin van de 15de eeuw jarenlang in the theologische faculteit te hebben gedoceerd ¹⁴⁸). Hij is ook rector van de universiteit geweest, evenals zijn voorganger in het prioraat te Roermond Alphairt van Amsterdam. In 1442 is Bartholomeus ook visitator van de Rijnprovincie geworden, uit welk ambt hij in 1444 ontheffing heeft verkregen. Twee jaren later heeft het generaal kapittel hem op zijn dringend verzoek en wegens zijn ziekte en ouderdom ook ontlast van het prioraat ¹⁴⁹). 16 Juni 1446 is hij gestorven.

Wouter van Leendt. 1446—1472.

Ook deze bestuurder is uit het Roermondse convent voortgekomen, hetwelk hem na het generaal kapittel van 1446 tot prior heeft gekozen. Onder zijn prioraat heeft zijn communiteit de stichting voorbereid van een nieuwe nederzetting in de omgeving van 's-Hertogenbosch ¹⁵⁰). Toen deze zover was gevorderd, dat zij door de Orde kon worden geïncorporeerd (1472), heeft het generaal kapittel Wouter van Leendt op zijn dringend verzoek ontheven van de bestuurslast in Roermond ¹⁵¹). Tegelijkertijd echter is hem de leiding

¹⁴⁵) c. 1459: „Obiit D. Joannes de Unna, professus domus Coloniae, qui fuit prior domorum Rutilae, Ruremundae, Portae Montis et Friburgi, habens plenum monachatum.” Vgl. C. NICKLES, *Thorberg 1397—1538, l'ancienne chartreuse de Berne* (Fribourg 1894), 73—74.

¹⁴⁶) c. 1441: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia et habeat patientiam in officio.”

¹⁴⁷) c. 1501: „Obiit D. Joannes de Unna monachus et vicarius domus Ruremundae.” Vgl. *Necr.* 24 Febr.

¹⁴⁸) Over hem uitvoerig OGE 1941, blz. 98—104.

¹⁴⁹) c. 1446: „Priori domus Ruremundae ad suam magnam et piam instantiam et propter senium et suas frequentes infirmitates fit misericordia. Et confirmatio electionis de novo priore facienda committitur priori Coloniae si canonica fuerit. Sin autem provideat eis auctoritate capituli generalis de priore idoneo sine tamen praedictio aliarum domorum.”

¹⁵⁰) Vgl. mijn artikel „De Kartuisers buiten 's-Hertogenbosch” in BB XVI, 3—123.

¹⁵¹) c. 1472: „Priori domus Ruremundae ad magnam suam instantiam fit misericordia; et electionem novi prioris remittimus conventui, quam si canonica fuerit, confirmare habeant duo priores per conventum vocandi juxta formam statutorum.”

opgedragen van het voorbedoelde nieuwe huis, waarvan hij de eerste prior werd ¹⁵²). Tot 1475 is hij dit gebleven. Wegens hoge leeftijd verkreeg hij toen ontslag. In Roermond teruggekeerd is hij daar 30 Jan. 1476 gestorven ¹⁵³).

Tijdens zijn bestuur als prior te Roermond, te weten in 1463, is de Nijmegenaar Jan van Rosendaal nog op 81-jarige leeftijd geroepen tot de waardigheid van prior der Grande Chartreuse en generaal der Orde, welke functie hij nog tot zijn dood, 26 Juni 1472, heeft vervuld ¹⁵⁴).

Jan van Dinslaken. 1472—1479.

Het convent heeft hem — hij was geprofest monnik van Bethlehem — in 1472 gekozen tot prior. Onder zijn prioraat is door de Roermondse Kartuijzers de stichting voorbereid van een nieuwe nederzetting der Orde te Vogelsang bij Gulik. Gerrit van Haarlem, monnik van het Roermondse huis, is er omstreeks 1478 als eerste rector heengezonden. Het generaal kapittel van het volgende jaar heeft Jan van Dinslaken op zijn dringend verzoek van het prioraat in Roermond ontheven ¹⁵⁵) en als rector naar Vogelsang gedirigeerd, waar tal van moeilijkheden hem wachtten. De Grande Chartreuse benoemde hem in 1480 reeds tot prior van het jonge convent, hetgeen hij tot zijn dood in 1484 of 1485 is gebleven ¹⁵⁶).

Jan Leende. 1479—1482.

Hij was professus van het Roermondse convent. Tijdens zijn bestuur zijn van zijn klooster uit de eerste grondslagen gelegd voor een nieuwe nederzetting der Orde te Vogelsang bij Jülich. Jan Leende is 11 October 1482 gestorven ¹⁵⁷).

In de jaren tachtig dezer eeuw schijnt het Roermondse convent eens ernstig te zijn bedreigd door zekere Joannes Hemmersbach alias Hagedorn de Wippenforde, een ex-kartuizer van het Keulse huis, die in 1477 „ob mores perversos” vandaar naar het klooster te Trier was gezonden om zich te beteren. In 1480 verliet hij echter het klooster en hield, gesteund door zijn handlangers, niet op zijn voormalig convent op allerlei wijzen lastig te vallen. Eenmaal heeft hij zich ook gericht tot de Roermondse Kartuijzers, in verening met zijn bloedverwant Martinus de Landsberg, hen dreigende met vuur en zwaard, indien zij hun bemiddeling niet zouden verlenen, opdat de „fu-

¹⁵²) c. 1472: „Et praeficimus in priorem dictae domus [sc. prope Buscumducis] D. Walterum a domo Bethlehem in Ruremunda absolutum.”

¹⁵³) c. 1476: „Obiit D. Walterus de Leende, qui fuit prior in domo Ruremunde et ultimo domus Buscumducis, habens anniversarium perpetuum sub penultima januarii.”

¹⁵⁴) NNBW, VI, 1207.

¹⁵⁵) c. 1479: „Priori domus Ruremundae fit misericordia propter suam magnam instantiam et committimus electionem novi prioris conventui.”

¹⁵⁶) Zie blz. 206.

¹⁵⁷) c. 1483: „Obiit D. Joannes Leende prior domus Ruremundae”; *Necr.* 11 Oct.

gativus" genoegdoening zou verkrijgen in eer en goederen ¹⁵⁸). Nadere bijzonderheden omtrent dit wedervaren worden ons niet medegedeeld.

Arnold van Grave. 1482—1487.

Arnold van Grave ¹⁵⁹), alias van der Grave, de Gravia, was monnik van de kartuize te Roermond. Na het overlijden van Jan Leende is hij door zijn convent tot prior gekozen. Blijkbaar is bij deze verkiezing een informaliteit begaan, waarop het generaal kapittel van 1483 doelt ¹⁶⁰). Op 23 September 1487 is hij als prior gestorven ¹⁶¹).

Thomas van Driel. ±1487—±1493.

Ook deze prior was geprotest monnik van het Roermondse convent. Hij heeft behoord tot de „initiatores" van de nieuwe stichting bij 's-Hertogenbosch ¹⁶²). Nadat omstreeks 1476 een begin was gemaakt met de stichting van een kartuizerklooster op het kasteel Wedderen bij Dülmen in Westfalen, werd hij in 1479 als rector belast met het bestuur van dit huis. In 1480 is de chartreuse bij Dülmen door de Grande Chartreuse bij de Orde ingelijfd onder de naam Marienburg, terwijl D. Thomas daar met het prioraat werd belast. In 1487 heeft Thomas van Driel het bestuur van dat huis verwisseld met dat van de Roermondse Kartuizers. Hoe lang hij hier prior is gebleven, valt niet met zekerheid vast te stellen. Bij zijn dood, 1 Juli 1493, bekleedde hij dit ambt niet meer ¹⁶³).

In de Keulse kartuizerkroniek van Bungartz wordt medegedeeld, dat Konrad van Soest, professus van Keulen 1471—1477 prior in Roermond is geweest ¹⁶⁴), doch dit bericht moet op een vergissing berusten.

Dirk van Wissem. ±1492—1499 of 1500.

Wie hebben na Thomas van Driel het klooster bestuurd in de negentiger jaren der 15de eeuw en in de eerste jaren der 16de eeuw? Wij zijn er niet in geslaagd hun aantal en hun namen vast te stellen. Slechts is bekend, dat een van hen is geweest Dirk van Wissem, die in 1499 of 1500 is overleden ¹⁶⁵). Of hij professus was van Bethlehem of van een ander huis, weten wij niet. Evenmin in welk jaar hij als prior is opgetreden.

¹⁵⁸) LOTTLEY, annis 1477, 1491.

¹⁵⁹) J. HABETS, *De archieven der Hoogadellijke Rijksabdij Thorn*, I (1889), blz. 421—423; *Publications*, XIX, 367—370; *De Maasgouw* 1937, blz. 52—54.

¹⁶⁰) c. 1483: „Et si aliquis error in sua [sc. prioris Ruremundae] fuerit electione commissus, capitulum generale, virtute privilegiorum Ordinis, supplet.”

¹⁶¹) c. 1488: „Obiit D. Arnoldus de Gravia prior domus Ruremundae”; *Necr.* 23 Sept.

¹⁶²) *Publications*, XIX, 367—370.

¹⁶³) c. 1494: „Obiit D. Thomas Driel monachus professus dictae domus et domus Castri Mariae”; *Necr.* 1 Juli.

¹⁶⁴) Zie ook SCHNEIDER, p. 56.

¹⁶⁵) c. 1500: „Obiit D. Theodoricus prior domus Ruremundae.” Vgl. *De Maasgouw*, 1932, blz. 62.

IV. DE STUDIE EN DE KLOOSTERBOEKERIJ

Over de voormalige bibliotheek van de Roermondse Kartuziers zijn wij voortreffelijk en uitvoerig ingelicht door de studie van P. Lucidius Verschueren O.F.M.¹⁶⁶). Met behulp van de archivalia te Brussel en andere gegevens was het mogelijk de laat-middeleeuwse boekenverzameling voor een groot gedeelte te reconstrueren. De codices, welke nog zijn teruggevonden, worden bewaard te Brussel, Weenen, Leuven, Utrecht, Leiden, Bazel, Parijs, Roermond en Stonyhurst¹⁶⁷). Daar een en ander in genoemde publicatie genoegzaam is beschreven, behoeft over de kloosterbibliotheek niet verder te worden uitgeweid. Slechts moge ter aanvulling nog het volgende worden opgetekend.

Blijkens zijn testament van 1422 heeft de Utrechtse kanunnik Willem van Renen boven hetgeen hij reeds geschonken had aan de kartuize van Roermond nog gelegateerd een boek *de vitiis et virtutibus*, een *historia scolastica* en een *collectarium super psalteria*¹⁶⁸). Verder heeft Dr. L. Reypens S.J. nog een 15de eeuws handschrift, afkomstig uit de Roermondse kartuizerboekerij, te weten een tractaat van Ruusbroec, teruggevonden in de bibliotheek van het college Stonyhurst in Engeland¹⁶⁹). In de bibliotheek van de Grande Chartreuse wordt het exemplaar van de *Seer schone Christelijke ende Evangelische Sermoonen opten Vader onse, Ave Maria*, enz. (Antwerpen 1554) bewaard, dat eertijds tot de boekerij van de Roermondse Kartuziers heeft behoord. Het inschrift met een oude hand luidt: „Liber Carthusianorum in c. Ruremundana”. De Roermondse Kartuziers hadden deze sermonen, getrokken uit die van Judocus Clichtoveus, uit het Latijn vertaald en vervolgens uitgegeven. Tot voor enige jaren werd dit boek bewaard in de chartreuse van Sélignac¹⁷⁰).

Ten slotte wordt in dit verband nog de aandacht gevestigd op een bevel, dat in 1434 door het generaal kapittel is gegeven aan de prior van het Roermondse huis. Hij moest de boeken, welke hij onder zich had en toebehoorden aan het klooster te Luik vóór Allerheiligen van dat jaar terugbezorgen aan de Luikse Kartuziers¹⁷¹).

Evenals in de andere huizen der Orde is ook te Roermond gedurende de 14de en de 15de eeuw het „Opus pacis”, de kunst van het afschrijven van

¹⁶⁶) L. VERSCHUEREN O.F.M., *De bibliotheek der Kartuziers van Roermond* (Tilburg 1941).

¹⁶⁷) VERSCHUEREN, blz. 75, vermeldt ook als waarschijnlijk afkomstig uit de kartuize te Roermond een hs thans bewaard in de Vaticaanse Bibliotheek. Blijkens het inschrift heeft dit hs echter toebehoord aan de chartreuse van Part-Dieu (Zwitserland).

¹⁶⁸) A. MATHEUS, *Veteris Aevi Analecta*, II (Lugd. Bat. 1698), blz. 555—565.

¹⁶⁹) OGE 1943, deel II, blz. 161—173.

¹⁷⁰) Vgl. VERSCHUEREN, 78.

¹⁷¹) c. 1434: „Priori domus Ruremundae non fit misericordia et districte injungimus dicto priori ut libros, quos habet pertinentes ad domum Leodii, remittat infra festum omnium sanctorum, alias careat vini.”

boeken, ruimschoots beoefend. Enkele namen van deze afschrijvers zijn bewaard. Hendrik Symonsz., monnik van het convent, heeft in 1428 de *Liber divinae doctrinae* van de H. Catharina van Siena in handschrift vervaardigd ¹⁷²). Zijn tijdgenoot Rudolphus van Almelo ¹⁷³) wordt eveneens als afschrijver van een paar handschriften vermeld. Het is bekend, dat Dionysius van Ryckel († 1471) zijn talloze werken alle eigenhandig heeft geschreven, „nullo penitus usus amanuensi”, zoals zijn biograaf Loer het uitdrukt. Sommige geschriften schreef hij zelfs op last van zijn oversten in duplo. Een aantal van de nog bewaarde autographen zijn in 1914 door de verwoesting van de universiteitsbibliotheek te Leuven verloren gegaan ¹⁷⁴).

Ook Willem Huls van Brede († 1468) ¹⁷⁵), aanvankelijk geprotest monnik van de chartreuse te Luik, die later naar het Roermondse convent is overgegaan, heeft zich in zijn cel bezig gehouden met het afschrijven van boeken. In de Stadsbibliotheek te Trier bevinden zich twee handschriften van Dionysius' tractaat *Contra pluralitatem beneficiorum ecclesiasticorum*, welke door Willem Huls van Brede „manu antiqua et tremula” zijn geschreven. De ene codex is afkomstig uit de librye van het klooster St. German, de andere van St. Alban te Trier ¹⁷⁶). In een handschrift van de Roermondse katuize, hetwelk thans in Weenen berust, vindt men zijn *Epistola Wilhelmi Huls de Brede ad admicum*, welke is geschreven „festinanter manu rudi et inculata” ¹⁷⁷).

Joannes de Unna, die 24 Februari 1501 als vicaris van het klooster te Roermond is gestorven, heeft zich verdienstelijk gemaakt als schrijver van de sermonen van Gerrit van Schiedam, een codex, welke thans in Weenen berust ¹⁷⁸). Verder kan nog worden genoemd de Kartuizer Bollinck de Goch, van wiens hand een tweetal handschriften waren, geschreven onderscheidenlijk in 1456 en 1463. Mogelijk is dit Hendrik van Goch, die in 1519 of 1520 na een 55-jarig kloosterleven is gestorven ¹⁷⁹).

Zijn tijdgenoot Jan Heijzen van Grave heeft in 1482 een codex geschre-

¹⁷²) VERSCHUEREN, t.a.p., blz. 59; c. 1464: „Obiit D. Henricus Symonis monachus professus domus Bethleem in Ruremunda.”

¹⁷³) VERSCHUEREN, t.a.p., blz. 48, 58; c. 1426: „Obiit D. Rudolphus de Almello monachus domus Ruremundae.”

¹⁷⁴) D. A. MOUGEL, *Dionysius der Karthäuser* (Mühlheim a.d. Ruhr 1898), 101—102; VERSCHUEREN, 21.

¹⁷⁵) NNBW, VIII, 214—215; c. 1469: „Obiit D. Wilhelmus de Brede, monachus professus primo domus Leodii ultimo domus Ruremundae, qui obiit in die Sancti Mauriti.”

¹⁷⁶) M. KEUFFER, *Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier*, Sechstes Heft (Trier 1910), codices 681, 685; *Dionysii Cartusiani Opera Omnia*, I (Monstrollii 1896), LXIV.

¹⁷⁷) VERSCHUEREN, blz. 57.

¹⁷⁸) c. 1501: „Obiit D. Joannes de Unna monachus et vicarius domus Ruremundae.” Vgl. *Neer*. 24 Febr. Men verwarre hem niet met Joannes Scherer de Unna, die in 1458 of 1459 is overleden en omstreeks 1440 prior van de Roermondse Kartuziers is geweest. Over Joannes de Unna junior zie men VERSCHUEREN, blz. 50.

¹⁷⁹) c. 1520: „Obiit D. Henricus Goch monachus professus domus Ruremundae, qui 55 annis laudabiliter vixit in Ordine.” Vgl. VERSCHUEREN, 47.

ven, welke thans in Weenen berust ¹⁸⁰). Deze scriptor is klaarblijkelijk identiek met degene, die men in 1528 als overleden vindt vermeld en wiens naam — niet onwaarschijnlijk bij het copiëren verbasterd — in de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse voorkomt als Jan Host van Grave ¹⁸¹). Hij was omstreeks 1478 te Roermond geprofest en moet niet worden verward met de latere prior Jan van Grave, die reeds in 1501 in functie was en in 1521 of 1522 als zodanig is gestorven.

Mogelijk is ook D. Ameloncius reeds in het laatst der 15de eeuw zijn arbeid in Roermond begonnen. Hij is in 1530 of 1531 gestorven en heeft het convent aan zich verplicht door zijn uitgebreide werkzaamheden voor het schrijven van boeken voor kerk en koor. Hiervoor was een bijzondere kunstvaardigheid vereist. Het generaal kapittel van 1531, dat zijn overlijden berichtte, heeft daarbij van zijn verdiensten in dit opzicht uitdrukkelijk melding gemaakt ¹⁸²).

Van de Roermondse Kartuizer Joannes Villarius was in 1783 nog een handschrift aanwezig, waarvan hij de afschrijver was. Wanneer hij precies heeft geleefd kon echter niet worden achterhaald ¹⁸³).

Andere handschriften, afkomstig uit de Roermondse kartuizerboekerij, vermelden nog als afschrijvers Hendrik Vieracker van Weert (1471), Adrolanus Scruwelius (1499), Egbertus de Bijmeldia en Adam Rolandts seu Welvis (1455—1459), doch dit zijn geen Kartuizers geweest. De laatstgenoemde noemde zich „presbiter in opido Ruremundensi”. Egbertus de Bijmeldia was rector in Maaseyck en Vieracker identificeert zich met de woorden „scriptum per me Henricum Vieracker de Weert leodiensis dyocesis” ¹⁸⁴).

Een tiental monniken, die tussen het tijdstip der stichting en het einde der 15de eeuw kortere of langere tijd tot het Roermondse convent hebben behoord, verdienen hier afzonderlijke vermelding, daar zij blijkens voorhanden gegevens kunnen worden aangemerkt als mannen van bijzondere eruditie. Deze opsomming is geenszins uitputtend, doch van geen hunner andere confraters is iets bekend omtrent universitaire vorming of werkzaamheid als auteur.

Hendrik van Egher van Kalkar.

Deze later zo belangrijke figuur in de Orde ¹⁸⁵) had als tijdgenoot van

¹⁸⁰) MOUGEL, 103; VERSCHUEREN, 45—46.

¹⁸¹) c. 1528: „Obiit D. Joannes Host de Gravia, monachus professus domus Ruremundae, qui 50 annis laudabiliter vixit in Ordine.”

¹⁸²) c. 1531: „Obiit D. Ameloncius, monachus professus domus Ruremundae, qui in ecclesiasticis libris scribendis multum laboravit, habens missam de Beata Maria in provinciis Alemaniae Superioris et Inferioris et Rheni.”

¹⁸³) VERSCHUEREN, t.a.p., 49.

¹⁸⁴) VERSCHUEREN, blz. 44, 47, 49, 51.

¹⁸⁵) Vgl. K. C. L. DE BEER, *Studie over de Spiritualiteit van Geert Groote* (Brussel—Nijmegen 1938) 267—270; VERMEER, t.a.p. Vgl. ook AGAU, LVI, 17—23.

Geert Groote gestudeerd aan de universiteit van Parijs, waar hij in 1356 magister artium is geworden. In de jaren 1358, 1359 en 1362 vindt men hem daar vermeld als docerend magister. In 1359 fungeerde hij er als procurator van de Natio Anglicana. Ongetwijfeld is hij een der meest sprekende vertegenwoordigers geworden van de spiritualiteit in de periode, waarin hij leefde¹⁸⁶).

Van zijn hand is een aantal tractaten bewaard, welke blijkens de daarvan bekende handschriften wijd en zijd waren verspreid. In 1398 voltooidde hij de geschiedenis zijner Orde, getiteld *Ortus et decursus Ordinis Cartusienis*, waarvan de tekst met een biographische inleiding en de nodige toelichtingen in 1929 in druk is uitgegeven¹⁸⁷). Genoemde inleiding behandelt ook terloops Kalkar's andere geschriften, o.a. zijn nog te Darmstadt, Münster en Bazel in hs bewaarde *Sermones capitulares*, korte preken, welke hij bij gelegenheden voor zijn convent heeft gehouden. Verder zijn een aantal brieven van hem in hs tot ons gekomen. Vele hiervan zijn gericht aan D. Petrus, monnik te Coblenz en 1378—1382 of '83 prior aldaar, aan wie hij ook had geadresseerd een *Libellus exhortatorius ad Petrum novicium Carthusie Confluentie*¹⁸⁸). Andere brieven zijn gericht o.a. aan de Kartuziers Joannes van Bacherach, Joannes Dotzheim, Joannes Kessler, Conradus Winckel, Werner Stock, Joannes Campis en Gerlach, nagenoeg allen te Coblenz of te Mainz.

Voor zijn confraters heeft hij een homiletisch tractaat geschreven *De modo faciendi collationes more Cartusiano* (hs no. 819 Landesbibliothek Darmstadt). Van andere tractaten, waarvan hij, ook volgens de oudste bibliografen, auteur is, noemen wij een *Loquagium de rhetorica* en een *Cantuarium de Musica*, te zamen bewaard in een hs van de Pruisische Staatsbibliothek te Berlijn, Mus. ms. Theor., no. 1325. Naast „Ortus et decursus” schijnt zijn *Tractatus de cotidiano holocausto spiritualis exercitii*, ook genaamd *Exercitatorium monachale* (Inc. Volens purgari...) een van zijn meest verspreide geschriften te zijn¹⁸⁹). Van zijn *Psalterium Beate Marie* (Inc. „Ave virgo virginum”)¹⁹⁰ wordt een Middelnederlandse vertaling bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Deze is getiteld: „*Enen Psalter toe laven der glo. jofferen Maria*, die Henricus Calcar Carthusier gemaect hevet”¹⁹¹).

¹⁸⁶) OGE, 1951, blz. 12.

¹⁸⁷) VERMEER, t.a.p.

¹⁸⁸) Vgl. M. KEUFFER—G. KENTENICH, *Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier*, VI (Trier 1910), codex 713 (15de eeuw) (Inc.: Ex quo viam dei arripisti, praepara).

¹⁸⁹) O.a. Bodleian Library, Oxford, misc. 324, fol. 736 e.v. (klein 4°), 15de eeuw; Incipit epistola magistri Henrici Kalker de cotidiano holocausto. Zie voorts VERMEER, 26.

¹⁹⁰) O.a. codex 565 Trier, 14de eeuw. De latijnse tekst is door Th. PETREIUS, *Bibliotheca Cartusiana* (Coloniae 1609), 131—134, en door Acquoy (Archief v. Ned. Kerkgeschiedenis, I, 350—352) gepubliceerd.

¹⁹¹) Afgedrukt bij J. KRONENBURG, *Maria's Heerlijkheid in Nederland*, III, p. 507.

Vermoedelijk is Hendrik van Kalkar ook de auteur van een tractaat over de overweging van 's Heeren Lijden: *De passione Domini et de profectu vite spiritualis*, welk geschrift is uitgegeven in *Ons Geestelijk Erf VII* (1938), 62—88, en ook van *Contemplativa Metrica* of *Theoria Metrica*, een mystiek dichtwerk over de contemplatie, eveneens gepubliceerd in *OGE* en wel in deel I (1927), 396—428. Ook de Roermondse Kartuziers hebben van dit tractaat een afschrift gehad. (*OGE*, II, 170—171). In de Grande Chartreuse berust een hs van Kalkar's *De exercitio compunctionis*, afkomstig van de in 1476 gestichte kartuize van Dülmen in Westfalen en volgende op een afschrift van de *Imitatio Christi*. Een Trierse codex (no. 784) bevat op fol. 1—3 nog een geschriftje van hem *Libellus repudii ad mores saeculares pauperis animae religiosae* (Inc.: *Nihil recte nos aestimat qui se ipsum ignorat*).

De bibliografen noemen tenslotte nog als zijn werk: *Collatio pro eligendo priore*, *Commentariolum in Decretum Gratiani et Decretales* en *De continentis et distinctione scientiarum*¹⁹³).

Prof. Dr. Jac. van Ginneken¹⁹⁴) hield Kalkar voor de vader van, wat hij noemde, het monachale humanisme in Nederland met zijn uitgewerkte leer over de clausalen in de latijnse zinsbouw en zijn ijveren voor een nauwkeuriger punctuatie.

Hendrik van Kalkar wordt door een der levensbeschrijvers van Geert Groote, te weten Petrus Horn¹⁹⁵), aangeduid als degene, die zijn bekering heeft mogen bewerken, hoewel hij de mogelijkheid heeft opengelaten, dat Johannes van Arnhem zijn medekanunnik Geert Groote tot inkeer heeft gebracht. Als jaar van deze bekering wordt algemeen 1374 aanvaard, hoewel Van Ginneken een inmiddels weerlegd betoog heeft geleverd voor het jaar 1370. Deze datum is van belang, omdat in het eerste geval Hendrik van Kalkar reeds rector te Roermond was, toen Geert Groote direct na zijn bekering gedurende twee jaren als een soort prebendarius bij de Arnhemse Kartuziers in afzondering heeft geleefd. In het laatste geval zou hij die jaren in de kartuize bij Arnhem hebben doorgebracht tijdens het prioraat aldaar van Kalkar¹⁹⁶).

Dorlant geeft in zijn *Chronicon* het verhaal van een verschijning van de

¹⁹²) Vgl. ook de catalogus der boekerij van de Kartause te Erfurt uit de 15de eeuw (P. LEHMANN, *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*, II, Bistum Mainz München 1928, blz. 228—232, 342, 360—363), welke op naam van Kalkar nog andere tractaten vermeldt.

¹⁹³) VERMEER, 26. Vgl. ook *OGE*, XIV (1940), 249—286.

¹⁹⁴) *Het monachale humanisme in Nederland* (in: *Onze Taaltuin*, VIII, 257—304).

¹⁹⁵) PETRUS HORN, *Vita magistri Gerardi Magni*, in: *Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis*, nieuwe serie, VI, 339.

¹⁹⁶) Een duidelijke samenvatting van de hierover gevoerde strijd en over het auteurschap van de *Imitatio Christi* vindt men in *OGE*, 1943, blz. 212—219. Vgl. ook *Studia Catholica*, XXI (1946), blz. 88 e.v.

H. Maagd, welke Kalkar zou hebben gehad. Ook uit zijn correspondentie met Joannes Dotzheim blijkt, dat het gerucht van zulk een verschijning onder zijn tijdgenoten in de Orde de rondte deed ¹⁹⁷).

Alphairt Christaensz. van Amsterdam.

Tot de mannen van bijzondere eruditie, die gedurende zekere tijd in het Roermondse kartuizerklooster hebben geleefd, behoorde ook Alphairt, die hier omstreeks 1408 als prior fungeerde. Hij was monnik van het Arnhemse convent. Aan de universiteit van Parijs had hij de graad van magister artium behaald. Waarschijnlijk heeft hij wegens het Schisma als zoveel anderen, die de zijde van Paus Urbanus hadden gekozen, Parijs verlaten. Toen in 1386 de Ruprecht-Karlsuniversiteit in Heidelberg werd gesticht, behoorde hij daar tot de eerste ingeschrevenen en docenten. Van 19 Maart tot 22 Juni 1388 was hij, overeenkomstig de toen gebruikelijke ambtsperiode, rector van de jonge instelling. In de registers staat hij vermeld als „magister in art. Paris., vicarius eccl. Trajectensis” ¹⁹⁸). Zijn tijdgenoten in Heidelberg zijn o.a. geweest Jan van Delden van Oldenzaal en Garcilius van Gruythuys ¹⁹⁹), die beiden later zijn comprofessi zijn geworden te Monnikhuizen.

Albert Buer van Utrecht.

Degene, die in 1414 het prioraat van het Roermondse convent aanvaardde, was alumnus van de universiteit te Keulen. Daar had Buer omstreeks 1393 de graden van magister artium en van medicinae doctor behaald en is hij een tijdgenoot geweest van zijn latere Arnhemse comprofessus Hendrik van Hessen ²⁰⁰). In 1432 is hem de leiding toevertrouwd van het klooster in Klein-Basel. De keuze was op hem gevallen, omdat hij een man van studie was, die daaraan tevens een grote ervaring paarde. Daar het bekende Concilie daar was begonnen, achtte het bestuur der Orde het van belang iemand als hij was met het prioraat te belasten. Kardinaal Nicolaas Albergati, legaat van paus Eugenius IV, en behorend tot de kartuizerorde, had tijdens het Concilie zijn intrek in het klooster genomen. Een bijzondere verdienste van Buer is geweest, dat hij de librye van zijn convent heeft ingericht en het boekenbezit aanzienlijk heeft vermeerderd. Hij is daar 6 Juli 1439 gestorven.

¹⁹⁷) DORLANDUS, 282—283; VERMEER, 34—35.

¹⁹⁸) DENIFLE-CHATELAIN, *Auctuarium Chartularii Universitatis Parisiensis*, I (Parisiis 1894), pp. 324, 576, 617; G. TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662*, Erster Teil (Heidelberg 1884), pp. 20, 30, 46; A. THORBECKE, *Die Anfänge der Universität Heidelberg* (Heidelberg 1886), pp. 6—8; HB, LIV, 44—46; AGAU, LVI, 33—37, 51—63; BB, XVIII, 66—70.

¹⁹⁹) NNBW, VI, 384—385; AGAU, LVI, 51—53.

²⁰⁰) KEUSSEN, I, 15—18.

Hendrik van Orsoy van Wesel en Joannes Scherer de Unna.

Hendrik van Orsoy, die van 1420 of 1421 tot 1432 als prior van het klooster fungeerde, studeerde vrij zeker omtrent 1409 aan de universiteit van Erfurt. Degene, die enige jaren na hem aan het hoofd van het convent heeft gestaan, Joannes Scherer (1439—± 1441) was alumnus van de Keulse universiteit.

Bartholomeus van Maastricht.

Van de confraters van Dionysius de Kartuizer, die in het Roermondse klooster zijn tijdgenoten zijn geweest, is Bartholomeus het meest bekend²⁰¹). In de tweede helft der 14de eeuw geboren, heeft hij gestudeerd aan de jonge universiteit van Heidelberg. Men vindt hem daar vermeld als magister Bartholomeus de Trajecto Superiori alias Snavel de Ulestraten. In 1408 was hij deken van de theologische faculteit. In 1412—1413 is hij rector der universiteit geweest. In 1414 was hij wederom deken. Als vice-rector wordt hij vermeld in 1419—1420. Ook schijnt hij in Keulen te hebben gearbeitet. Hij heeft te Bazel de eerste zittingen van het Concilie bijgewoond. Uit zijn Heidelbergse tijd dagtekent een verhandeling *De auctoritate concilii supra Papam*, waarin hij zijn opvattingen aangaande de grote kerkelijke kwesties van zijn tijd ontwikkelde en zich een gematigd voorstander van de conciliaire idee toont. Omstreeks 1433 is hij monnik geworden in de Roermondse kartuize. Tot hem richtte de bekende Henricus von der Birnbaum (de Pyro) in 1434, toen ook deze op het punt stond het kleed van Sint Bruno aan te nemen, zijn *De esu carniurn epistola grandis*.

Van ongeveer 20 geschriften wordt hij als auteur aangemerkt. Grotendeels behandelen deze onderwerpen van ascetische aard. Zo zijn o.a. van hem in handschrift bewaard de tractaten *de oratione*, *de fraterna correctione et proclamatione in capitulo*, *exhortatio ad constantiam cuidam novicio Carthusiensi*, *de Sacramento Altaris* en een verzameling *Collationes ad omne genus humanum*.

Van omstreeks 1441 tot zijn dood, 16 Juni 1446, is hij prior van zijn klooster geweest. Daarnaast was hij van 1442—1444 eerste visitator van de Rijnprovincie.

Willem Huls van Brede.

De reeds hiervoor als afschrijver vermelde Willem van Brede, die in 1468 als monnik van het Roermondse huis is gestorven, na te voren professor van de chartreuse te Luik te zijn geweest, is waarschijnlijk dezelfde als Wilhelmus de Brede, die in 1403 te Heidelberg magister artium was ge-

²⁰¹) OGE, 1941, blz. 98—104.

worden en in 1408 als komende uit het bisdom Luik aan de universiteit van Keulen is ingeschreven en in 1429 aan de universiteit van Bologna fungeerde als procurator van de natio Germaniae²⁰²).

Hij is de auteur van een *Epistola ad amicam* (Inc.: Probatorum presbyterorum canonicorumque...), waarvan de autograaf te Wenen wordt bewaard. (Nat. Bibl. hs 15262, fol. 288a—295).

Men verwarre hem niet met Wilhelmus de Brede, doctor utriusque juris en S. Theologiae doctor, die in 1447—1448 heeft gefungeerd als rector van de Keulse universiteit. Deze is als proost van Sint Cunibert te Keulen in 1477 gestorven, na in de Roermondse kartuize een cel te hebben gesticht²⁰³). Brede is hier met betrekking tot beide naamgenoten niet Breda, doch Bree ten zuiden van Weert en 5.5 km. benoorden Gruitrode.

Dionysius van Leeuwen, alias van Rijckel.

Hij werd in 1402 of 1403 te Rijckel bij Sint Truiden uit een eenvoudig adellijk geslacht geboren. Na het eerste onderricht in Sint Truiden te hebben genoten, kwam hij op de stadsschool te Zwolle, welke nog onder het bestuur van de rector Jan Cele stond en wijd en zijd vermaard was. Cele zelf had er in zijn jonge jaren ten tijde van Geert Groote over gedacht om Kartuizer te worden. Hij verbleef meermalen lange tijd te Monnikhuizen bij Arnhem. Na vijf jaren vroeg Dionysius omstreeks 1420 bij de Kartuizers van Zeelhem bij Diest om te worden aangenomen. Daar hij nog geen twintig jaar oud was, werd hij afgewezen. In 1421 ging hij studeren aan de universiteit van Keulen. Onder zijn tijdgenoten aldaar bevond zich o.a. Jan Scunde van Doetinchem²⁰⁴), de latere prior van de Keulse Kartuizers. In 1424 was hij magister artium. Waarschijnlijk heeft hij daar tevens de cursussen in de theologie gevolgd. In 1424 heeft Dionysius tenslotte het kleed van Sint Bruno ontvangen in het Roermondse klooster. Dit geschiedde misschien onder het prioraat van Hendrik van Orsoy. Hij was toen 21 jaar oud.

Gedurende korte tijd heeft Dionysius de functie van procurator van het Roermondse huis vervuld, waarschijnlijk omstreeks 1459. De werkzaamheden aan dit ambt verbonden strookten echter niet met zijn aanleg. In de jaren 1466—1469 is hij rector geweest van de nieuwe stichting bij 's-Hertogenbosch, waarvan hij de grondslagen heeft moeten leggen. Eerst deed hij daartoe een poging te Olland onder Sint-Oedenrode, vervolgens te Eikendonk bij Den Dungen. In 1469 voltooidde hij het laatste tractaat van de machtige reeks werken, welke hij heeft nagelaten. Hij was toen in Roermond teruggekeerd en leefde in zijn 67ste jaar. 12 Maart 1471 is hij daar gestorven.

²⁰²) G. C. KNOD, *Deutsche Studenten in Bologna, 1289—1562* (1899), 703; VERSCHUEREN, 57.

²⁰³) KNOD, t.a.p., 703; KEUSSEN, 358, 439, 482, 502; *Necr.* 4 Oct.: „D. Wilhelmus Brede S. T. doctor, praepositus Cuniberti Coloniae, fundator unius cellae.”

²⁰⁴) KEUSSEN, 504; NNBW, X, 905.

Voor een groot deel heeft het Roermondse convent zijn vermaardheid ontleend aan de figuur van deze monnik. Onder de Middeleeuwse theologen wordt hij als doctor ecstaticus aangeduid. Zijn geschriften, welke zowel in handschrift als in druk over de gehele beschaafde wereld een enorme verspreiding hadden gevonden, behandelen met een opvallende eruditie en veelzijdigheid voornamelijk onderwerpen op het gebied van exegese, theologie, filosofie, canoniek recht, mystiek, ascese en sociologie. Voorts vindt men er tractaten onder van homiletische en polemische aard. Het bestek van dit overzicht laat niet toe zelfs maar een opsomming van deze werken te geven. In zijn leer en in zijn geschriften toont hij zich als een man karakteristiek voor zijn tijd.

De moderne uitgave van zijn werken, bezorgd door zijn Ordebroeders, omvat niet minder dan 42 zware quarto delen. Zij is getiteld : *Doctoris Exstatici D. Dionysii Cartusiani Opera Omnia* (Monstrolii 1896—Tornaci 1913). In deel I is ook de biographie van Dionysius van Rijckel afgedrukt, welke is geschreven door de Keulse Kartuizer Dirk Loer van Stratum (+ 1554)²⁰⁵). Van deze 42 delen handelen er 15 over de uitlegging van de H. Schrift, 15 over godgeleerdheid en wijsbegeerte, 13 delen zijn gevuld met zijn ascetische verhandelingen en 4 met zijn niet uitgegeven werken en dubia.

Een van de Dionysiusvorsers, die de laatstbedoelde uitgave hebben voorbereid, Dom A. Mougél, heeft de doctor ecstaticus bij de beoefenaars der wetenschap ingeleid door zijn monographie *Denys le Chartreux* (Montreuil-sur-Mer 1896). Twee jaren later verscheen hiervan een Duitse vertaling, door de schrijver enigszins aangevuld²⁰⁶).

²⁰⁵) Zie over hem: J. GREVEN, *Die Kölner Kartause und die Anfänge der katholischen Reform in Deutschland* (Münster i.W. 1935), blz. 50—85. Veel heeft Loer voor zijn biographie ontleend aan Dorlandus (pp. 392—439), die in 1507 als monnik van de kartuize te Zeelhem was overleden en die op zijn beurt was ingelicht door tijdgenoten uit Roermond, die Dionysius goed hadden gekend, zoals Karel van Herck, omstreeks 1507 overleden, Herman van Unna, omstreeks 1514 gestorven, Hendrik van Goch (+ 1519 of 1520) en de convers Michael Leendt, wiens dood in 1532 werd vermeld, nadat hij 70 jaren in de Orde had geleefd.

²⁰⁶) Zie: MOUGÉL en de door hem aangehaalde literatuur. Nieuwere literatuur is medegedeeld in NNBW, II, 393—396. Sindsdien is nog verschenen: H. A. KEISER, *Dionysius des Kartäusers Leben und pädagogische Schriften* (Freiburg i.Br. 1904); E. EWIG, *Die Anschauungen des Kartäusers Dionysius von Roermond über den christlichen Ordo in Staat und Kirche* (Bonn 1936); P. TEEUWEN, *Dionysius de Karthuizer en de filosofisch-theologische stromingen aan de Keulse universiteit* (Brussel-Nijmegen 1938); G. E. M. VOS DE WAEL, *De mystica Theologia van Dionysius mysticus in de werken van Dionysius Cartusianus* (Nijmegen 1942); H. POHLEN, *Die Erkenntnislehre Dionysius' des Karthäusers* (Leipzig 1941); P. TEEUWEN, *Dionysius van Rijckel* (in: Alg. Ned. Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie, XXXVI, 1942, blz. 1—12); K. SWENDEN, *De „mystica Theologia“ bij Dionysius van Rijckel* (in: OGE, XXII, 1948, blz. 56—80); IDEM, *Bronnen van Dionysius Cartusianus' „Mystica Theologia“* (in: OGE, XXII, 1948, 259—278); IDEM, *Involed van Dionysius Cartusianus' mystica Theologia* (in: OGE, XXIII, 1949, blz. 345—356); IDEM, *Dionysius van Rijckel, Biografische nota* (in: OGE, XXIV, 1950, blz. 170—181).

A n o n y m u s.

Omstreeks 1486 heeft een der monniken uit het Roermondse klooster een verhandeling geschreven *over de Antichrist*, die in 1472 zou zijn geboren, en over het naderend oordeel. Het tractaat zelf is niet teruggevonden. Wel de vernietigende critiek, welke Thomas Basin, coadjutor van bisschop David van Bourgondië, daarover aan deze op zijn verzoek heeft doen toekomen. Basinus legde zijn oordeel over het geschrift neer in een *Epistola ad Davidem, episcopum Trajectensem, contra libellum cujusdam cartusien-sis de Remunda, quem idem cartusien-sis requirebat per eundem episcopum Trajectensem in sua diocesi publicari*. Deze brief is gedateerd Utrecht 26 April 1486 en beslaat fol. 63a—66b van het hs no. 597.A (15de eeuw), berustend in de Bibliothèque Nationale te Parijs. J. Quicheret geeft in zijn uitgave van Thomas Basin's *Histoire des Règnes de Charles VII et de Louis XI*, deel IV (Paris 1859), blz. 101—105, de inhoud daarvan weer²⁰⁷.

Het oordeel van Basinus luidde geenszins gunstig. Het schijnt hem toe, dat de schrijver van het tractaat niet goed bij zijn zinnen is²⁰⁸). Ook verwondert hij zich over het gebrek aan nederigheid bij de goede pater. Welk een schandaal zou het geven, indien tot publicatie zou zijn overgegaan en weldra duidelijk zou blijken, dat het leugenachtige beweringen zijn. Dergelijke conclusies aan de astrologie ontleend zijn bij voorbaat verwerpelijk, zoals de ervaring reeds herhaaldelijk heeft bewezen en met voorbeelden wordt aangetoond.

Wie was de Roermondse schrijver van het hier bedoelde tractaat? Wij konden er niet in slagen zulks vast te stellen. Wel is gebleken, dat het generaal kapittel der Orde streng tegen hem is opgetreden. Het gelastte in 1489 aan de visitatoren der Rijnprovincie, dat zij een onderzoek zouden instellen en de schuldige, zo hij gevonden werd, streng zouden straffen²⁰⁹). Als eerste visitor fungeerde toen de prior van Keulen Johan von Bonn. Een jaar later blijkt de anonieme auteur te zijn geïdentificeerd en in zijn klooster een kerkerstraf te ondergaan. Het bestuur der Orde bevestigde namelijk in 1490 deze maatregel, totdat de schuldige zijn dwalingen duidelijk zou hebben herroepen en tekenen van inkeer zou hebben gegeven²¹⁰).

²⁰⁷ A. HULSHOF, *Verslag van een onderzoek te Parijs naar handschriften en bescheiden belangrijk voor de geschiedenis van Nederland* (Utrecht 1912), blz. 19.

²⁰⁸) „admiratus sum temeritatem stultitiamque ejusdem boni fratris, qui tale suum opus atque judicium nimia praesumptione ac temeritate subnixum requirat et deposcat per vestram paternitatem publicari et prodire in lucem.”

²⁰⁹) c. 1489: „Et de scriptis D.N. de Antichristo committimus visitoribus provinciae, ut diligenter inquirant et culpabilem inventum acriter puniant, et sub poena carceris eum ab hujusmodi in reliquum prohibeant, quia plures per sua phantastica scripta scandalizavit.”

²¹⁰) c. 1490: „Et D.N. in disciplina carceris detineatur donec super erroribus suis de Antichristo sufficiens revocatio atque effectualis desuper emendatio per visitatores approbata habeantur.” (Archives de la Grande Chartreuse, A-v, no. 213b).

Jan van Ryckel.

Volgens Mougel leefde vóór 1503 als geprofest monnik van het Roermondse huis Jan van Ryckel. Zijn naam wordt echter niet aangetroffen in de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse of in het incomplete necrologium van het convent. Zijn tractaat *De musica plana* is naar het hs no. 421 van de universiteitsbibliotheek te Gent uitgegeven door De Coussemaker²¹¹). Mougel schrijft aan hem verder nog toe een verhandeling *De cantu mensurabili*, waarvan geen hs meer bekend is, en een tractaat *De arte musicae*, hetwelk eveneens te Gent in handschrift wordt bewaard. De voorrede zou volgens Fetis van Dionysius de Kartuizer zijn. Walwijn de Terwliet schrijft aan deze zelfs het gehele tractaat toe.

Of deze Jan van Ryckel een familielid van Dionysius is geweest, is niet bekend. Wel zijn zij waarschijnlijk tijdgenoten geweest.

Wouter Bor.

Ten onrechte heeft men ook de Kartuizer Wouter Bor van Deventer, die een herhaaldelijk gedrukte *Historie van Sint Anna* heeft geschreven, voor een Roermondse Kartuizer aangezien²¹²). Bor was professus van Monnikhuizen bij Arnhem, waar hij ook 15 Oct. 1500 is gestorven.

V. RONDON DE DOCTOR ECSTATICUS

Dionysius van Rijckel heeft als monnik van het Roermondse convent het kleed van Sint Bruno gedragen van het jaar 1424 tot zijn dood in 1471. Meer dan wie ook van zijn confraters heeft hij in zijn langdurig kloosterleven bijzondere zielservaringen ondergaan²¹³). Om zijn menigvuldige extasen heette hij onder de laat-Middeleeuwse theologen de ecstatische leraar. In menigvuldige extasen deed God hem openbaringen, in het bijzonder met betrekking tot de toestand der Kerk. Hevig was hij keer op keer bewogen om het verval en het bederf, dat in de Kerk was geslopen. De straffen,

²¹¹) MOUGEL, 9; *Scriptorum de musica medii aevi nova series* (Paris 1867), II, pp. 434—484. Zie ook IV, 12.

²¹²) *Publications*, XII, 127—144; *Studien*, CXXVIII, 131; *De Maasgouw* 1937, blz. 53; J. A. F. KRONENBURG, *Maria's Heerlijkheid in Nederland*, deel V, blz. 335 e.v.

²¹³) Onder zijn medekloosterlingen was er nog een, waarvan een dergelijke ervaring werd verteld. De kartuizerkroniek van Dorlant (p. 271) bevat met betrekking tot het klooster te Roermond nog het volgende verhaal. Zoals ik gelezen heb — zo begint de verteller — leefde daar een religieus, die een vurige liefde tot de Moeder Gods koesterde en steeds nieuwe lofprijzingen om een blijk van Haar moederliefde. Daarop zag hij de beeltenis boven het altaar bewegen. Maria, omstraald door een verblindend licht, legde het Goddelijk Kindje op het altaar neer en kwam de Kartuizer omhelzen en moederlijk toespreken. Daarna leidde zij hem bij de hand naar haar Kind, in wiens bijzondere gunst zij hem aanbeval. Jezus stemde goedgunstig toe in de bede van Zijn Moeder, nam de kloosterling aan als zijn broeder en beloofde hem de eeuwige zaligheid. Gesterkt door dit onvergetelijk gezicht nam de monnik als het ware dagelijks toe in deugd.

welke daarvan het gevolg zouden zijn, stonden hem bij voortdoring voor ogen en vervulden hem met diepe bezorgdheid. Het Turkse gevaar is telkens het onderwerp van zijn gebeden. Naast zijn enorme wetenschappelijke activiteit en niettegenstaande zijn afzondering heeft Dionysius steeds oog gehad voor de grote problemen van zijn tijd. Overheden legden hem kwesties ter oplossing voor en kwamen tot hem om raad. Door zijn persoonlijkheid, hoe nederig hij ook was, is hij in het oog van de geschiedschrijver de hoofdfiguur van het Roermondse convent geweest. De historie van het klooster in de 15de eeuw is met zijn leven en werken samengeweven.

Dirk Loer van Stratum, die van 1519 tot 1554 als monnik van de Keulse Kartause heeft geleefd, is de biograaf van Dionysius geworden en een der grote mannen uit het klooster te Keulen, die in 1530 en volgende jaren aldaar zijn schier ontelbare geschriften in druk hebben doen uitgeven. Zijn *Vita V. P. Dionysii Cartusiani*²¹⁴) steunt voor het overgrote deel op hetgeen de Zeelhemse Kartuizer Pieter Dorlant († 1509) in zijn *Chronicon Cartusiense* over Dionysius heeft bericht en verder op de verspreide gegevens, welke in Dionysius' geschriften zelf te vinden zijn. Op zijn beurt heeft Dorlant gelegenheid gehad om biografische bijzonderheden omtrent Dionysius van diens tijdgenoten uit het Roermondse convent zelf te vernemen. Omstreeks het jaar van Dorlants overlijden leefden er te Roermond nog drie monniken en een convers, die de doctor ecstaticus zeer van nabij hadden gekend. Van een van hen, D. Karel van Herck, staat het vast, dat hij aan Dorlant schriftelijk vele bijzonderheden had medegedeeld.

Na Loer is het eerst A. Mougél geweest, die in zijn monographie *Denys le Chartreux* (Montreuil-sur-Mer 1896) de figuur van Dionysius uitvoerig heeft belicht. De Duitse uitgave, welke in 1898 te Mülheim a.d. Ruhr is verschenen, bevat een aantal aanvullingen en verbeteringen. Inmiddels had ook P. Albers S. J. in deel XLIX (1897), 203—255, van Studiën een artikel gewijd aan „Dionysius de Kartuizer en zijn werken”. Daarna heeft de in 1938 gepubliceerde dissertatie van P. Teeuwen nog nadere biografische bijzonderheden gebracht. Tenslotte heeft Dr. K. Swenden in 1950 aan Dionysius van Rijckel een biografische nota gewijd²¹⁵). In hetgeen volgt, willen wij trachten daaraan iets toe te voegen, in het bijzonder wat de chronologie van zijn leven betreft en wat aangaat zijn naaste omgeving in het Roermondse huis.

De eerste decennien van Dionysius' kloosterleven schijnen geheel gewijd geweest te zijn aan gebed en studie. Ter chronologie van zijn leven bieden weinig gegevens uit deze eerste periode enig houvast. Zijn hoofdwerk, een commentaar op de gehele H. Schrift, is in 1434 begonnen en werd in 1457 voltooid. Al zijn aandacht werd opgeëist door de voorbereiding van zijn

²¹⁴) *Opera Omnia*, I, pp. xxxiii-xlviii.

²¹⁵) OGE, XXIV, 259—278.

theologische en filosofische werken. Het duurt eigenlijk tot de vijftiger jaren van zijn eeuw, eer men allerlei verneemt over zijn contact met de buitenwereld. Een uitzondering hierop vormt het volgende verhaal.

Op het einde van 1438 werd Jan van Leuven, die 23 December van dat jaar te Keulen was overleden, in het koor van de kartuizerkerk te Roermond begraven. Hij was in leven aartsdiaken der domkerk van Keulen en proost van Xanten. Men vindt hem vermeld als stichter van het regulierenklooster in Roermond en van colleges te Deventer en te Keulen.

Een jaar na zijn dood, 23 Dec. 1439, zag Dionysius van Ryckel tijdens de jaardienst in de kloosterkerk in een zijner vele revelaties de grafsteen van Jan van Leuven omgeven door walmende vlammen. Juist een jaar later herhaalde zich dit gezicht, maar de vlammen waren klaarder. In het derde jaar na het overlijden, in 1441, nam de doctor ecstaticus opnieuw deze verschijning waar, doch ditmaal waren de vlammen bijna helder. Dionysius verklaarde, dat de dode, hoewel hij een voortreffelijke en milddadige priester was geweest, een cumulatie van beneficiën had genoten.

In overleg met zijn prior Bartholomeus van Maastricht wendde Dionysius zich daarop met een brief tot de uitvoerder van Jan van Leuven's laatste wil, Joannes Pollart, die nalatig was gebleven in het vervullen van zijn beschikkingen. De tekst van deze brief is bewaard ²¹⁶). Dionysius beschrijft daarin uitvoerig zijn wedervaren en herinnert de executeur aan zijn plichten. Uit de omstandigheid, dat betrekkelijk kort daarna de regulieren in Roermond zijn gekomen, kan men afleiden, dat Dionysius' woorden gevolg hebben gehad.

Daarna gaan tien jaren voorbij, waaruit wij weinig of niets omtrent de begaafde monnik uitdrukkelijk vermeld vinden. Jaren waarschijnlijk van stille en bijzonder intensieve werkzaamheid. Zijn ijver wellicht deed hem in 1446 een wijze terechtwijzing van het generaal kapittel oplopen ²¹⁷). Dit teruggetrokken en verborgen leven in de cel absorbeert hem en draagt rijke vruchten.

„Hoe weinig, voegt hij in een tractaat, gewijd aan de lof van het leven in eenzaamheid, een vijand der contemplatieven toe, hoe weinig kent gij de werking van God in de ware minnaar der eenzaamheid, die Hij onttrekt aan het gewoel der wereld, overplaatst in het verborgene van Zijn goddelijk aanschijn en beschut tegen de tong der bozen. Hij leidt hen in de eenzaamheid, om dan te spreken tot hun hart, Hij raakt hun ziel en voert ze

²¹⁶) OGE, 1941, blz. 100—101. De brief is afgedrukt bij DORLANDUS, pp. 428—432 en in *Opera Omnia*, XLI, pp. 609—615. Zie over Pollart NNBW, IX, 813. Hij was schenker van een fraai venster in het claustum van de kartuize te Basel, met afbeeldingen van de H. Drieuldigheid, S. Andries en S. Maarten en het inschrift: „Venerabilis magister Johannes Pollart de Ruremunda in Gelria, utriusque juris doctor propositus Arnheimensis et canonicus S. Andreae Coloniensis”. (Ch. NICKLÈS, *La chartreuse de Val Ste Marguerite à Bâle*, Porrentruy 1903, 225—233).

²¹⁷) Zie hiervóór blz. 200.

naar de vreugde van de stilte, naar de dag zonder onrust, in het rijk van het onmetelijk licht, naar mystieke visioenen, naar de ware beschouwing, naar vervoering en verrukking, waar zij verzonken in de afgrond der allerheiligste Godheid en badend in de stroom der waarheid, de geloofspunten der H. Kerk onuitsprekelijk veel klaarder inzien, dan de scholastieke godgeleerdheid vermag. Wat is krachtiger, het licht der genade of der natuur, de verlichting of de studie, de bovennatuurlijke ingeving of de schoolse redenering? Terecht zegt dan onze regel, dat de gave der tranen, de vurigheid des gebeds, de beschouwing en verrukking nergens beter gedijen dan in de eenzaamheid."

Te beginnen met het jaar 1451 komt echter in dit afgesloten bestaan onverwacht een verandering. Een verandering, welke zijn faam wijder verbreidde dan zijn talrijke geschriften reeds hadden gedaan. Hij wordt geroepen om zijn cel tijdelijk te verlaten. Het is opvallend, dat van dit jaar af wel talrijke chronologisch bepaalde bijzonderheden zijn bewaard.

Onder het prioraat van Wouter van Leendt werd Dionysius uitverkozen om in het gevolg van de kardinaal Nicolaas van Cusa gedurende een vijftal maanden deel te nemen aan diens bekende visitatiereis door Duitsland en de Nederlanden. In het begin van Augustus 1451 kwam de legaat in onze gewesten. Hij bezocht achtereenvolgens Windesheim en een aantal steden, waaronder Arnhem, en kwam einde September in Roermond aan ²¹⁸). De kardinaal verleende 27 Sept. 1451 een aflatbrief ten gunste van de O.L. Vrouwekapel naast de Roermondse kerk ²¹⁹). Daarna vergezeld Dionysius de legaat naar Luik, na eerst Keulen, Aken, Maastricht, Herkenrode en Sint-Truiden te hebben aangedaan. Vervolgens ging het naar Trier, Mainz en langs de Rijn wederom naar Maastricht, om tenslotte in Brussel door hertog Philips de Goede te worden ontvangen. Dionysius steunde de kardinaal krachtig bij zijn zending, welke bestond in de afkondiging van het jubilee, de organisatie van het verzet tegen het Turkse gevaar en de visitatie en hervorming van kerkelijke personen en instellingen. In Luik hadden de slecht levende kanunniken geweigerd Cusa als legaat te erkennen. Deze had daar met Dionysius zijn intrek genomen in de chartreuse op de Mont-Cornillon, waar zij 19 Oct. 1451 waren ²²⁰).

Te Roermond woonde in die tijd een vrouw, Gebula genaamd, die — naar het relaas van Dorlandus ²²¹) — een verdrag met de duivel zou hebben aangegaan en zozeer door deze was bezeten, dat zij van heinde en verre berucht was. Krachtens zijn opdracht in het gevolg van de kardinaal, de

²¹⁸) MOUGEL, 61—71, 78; *Studiën*, XLIX, 213—217; TH. C. VAN STOCKUM, *Nikolaus von Kues* (Groningen 1939).

²¹⁹) *De Maasgouw*, 1934, 66 e.v.

²²⁰) Dr. P. FREDERICQ, *Codex documentorum sacratissimarum indulgentiarum Neerlandicarum* ('s-Gravenhage 1922), 132—133.

²²¹) DORLANDUS, 418—420; *Vita, Opera Omnia*, I, p. XXVII—XXVIII.

uitroeiing van bijgelovigheden, was Dionysius geroepen zich het lot van deze vrouw aan te trekken. Hij wist haar heilloze banden te verbreken en bracht haar door Gods genade tot boetvaardigheid. Tevergeefs trachtte de boze geest zijn macht over Gebula te herwinnen door haar tegen de Kartuizer op te zetten en haar in te fluisteren: „Der taterbek unde wynsuper compt uch besueken.” Het eerste scheldwoord zinspeelt op het stotteren, waarmede Dionysius was behebt, het tweede op het celebreren van de H. Mis.

Op aansporing van de Luikse prior Jacob van Gruytrode en van zijn vicaris Laurentius Zeewen van Roosendaal schreef Dionysius zijn parafraze op Cassianus' werken, gelijk hij in de voorrede zelf mededeelt. Aan Gruytrode — „Jacobus carissimus” noemt hij hem — heeft hij ook zijn tractaat *De vita et fine solitarii* gericht, alsmede zijn geschriften *Translatio Climaci*, *De natura et fine solitarii* en *De fructuosa temporis deductione*. Hij noemt Gruytrode „vir benignus, humilis ac devotus”²²²).

Uit deze jaren dagtekenen ook talrijke sociaal-ethische geschriften. Een ervan is gericht tot de Christenvorsten. In andere houdt hij allen, die tot het Christenvolk behoren, hun plichten voor, en bezweert allen zich te herkerstenen. Voor de gevierde volkspredikant Jan Brugman, een Franciscaan, schreef hij over de regelen van het Christelijk leven, *De doctrina et regulis vitae christianorum*²²³). Brugman had hem hierom verzocht als praktische stof voor zijn preken. In het eerste boek behandelt Dionysius de algemene grondslagen van het Christelijk leven, in het tweede vat hij de talrijke verplichtingen van het gelovige volk samen²²⁴). In andere tractaten schreef hij over het leven van bisschoppen, aartsdiakenen, prelaten en pastoors. Daarnaast heeft hij nagelaten een verhandeling over het leven en de staat der kanunniken, waarin hij vooral zijn inzichten over de koorzang mededeelt. Verder schreef hij over het leven van scholieren, van kooplieden, van krijgslieden, van echtgenoten, van weduwen en van maagden. In zijn *Directorium vitae nobilium* bestrijdt hij de wereldsgezindheid, de praalzucht en de bedorvenheid van edelen en geeft hij een handleiding voor de welmenende adel. Doch het ligt niet in onze bedoeling een summier overzicht te geven van zijn geschriften, welke welhaast het gehele terrein der kerkelijke wetenschap van die tijd bestrijken.

Het grootste deel van zijn auteursarbeid en van zijn studie is ongetwijfeld verricht in de eerste 30 jaren na zijn professie, welke in 1425 moet hebben plaats gehad. Dr. K. Swenden heeft reeds opgemerkt, dat in 1457 zijn grote activiteit op dit gebied was geëindigd. Daarna is hij omstreeks 1459 door zijn ambt als procurator te Roermond en in de jaren 1465—1469 door zijn

²²²) *Opera Omnia*, XXVII, 13; XXVIII, 11; XXXVIII, 266; XXXIV, 15, 97; XL, 51—72. Zie over Gruytrode voorts OGE, V, 434—470, en VI, 230—231, alsmede HB, LIII, 171—174, 181—184.

²²³) *Opera Omnia*, XXXIX, 448—572.

²²⁴) *Opera Omnia*, XXXI, 501, 507; W. MOLL, *Johannes Brugman en het godsdienstig leven onzer vaderen in de vijftiende eeuw*, I (Amsterdam 1854), 70—81.

bemoeiingen met de stichting van een nieuwe nederzetting bij 's-Hertogenbosch veelvuldig afgehouden van dergelijk werk. In Roermond teruggekeerd heeft de toestand van zijn gezondheid hem niet meer veroorloofd deze arbeid weder op te vatten. Dit heeft hij reeds bij zijn vertrek uit 's-Hertogenbosch voorzien blijkens het slot van zijn laatste tractaat *De Meditatione*.

Uit het begin der vijftiger jaren dateert ook de eerste van de drie bekende revelaties, welke Dionysius — naar eigen uitvoerige beschrijving — achtereenvolgens heeft ontvangen²²⁵). Zij moet zeer waarschijnlijk op 2 Febr. 1452 worden gesteld. Toen de doctor ecstaticus zich op de feestdag van Maria's zuivering in het koor der kerk bevond en vurig bad voor het heil der Christenheid en tot afwending van de ontzettende gevaren, welke haar bedreigden, zag hij Gods verbolgen Aangezicht, dat hem deed ontstellen. „En hij zag — gelijk hij in de derde naamval verhaalt — met zijn geestsoog de gehele triomferende Kerk eerbiedig neergebogen voor de goddelijke Majesteit, vurige smeekbeden opzendinge voor de gehele strijdende Kerk en als het ware trachtende om de hand van de Almachtige, die zich uitstreckte om te straffen, te weerhouden.” Terwijl Dionysius smeekte „Heer wendt Uw toorn van ons af”, vernam hij: „Bijna de ganse Kerk is van Mij vervreemd en van de kruin tot de voetzool heeft Zij nauwelijks een gezonde plek, hoewel er nog vele goeden en heiligen in Haar schoot leven”, „Thans zal het lijden Haar tot bezinning brengen”. Diep getroffen smeekte Dionysius om erbarming. „De oneer — vervolgde de verschijning — Mijn naam aangedaan door hen, die zich gelovig noemen, is ondragelijker dan die door ongelovigen aangedaan”, „Ik zou niet toestaan, dat de Kerk werd verdrukt, wilde Ik Haar daardoor niet opheffen”. Steeds vervuld van het Islamitische gevaar, vroeg Dionysius: „Heer, zullen de Turken dan naar Rome komen en zullen de Christenvorsten bezwijken? God van barmhartigheid, wij allen zullen ons verbeteren.” Met de woorden: „Naar de mate Uwer verbetering zal de mate mijner straffen verminderen”, verdween het gezicht²²⁶).

Met enorme energie zette Dionysius daarna zijn ijveren voor het algemeen welzijn der Kerk voort. De redding der Christelijke beschaving houdt hem voortdurend bezig. Zo ontstond zijn beroemde brief aan de Christenvorsten, *Epistola paraenetica ad Principes Christianos*, terwijl hij voorts voor tal van andere maatschappelijke groepen bijzondere aansporingen schreef.

²²⁵) DORLANDUS, 392—413; *Vita, Opera Omnia*, I, p. XLI—XLVIII, en *Opera Omnia*, XLI, p. 517—522; MOUGEL, 43—48. Codex 631 (15e eeuw) van de Stadtbibliothek te Trier, welke in hoofdzaak tractaten van Dionysius inhoudt, bevat op fol. 129—130: *Visio notabilis cuidam devoto carthusiensi facta in Raymundo tempore infra scripto*. (Inc.: Quidam religiosus... Expl.:... nunc recitatum est.)

²²⁶) Deze revelatio is in beeld gebracht door Anton Woensam voor de titelomlijsting van verschillende Keulse uitgaven van Dionysius' werken (1532 en volgende jaren). Vgl. *Opgang*, 4e Jaargang, 1924, blz. 764—765.

Andermaal onderging Dionysius een dergelijke aangrijpende emotie op Passiezondag 1461 gedurende de conventuele H. Mis. Wederom ontspoon zich daarbij een aangrijpende dialoog tussen de goddelijke Majesteit en de monnik. Enkele weken later, op de derde Zondag na Pasen, ontving Dionysius de derde openbaring.

Omstreeks de tijd, waarin Dionysius zijn eerste revelatie ontving in het jaar 1452, koesterde hertog Philips het voornemen om een kruistocht te ondernemen. „Waar onlangs de christelijke eredienst bloeide, de geheimen des Heren werden gevierd, daar staan de leugens van Mahomed in achtig. Het onreine dier beheerst het zuivere Lam”, had Dionysius geschreven (Revelatio I). In 1453 viel echter Constantinopel. Uit deze jaren dagtekenen verschillende strijdschriften van Dionysius. Tussen 1452 en 1455 verscheen zijn tractaat *Contra perfidiam Mahometi*. Hij schreef ook een *Twistgesprek tussen een Christen en een Sarraceen* en een verhandeling *Tegen het bijgeloof*. De mogendheden waren echter zelfzuchtig en verdeeld. In zijn tweede revelatie (1461) pleitte Dionysius vrijmoedig voor een algemene kerkvergadering als enige uitkomst. Uit zijn derde revelatie, enkele weken later, tekende hij op: „Wat is noodlottiger voor een leger dan verdeeldheid en onderlinge onenigheid? Hoe jubelen de trouweloze Turk, de ongelovige Sarraceen en alle vijanden van het Evangelie, wanneer zij het bederf aanschouwen in het Christenvolk.”

Reeds eerder, tussen de jaren 1440 en 1447, had Dionysius een verhandeling geschreven over het gezag der algemene concilies. Daarin toont de doctor ecstasticus zich een gematigd voorstander van de conciliaire theorie, evenals zijn huisgenoot Bartholomeus van Maastricht dat is geweest, nochtans met vele restricties²²⁷). Naast het zedelijk verval der Kerk en het dreigende Turkengevaar was het conciliarisme een der drie ernstige kwesties van die tijd. Laatstbedoelde theorie kwam hierop neer, dat het concilie, de algemene kerkvergadering, hoger zou staan dan de paus.

Van een kruistocht is echter niets meer gekomen. Nochtans is het ziektebeeld der Christenwereld van zijn tijd Dionysius bij het schrijven van allerlei tractaten scherp voor ogen blijven staan. Toen hij enige jaren later fungeerde als rector van de nieuwe nederzetting bij 's-Hertogenbosch, was het hertog Philips, Brabants landsheer, die hem bij de stichting ter wille is geweest en hem in gewichtige zaken raadpleegde. Omstreeks Kerstmis 1466 hield Dionysius zich op bij zijn confraters te Brugge, op een reis, welke hiermede waarschijnlijk verband heeft gehouden²²⁸). In 1467 is het stoffelijk overschot van de hertog in de chartreuse van Dyon bijgezet. Als enige jaren later tijdens het rectoraat van Dionysius' opvolger de Kar-

²²⁷) W. MULDER S.J., *Dionysius de Kartuizer en de Conciliaire theorie* (in: *De Katholiek*, CXLI, 1912, I).

²²⁸) *Opera Omnia*, I, pp. xxxvii en I, noot 1.

tuizers, gesteund door hertog Arnold van Gelre, zich tot Karel de Stoute wendden om het nieuwe klooster in zijn bijzondere bescherming te nemen en het een heilige patroon te geven, bepaalde de vorst, dat het huis zou worden genoemd „domus Sanctae Sophiae Constantinopolitanae”. Deze naam moest de herinnering levendig houden aan de kathedraal van het rampspoedige Constantinopel ²²⁹).

Uit omstreeks 1453 dagte kent het bekende verhaal, dat men bij Dorlandus ²³⁰) en Loer ²³¹) kan aantreffen, omtrent Dionysius' onbevungen optreden tegen de wereldse bisschop van Luik, Jan van Heinsberg. Tijdens diens verblijf te Roermond bezwoer Dionysius hem met de grootste vrijmoedigheid af te zien van de luisterrijke feesten, welke hij daar wilde geven en op te houden een ergernisgever te zijn. De bisschop wilde daarvan niet horen, doch terwijl hij zich naar huis begaf, overkwam hem een ondragelijke voetkwaal, zodat de feesten niet konden doorgaan. Bij hun volgende ontmoeting overlaadde hij Dionysius met verwijten. Enige weken na het overlijden van Jan van Heinsberg, namelijk in de nacht van 25 November 1459, heeft de grote Kartuizer met zijn geestesoog de dode gezien, begeleid door twee afzichtelijke monsters.

Toen na het midden der vijftiende eeuw de spanning tussen hertog Arnold van Gelder en zijn zoon Adolf meer en meer onhoudbaar werd, had de landsheer zich door middel van een bode op de vooravond van Driekoningen, vermoedelijk van het jaar 1459, tot Dionysius gewend. Hij verzocht hem zijn voorspraak te willen zijn bij God, opdat grotere rampen zouden worden voorkomen, en vroeg hem om raad. De Kartuizer antwoordde niet per omgaande, doch bracht de nacht door in gebed. Hij zelf ²³²) beschrijft, hoe hem in de nacht een engel verscheen, die hem duidelijk maakte, welke onheilen het land van Gelre zouden wachten, indien vader en zoon zich niet zouden verzoenen en beteren, en indien ook de geestelijkheid, de aanzienlijken en het volk niet tot inkeer zouden komen. Dionysius richtte zich daarop per brief tot de hertog en diens zoon en deelde hun daarin vrijmoedig mede, wat hem geopenbaard was. De monnik bezwoer hen te handelen overeenkomstig de vermaning des hemels. De tekst van dit stuk vindt men in de kroniek van Dorlant medegedeeld ²³³).

De Roermondse Kartuizers bleven een belangrijke rol spelen in de pogingen tot verzoening van hertog Arnold van Gelre met zijn zoon Adolf.

²²⁹) BB, XVI, 42—43.

²³⁰) DORLANDUS, 420—422.

²³¹) *Vita, Opera Omnia*, I, p. XXXII—XXXIII.

²³²) *Vita, Opera Omnia*, I, p. XXXI—XXXII; *Opera Omnia*, XLI, 617—618; MOUGEL 51. In 1783 hingen in de refter van het Roermondse kartuizerklooster twee schilderijen uit de eerste helft dier eeuw. In de inventaris van 1783 worden de voorstellingen als volgt omschreven: „Dionysius int Bedt verschijnt een Engel” en „Dionysius disputeert tegens den Hertogh”. (*Oud-Holland*, XIV, 225).

²³³) DORLANDUS 414—416; *Opera Omnia*, XLI, 617—621.

In 1459 stonden het kwartier van Nijmegen en de stad Venlo aan de zijde van de laatste, terwijl de drie andere kwartieren, hoewel geenszins tevreden over Arnold's bestuur, zich niet tegen hem hadden gekeerd. Adolf stond nu op het punt van Venlo uit Roermond te bedreigen, dat geweigerd had de hertog ontrouw te worden. Gesteund door de kwartieren van Arnhem en Zutphen trok Arnold daarop naar Venlo. Gedurende het beleg van deze stad had in Augustus 1459 een samenkomst plaats van vader en zoon, waarvan een uitvoerig relaas uit die tijd is bewaard²³⁴). Deze samenkomst was voorbereid door de procurator van het Roermondse convent, die namelijk drie weken tevoren in Venlo, waar hij moest zijn „omme aldair sijns cloesters guederen te verdingen”, Adolf van Egmond had ontmoet en „denselven mijnen joncker gestraefft heeft omme dese sijn tegenwoirdige wercken, dat die ongotlich ende oneerlich weren”. Tenslotte wist de procurator Adolf te bewegen, dat hij toestemde in een ontmoeting met de hertog, „want he in drieen jaren mijnen heren niet gesien en heeft, omme te besien, of hij [lees: sij] sich ondereyn gescheyden kunnen”.

De samenkomst had plaats 24 Aug. 1459 nabij Straelen. In October is daarop te Batenburg een schikking tot stand gekomen²³⁵). De Roermondse prior Wouter van Leendt heeft zich kort na deze samenkomst nog met de kwestie bezig gehouden. In de stedelijke rekening van Gelder vindt men de volgende post over het jaar 1459/60: „Item den prior van den Carthuseren van Ruermunde, die hier was omme dat bestant tusschen ons heren en jonckeren gnaden te dedingen, geschynckt 1 vierdel wiins”²³⁶).

Blijkens de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse had het Roermondse convent in het tijdvak 1459—1463 in tegenstelling tot de twee voorgaande decennien veel sterfgevallen. In 1459 of in de eerste maanden van 1460 overleed D. Adam. In 1461 werden op het generaal kapittel niet minder dan vijf overledenen gememoreerd. Ten eerste de convers Lambertus²³⁷), die in de wereld gehuwd was geweest. Zijn echtgenote lag begraven

²³⁴) De tekst is destijds door Dr. J. S. van Veen medegedeeld in *Bijdragen en Mededelingen van het Hist. Genootschap Utrecht*, dl. XVIII (s'Hage 1897), blz. 332—341.

²³⁵) Dionysius heeft slechts korte tijd als procurator van het Roermondse convent gefungeerd. Blijkbaar bekleedde hij dat ambt in 1459. Het tractaat *De praeconio et dignitate Mariae*, waaraan hij omstreeks die tijd werkte, heeft hij onderbroken door de woorden „Jam nunc ad exteriora vocor”. (*Opera Omnia*, XXXV, 549—550; OGE, 1950, blz. 178). In 1460 of in het begin van 1461 is de Roermondse procurator Jan van der Horst gestorven, zodat Dionysius op dat tijdstip dit officie niet meer bekleedde. (c. 1461: „Obiit D. Joannes de Horst, procurator dicte domus [sc. Ruremunde]”).

²³⁶) *Bijdragen en Meded. van het Hist. Genootschap Utrecht*, XVIII, 96. Of de prior der regulieren van Gaesdonck bij Goch, wien eveneens in dat jaar te Gelder wijn is geschonken, iets met de kwestie te maken heeft gehad, blijkt niet. Slechts van de kartuizerprior wordt de reden van zijn aanwezigheid te Gelder vermeld. Nergens wordt bevestigd, dat ook bij de samenkomst van 24 Aug. 1459 bij Straelen een of twee Kartuziers uit Roermond aanwezig zijn geweest. Dr. J. S. VAN VEEN, *De laatste regeeringsjaren van hertog Arnold 1456—1465* (Arnhem 1920), blz. 96, verkeerde abusievelijk in de mening, dat Dionysius prior was en dat hij hier zijn procurator had laten optreden.

²³⁷) c. 1460: „Obiit fr. Lambertus, conversus domus Bethlehem in Ruremunda.” Vgl. *Bijdragen en Meded. Hist. Genootschap Utrecht*, IX, 381, en *Necr.* 6 Sept.

in de Utrechtse kartuize. Vervolgens de procurator Jan van Horst, alsmede de vicaris van het huis Hendrik van Warendorp (8 Nov. 1460)²³⁸). En verder D. Reynerius van Amsterdam en de novice Jan van Sint-Truiden.

Ook na het eerste kwartaal van 1461 tot in de eerste maanden van het volgende jaar hielden de sterfgevallen aan. Als overledenen zijn toen gemeld de vicaris Dirk van Amersfoort (c. 1462), de procurator Arnoldus de Eylz (c. 1462) en Gerrit van Munster (c. 1462). In 1463 berichtte het generaal kapittel nog de dood van D. Hendrik Symonsz, procurator van het huis († 28 Sept. 1462) en in 1464 van D. Willem van Weert²³⁹). In een periode van vier jaren waren dus niet minder dan 10 monniken aan het convent ontvallen.

In 1460 of in het begin van 1461 overleed Jan van Sint-Truiden, die koornovice in het Roermondse klooster was²⁴⁰). Dorlant verhaalt, dat deze na zijn dood aan Dionysius is verschenen om hem te herinneren aan de belofte om voor zijn zielerust twee psalteria te bidden. Dionysius had dit uitgesteld, omdat hem van verschillende zijden dringend raad was gevraagd in allerlei kwesties. Onder de indruk van de verwijten van zijn jonge confrater en landgenoot haastte hij zich nu zijn belofte te vervullen en spoorde hij zijn medekloosterlingen aan om nimmer uit te stellen wat zij zich voor de zielerust der overledenen hadden voorgenomen²⁴¹).

De jaren 1465—1469 heeft Dionysius als rector van de nieuwe nederzetting der Orde in de omgeving van 's-Hertogenbosch doorgebracht. In het voorjaar van 1469 heeft het generaal kapittel hem ontheven van dit rectoraat. Op zijn terugreis naar het huis zijner professie te Roermond geraakte hij in de Bosse Sint-Janskerk in een toestand van geestverrukking, welke drie uren aanhield²⁴²). Te Horn aangekomen, bracht hij op het kasteel aldaar een bezoek aan Godfried van Vlodrop, die een groot weldoener van de Roermondse Kartuizers was²⁴³). Daar vond hij diens echtgenote Catharina stervende en ten prooi aan wroeging en wanhoop wegens haar slecht verleden. Naar het relaas van Loer werden aan de doctor ecstaticus in haar vertrek een zwerm boze geesten geopenbaard. Door zijn gebed sloegen zij op de vlucht, nadat zij hem eerst zijn stok ontrukkt hadden en hem daarmee een slag in het gezicht hadden gegeven, welke daar voor geheel zijn leven een teken achterliet. De omstaanders hoorden de duivelen klagend heen-

²³⁸) c. 1461: „Obiit D. Henricus de Warendorp vicarius domus Bethleem in Ruremunda.”; *Necr.* 8 Nov.

²³⁹) Deze is in 1463 gestorven en was lid van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch. (*Taxandria*, 1912, blz. 164).

²⁴⁰) c. 1461: „Obiit D. Joannes de Sancto Trudone novicius dicte domus, clericus non sacerdos.”

²⁴¹) DORLANDUS, 422; *Vita, Opera Omnia*, I, p. XXXIV. Deze bronnen noemen niet de naam van de novice. Dorlant spreekt slechts van een „novitius quidam Dionysii patriota”, terwijl Loer iets meer preciseert en zegt, dat hij uit de buurt van Sint-Truiden kwam.

²⁴²) BB, XVI, 38.

²⁴³) c. 1477: „Obiit domicellus Godefridus de Vlodrop magnus benefactor domus Ruremunde.”

gaan en waren er getuige van, hoe Catharina, met God verzoend, afstierf ²⁴⁴).

Hertog Philips de Goede had de genegenheid voor de Orde van Sint Bruno in het bloed. Zijn grootvader had de chartreuse bij Dyon gesticht en daaraan een mausoleum voor het hertogelijk huis verbonden. Boven diens graf en boven dat van Philips' ouders Jan zonder Vrees en Margaretha van Beieren stonden daar in het koor die prachtige monumentale tomben, welke nog heden de roem uitmaken van de kunstschaten der Bourgondische hoofdstad. De dynastieke traditie jegens de Kartuizers, hier voortgezet, was ook overgeslagen op aangehuwde vorstenhuizen als die van Milaan, van Holland, Zeeland en Henegouwen, van Gelre, van Kleef en van Schotland.

De Kartuizers stonden bij Philips de Goede hoog in aanzien, ook nadat hij Brussel tot zijn residentie had gekozen. Menig huis heeft hem als weldoener gekend. Vaak zijn prioren der Orde bemiddelend opgetreden tussen volk en vorst en tussen deze en andere vorsten. Met verschillende prioren onderhield Philips persoonlijke en vertrouwelijke betrekkingen. Herhaaldelijk heeft hij zich in gewichtige zaken om raad gewend tot Dionysius van Rijckel. Aan Philips schijnt Dionysius te hebben gedacht, toen hij zijn *De vita et regimine principum* schreef. (*Opera Omnia*, XXXVII, 497). In zijn opdracht spreekt de auteur hem aan als „inclytus devotus ac optimus princeps et dux”. De vorst, zo betoogde hij daarin, legde zich allereerst toe op het zijn van een braaf Christenmens, dan op het zijn van een goede echtgenoot en huisvader en vervolgens moet hij zich beijveren om te zijn een zo volmaakt mogelijke leider der volkeren. Ook in zijn reeds genoemde brief aan de Christenvorsten, waarin Dionysius aanspoorde tot een krachtige bestrijding der Turken, heeft hij deze vrijmoedig voorgesteld, dat het voor hen gevaarlijk was ten strijde te gaan met een beoedeld geweten. „Hoeveel misbruiken als ijdelheid en wreedheid, zingnot en hartstocht, zorgeloosheid, onrechtvaardigheid en overdreven vertoon van praal vindt men bij sommige vorsten en bij hun officieren.”

Tot de hertogin van Bourgondië Isabella van Portugal richtte Dionysius zijn geschrift *De vita et regimine principissae*. Zuiver afgestemd schijnen de intenties te zijn geweest, waarmede deze vorstin zich voortdurend als een grote weldoenster van de Kartuizers heeft doen kennen. Menig klooster der Orde in haar landen heeft zij rijkelijk gesteund. In de chartreuse bij Dyon, waar zich de grafkelders bevonden van het hertogelijk huis, heeft zij twee cellen gesticht en tevens gefundeerd. Zij overstelpte dit klooster met weldaden en stichtte er nog verschillende fundaties van andere aard. Ook in de kartuizen van Gosnay, Antwerpen en Basel zijn op haar kosten telkens twee cellen gebouwd. Voor het nieuwe klooster te Scheut bij Brussel schonk

²⁴⁴) *Opera Omnia*, I, p. XXVIII—XXIX.

zij zelfs vijf cellen. In totaal heeft zij in zes verschillende huizen der Orde het blijvend onderhoud van tezamen 12 monniken gefundeerd²⁴⁵). Het tractaat, hetwelk Dionysius voor haar schreef, is een inleiding tot het geestelijk leven in de vorm van een dialoog tussen Christus en de vorstin. Als deze gebeden heeft: Bereid mijn hart, dat het Uw lichaam en bloed godvruchtig moge ontvangen en door Uw heilige inwoning zich moge sterken en verkwikken", laat de schrijver de Zaligmaker zeggen: „Thans handelt gij echter wijs door het aardse vertoon van praal, de uitwendige sieraden en de wereldse heerschappij te verlaten en U geheel aan het geestelijk leven en aan de godsvrucht te wijden, onder vrome mensen en ijverige, stipte religieuzen liever te verblijden dan onder de groten der aarde. Mijn erediens heb gij bevorderd, voor mijn getrouwe kloosterlingen huizen gebouwd, hun levensonderhoud geschonken, en ook nu nog hebt gij tot een nieuwe stichting voor de Kartuizers besloten." Blijkbaar is deze verhandeling voor de hertogin geschreven na de dood van haar gemaal, 9 Juni 1467. De nieuwe stichting, waarop wordt gedoeld, is misschien die van Scheut, waarvoor Isabella in de jaren 1458—1467 geleidelijk vijf cellen had gesticht en waar in 1469 een oratorium voor het hertogelijk huis met de kerk werd verbonden. Daarmede kan echter ook bedoeld zijn de nieuwe nederzetting bij 's-Hertogenbosch, welke Dionysius in de jaren 1466—1469 als rector bezig was te stichten. Toen de hertogin op het einde van 1471 was gestorven, is zij eerst begraven in de chartreuse van Gosnay nabij het slot der Bourgondiërs. Twee jaren later is haar lichaam overgebracht naar de Kartuizers van Dyon, waar het in het bijzijn van hertog Karel en vele vorstelijke personen is bijgezet naast het stoffelijk overschot van haar gemaal, Philips de Goede.

Andere relaties worden uit Dionysius' geschriften nog bekend. Zo gewaagt hij van Christina, een Godgewijde koorzuster te Neumagen, die evenals Christus de vijf wonden in haar lichaam had ontvangen²⁴⁶). Hij noemt ook haar begenadigde medezuster Mechtildis, die wegens uitputting voortdurend het bed moest houden en in haar sluimer onbeweeglijk en schijnbaar levenloos van haar Beminde nieuwe kracht ontving. Voorts Catharina, een andere moniaal, die reeds ongeveer drie jaren geen ander voedsel tot zich nam dan alleen wat vocht, dat bij de kaasbereiding overblijft, en er uiterlijk niettemin welvarend uitzag. Met deze drie onderhield Dionysius een geestelijke vriendschap. Vaak had hij haar op haar verzoek van voorlichting gediend en had hij voor haar gebeden. Tot deze drie richt hij zich aan het slot van zijn korte preek *over de veelvuldige H. Communie*.

Ten dienste van de vrome abdis van het adellijk stift te Thorn, Jacoba van Heinsberg, schreef hij een geestelijk tractaatje *De profectu spiritu-*

²⁴⁵) C. MONGET, *La chartreuse de Dyon*, II (Montreuil-sur-Mer 1898), II, 144.

²⁴⁶) *Opera Omnia*, XXXV, 476.

ali²⁴⁷). Aan een zekere magistraat, Amandus genaamd, die zijn naam met ere droeg, schreef hij *Over de wijze om de processien der Heiligen te houden*²⁴⁸). Op verzoek van de priester Bartholomeus, die minister-generaal was van de Tertiariissen in het bisdom Luik, stelde hij een kleine verhandeling samen *Over de gehoorzaamheid, welke aan de oversten moet worden betoond*²⁴⁹). De abt van een beroemd Benedictijnerklooster ontving van hem een algemeen gehouden tractaat *Over de hervorming van monniken*²⁵⁰). Een ander werkje *Tegen de eerzucht* heeft hij geschreven op verzoek van „een eerbiedwaardige grijsaard”. Hij bewerkte te Roermond de bekering van een Israëliet tot het Christendom. Deze zou de naam Dionysius Dionysii hebben aangenomen. De familie van die naam heeft daar nog tot in de 19de eeuw voortbestaan²⁵¹).

Een van de lekebroeders van het Roermondse convent, broeder Willem, had aan Dionysius uitleg verzocht over de vraag, of de gelukzaligen elkan- der zouden herkennen. Hij voldeed aan dit verzoek en schreef daarover een tractaat, in bewoordingen zo eenvoudig als hem dit mogelijk was²⁵²). Een andere confrater uit zijn klooster, D. Karel van Herck, die Dionysius lang met allerlei zaken had geholpen, had de wens te kennen gegeven iets te lezen over het bijzonder oordeel na de dood. Dionysius is hem tegemoet gekomen met zijn dialoog *De particulari judicio in obitu singulorum*²⁵³).

Bij Dorlandus²⁵⁴) leest men het verhaal van D. Hermannus Lunensis, professus van het Roermondse huis. Hij werd kort na zijn intreden herhaaldelijk in zijn cel geplaagd door de duivel, die daar zulk een geraas zou hebben gemaakt, dat hij niet kon slapen. Op raad van Dionysius beval de jonge confrater de boze geest hem met rust te laten en zich bij Dionysius te vervoegen. Aldus geschiedde, maar de doctor ecstaticus wist wel met de duivel af te rekenen. Dit verhaal betreft Herman van Unna, die eerst in 1514 of in het begin van 1515 is gestorven²⁵⁵). Het moet dus betrekking hebben op een gebeurtenis, welke op zijn vroegst enkele jaren vóór Dionysius' dood moet hebben plaats gehad. Loer schrijft ook over dit voorval, doch hij noemt geen naam en duidt de betrokkene aan als „quidam sacerdos, in Ordine Cartusiano tunc novitius”²⁵⁶).

Tijdens het verblijf van Dionysius in Brabant waren te Roermond twee van zijn confraters overleden, namelijk 28 Febr. 1468 Willem van Middel-

²⁴⁷) *Opera Omnia*, XL, 469, 502.

²⁴⁸) *Opera Omnia*, XXXVI, 198.

²⁴⁹) *Opera Omnia*, XXXVIII, 513.

²⁵⁰) *Opera Omnia*, XXXVIII, 211.

²⁵¹) *Studiën*, XLIX, 213.

²⁵²) *Opera Omnia*, XXXVI, 178.

²⁵³) *Opera Omnia*, XLI, 422, 658.

²⁵⁴) DORLANDUS, 425.

²⁵⁵) c. 1515: „Obiit D. Hermannus de Unna, monachus professus domus Ruremunde.”

²⁵⁶) *Vita, Opera Omnia*, I, p. XXXIV.

burg ²⁵⁷) en 21 Sept. van dat jaar de bejaarde Willem van Brede ²⁵⁸), die aanvankelijk aan het Luikse convent verbonden was geweest, maar later door een tweede professie in het klooster Bethlehem gestabiliseerd was.

De verhandeling over de meditatie, welke Dionysius in 1469 had geschreven, is de laatste, die uit zijn pen is gevloeid. Hij was toen in zijn 67ste jaar en droeg het geschrift op aan zijn medebroeders. „Ik begeef mij, zo besloot hij het tractaat, in de haven der veilige rust en ga mij voorbereiden tot een zalig einde, daar de krachten van mijn lichaam afnemen.” In zijn levensavond werd hij verpleegd door zijn comprofessus Karel van Herck — frater specialiter mihi carus noemt hij hem ergens —. Deze jongere landgenoot van de grote Kartuizer heeft vol toewijding de taak van infirmarius vervuld, gelijk hij in vroegere jaren hem trouw in zijn werk had bijgestaan. Hij vroeg eens aan Dionysius, of hem dikwijls zielen van overledenen uit het vagevuur waren verschenen. Zeker, honderden en honderden, was het antwoord.

Van deze Karel van Herck heeft Dorlandus, die zijn tijdgenoot was en als monnik in het klooster bij Diest verbleef, menige bijzonderheid omtrent Dionysius vernomen. Liefst nam deze bedorven spijzen, zoals boter met wormen, aangestoken en aangevreten fruit, stinkende vis. Toen Karel hierop aanmerking maakte, verzekerde Dionysius hem: „Men kan dit soort ongedierte veilig eten.” En toen Van Herck hem wilde beletten de vis zo bedorven te eten, zeide hij: „Liever eet ik haar riekend dan zout” ²⁵⁹).

Dionysius is 12 Maart 1471 gestorven ²⁶⁰). In het herfsttij der Middeleeuwen is hij een der grote figuren geweest, die met heroische kracht aandrongen op een hervorming van de Kerk in hoofd en leden, een schakel, een brug „naar een nieuwe tijd, waarin versleten denkvormen de baan ruimen voor een persoonlijk beleven van de waarheid” ²⁶¹).

²⁵⁷) c. 1468: „Obiit D. Wilhelmus de Middelborch monachus professus domus Bethlehem in Ruremunda.”

²⁵⁸) c. 1469: „Obiit D. Wilhelmus de Brede monachus professus primo domus Leodii ultimo domus Ruremunde, qui obiit in die Sancti Mauricii.”; *Necr.* 21 Sept.; NNBW, VIII, 214; OGE, XIII, 51.

²⁵⁹) DORLANDUS, 432—435; *Opera Omnia*, I, pp. xxvi en xxxiv; MOUGEL, 56, noot 1; c. 1507: Obiit D. Carolus de Herck monachus professus domus Ruremunde.”

²⁶⁰) c. 1471: „Obiit D. Dionysius monachus professus domus Bethlehem in Ruremunda, habens anniversarium perpetuum in provincia Rheni sub die Sancti Gregorii.”; *Necr.* 12 Maart vermeldt: „D. Dionisius Rickel professus et quondam procurator huius domus et rector quondam domus Sophiae, decus huius domus.”; *Opera Omnia*, XLI, 90; Dionysius stond ingeschreven als lid van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch. (*Taxandria*, 1911, blz. 274).

²⁶¹) OGE, 1950, blz. 181.

NASCHRIFT

Bovenstaande bijdrage was reeds gezet, toen mij de onlangs verschenen Catalogus no. 57 van het Antiquariaat Geerts' Boekhuis te Arnhem werd toegezonden. Als no. 39 van de daarin aangeboden handschriften wordt vermeld: *Catalogus bibliothecae Ven. P. O. Cartusianorum Ruraemundensium inchoantis anno Dni 1740. 12 julij*. Volgens de beschrijving telt het hs ongeveer 1000 bladzijden, in perkament gebonden. De geschreven en gedrukte boeken zijn daarin gerangschikt volgens de onderwerpen en genummerd. De tekst is in het Latijn. Ziehier dus een catalogus van de Roermondse kartuizerboekerij uit het jaar 1740, blijkbaar te voorschijn gekomen uit particulier bezit, waarvan tot dusver niet bevroed kon worden, dat hij nog was bewaard. Men vergelijkte het gestelde op de bladzijden 221—223 van deze bijdrage. Deze Catalogus is aangekocht door de Gemeente Roermond en wordt nu bewaard in het Gemeentearchief, Stadhuis, Roermond.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.